

συγκρούσεις μεταξύ κινημάτων και κεφαλαίου

για την πόλη
και το δημόσιο χώρο

ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ

Γεώργιος Β. Τζίμας

επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Δέσποινα Διμέλλη

**Συγκρούσεις
μεταξύ κινημάτων
και κεφαλαίου
για την πόλη
και το δημόσιο χώρο -
το παράδειγμα των
Εξαρχείων**

Γεώργιος Β. Τζίμας

επιβλέπουσα καθηγήτρια:
Δέσποινα Διμέλλη

**Πολυτεχνείο Κρήτης
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
ακαδημαϊκό έτος: 2023-2024**

Στη μαμά και τον αδερφό μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	9
1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	11
ΟΙ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΣΧΕΣΗ «ΔΗΜΟΣΙΟΥ» ΚΑΙ «ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ» ΩΣ ΕΝΝΟΙΕΣ	
1.1. Από την προκαπιταλιστική στην καπιταλιστική πόλη	13
1.2. Οι πόλεις σε περιόδους καπιταλιστικών κρίσεων	19
1.3. Οι μεταβολές στη σχέση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου σε καπιταλιστικά πλαίσια	25
1.4. Οι συνέπειες των αστικών πολιτικών σχεδιασμού στη σύγχρονη ελληνική πόλη	27
2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	31
Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	
2.1. Η διαμόρφωση των τοπικών κινημάτων σε αλληλεπίδραση με το καπιταλιστικό προτσές	33
2.2. Η ανάπτυξη και ο ρόλος των τοπικών κινημάτων στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα	39
2.2.1. Δημόσιοι χώροι, χώροι πρασίνου και ελεύθεροι κοινωνικοί χώροι	41
2.2.2. Ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων παροχών κι επιχειρήσεων	42
2.2.3. Η προστασία των φυσικών πόρων και πλούτου, των οικοσυστημάτων και της αγροτικής γης	43
2.3. Οικονομικές και χωρικές αστικές πολιτικές καταπολέμησης των κινημάτων και η αύξηση των αποκλεισμών, του ελέγχου, της κρατικής καταστολής	47

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ	53
ΕΞΑΡΧΕΙΑ: ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ	
3.1. Η κοινωνική σύνθεση, η καθημερινότητα και ο χαρακτήρας των Εξαρχείων ως «ρωγμή» στον κυρίαρχο αστικό χώρο	55
3.1.1. Το πολεοδομικό, πολιτιστικό, αισθητικό και αξιακό υπόβαθρο	56
3.1.2. Κοινωνικές πρωτοβουλίες και χωρικές διεργασίες για την κοινωνική συνοχή μεταξύ ντόπιων και μεταναστών-προσφύγων	59
3.1.3. Το ιδεολογικό αποτύπωμα της ιστορικής διαδρομής του φοιτητικού, νεολαιίστικου και κομμουνιστικού κινήματος στα Εξάρχεια	61
3.2. Οι αστικές πολιτικές, η τουριστικοποίηση και το κλιμακούμενο σχέδιο «εξευγενισμού» την περίοδο της κρίσης	67
3.2.1. Γενικά στοιχεία, κόμβοι και στόχοι μετατροπής της καπιταλιστικής κρίσης σε ευκαιρία επενδύσεων και αναπλάσεων	67
3.2.2. Η περίοδος 2015-2019 και η επεξεργασία νέων χωρικών πολιτικών προς όφελος του κεφαλαίου	70
3.2.3. Η περίοδος 2019-2024, η πανδημία, η όξυνση του gentrification και η επανεμφάνιση κινήματων και κρατικής καταστολής	73
3.3. Τοπικά κινήματα που αναδείχθηκαν για την προστασία δύο δημόσιων χώρων στα Εξάρχεια	78
3.3.1. Η πλατεία Εξαρχείων	78
3.3.2. Ο λόφος του Στρέφη	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	87
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	98
ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	101

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία διερευνά τις αντιθέσεις μεταξύ του κεφαλαίου και των κινημάτων με κέντρο τις μεταβολές στον αστικό ιστό και το δημόσιο χώρο κι επιχειρεί να αποδομήσει την ουσία των διαφορετικών συμφερόντων που εγγράφονται στην πολιτική διαπάλη των δύο πλευρών, με την αξιοποίηση του ειδικού παραδείγματος της περιοχής των Εξαρχείων στην εποχή του gentrification και των ιδιωτικοποιήσεων.

Η ανάλυση των αστικών πολιτικών που μετάλλαξαν τις πόλεις του δυτικού καπιταλισμού στην πορεία από τον 19ο ως τον 21ο αιώνα, επιχειρεί να συμβάλει στη βαθύτερη κατανόηση των δομικών χαρακτηριστικών του καπιταλιστικού συστήματος ως προς τη σύνδεση χωρικών πολιτικών και σχεδιασμού με την παραγωγή, την οικονομία και τις κοινωνικές σχέσεις, ενώ η διερεύνηση των αιτιών, των στόχων, του περιεχομένου και των μορφών που χαρακτηρίζουν τα κινήματα που αναδεικνύονται μέχρι και σήμερα ως προσπάθειες υπεράσπισης του δημόσιου χώρου, των πόλεων και ευρύτερα των συμφερόντων της εργατικής τάξης, είναι οι δύο κεντρικοί άξονες που θέτουν και την τεκμηριωμένη βάση για εξειδίκευση της μελέτης στο παράδειγμα των Εξαρχείων.

1

ΟΙ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗ ΣΧΕΣΗ «ΔΗΜΟΣΙΟΥ» ΚΑΙ «ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ» ΩΣ ΕΝΝΟΙΕΣ

1.1.

Από την προκαπιταλιστική
στην καπιταλιστική πόλη

1.2.

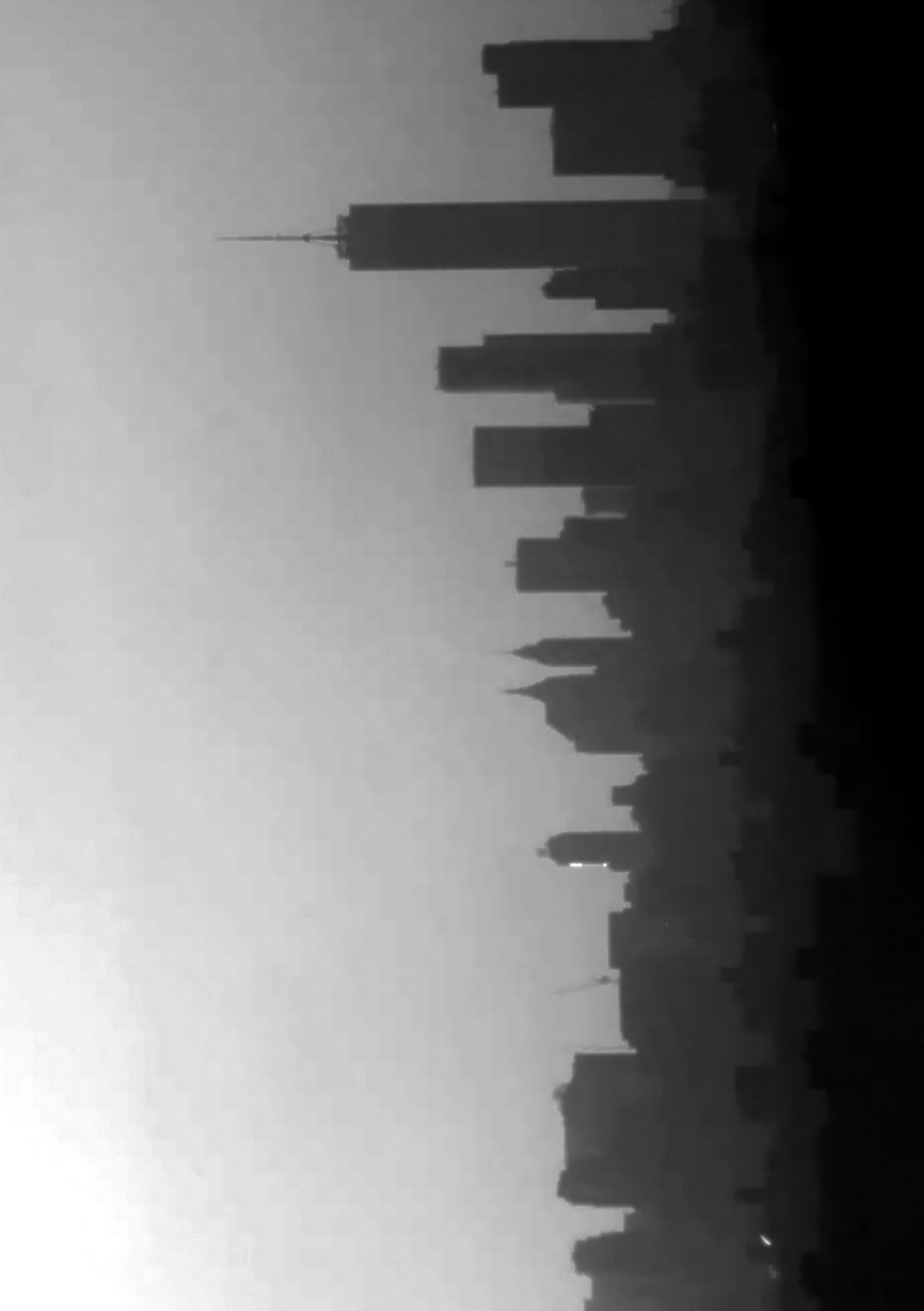
Οι πόλεις σε περιόδους καπιταλιστικών κρίσεων

1.3.

Οι μεταβολές στη σχέση
ιδιωτικού και δημόσιου χώρου
σε καπιταλιστικά πλαίσια

1.4.

Οι συνέπειες των
αστικών πολιτικών σχεδιασμού
στη σύγχρονη ελληνική πόλη

1.1.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΤΗΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΗ

Η ανάπτυξη των πόλεων στην πορεία της σύγχρονης ανθρώπινης ιστορικής εξέλιξης μπορεί να αναλυθεί υπό το πρίσμα των **διαλεκτικών αλλαγών** στις σχέσεις παραγωγής, την ταξική πάλη και τις δομικές αντιφάσεις των εκμεταλλευτικών συστημάτων, εντός των οποίων οι ίδιες μετασχηματίζονται. Οι αλλαγές που υπέστησαν στη μορφή και τη λειτουργία τους συμπυκνώνουν σε χωρικό επίπεδο το σύνολο της λογικής πίσω από την **κεφαλαιοκρατική συγκρότηση** των σύγχρονων κοινωνιών και αναδεικνύουν χαρακτηριστικά τα δομικά αδιέξοδα που ο καπιταλισμός επιφέρει στον κοινωνικό ιστό και στο μέλλον της ανθρωπότητας.

Η πόλη, ο αστικός χώρος συνολικά, αποτελεί προϊόν της κοινωνίας, τη γεωγραφική έκφραση μιας οικονομίας, ενός πολιτισμού, μιας πολιτικής πραγματικότητας. Οι διαφορές ανάμεσα στις πόλεις των προκαπιταλιστικών και των καπιταλιστικών κοινωνιών αντανakλούν τις διαφορές των αντίστοιχων τρόπων παραγωγής (Λεοντίδου Λ., 1989). Ήδη από το πέρασμα τους φεουδαρχικού προς τον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής, οι σημαντικές μεταβολές στις μορφές και τις ποιότητες **των διαχωρισμών και της εκμετάλλευσης σε επίπεδο παραγωγής, οικονομίας, αλλά και κοινωνικών σχέσεων**, μεταφράστηκαν ραγδαία και σε μετασχηματισμούς στις υπάρχουσες πόλεις και την ανάπτυξή τους.

Μέχρι τον 19ο αιώνα, στην **προκαπιταλιστική περίοδο**, οι πόλεις ήταν ενταγμένες σε φεουδαρχικές σχέσεις παραγωγής, όπου η γη και οι πόροι ανήκαν στους φεουδάρχες, με τους αγρότες και τους δουλοπάροικους να εργάζονται για αυτούς, παρέχοντάς τους το πλεόνασμα της παραγωγής τους. Η κοινωνική δομή ήταν αυστηρά ιεραρχημένη με ελάχιστη κινητικότητα μεταξύ των τάξεων. Ο συνδυασμός της κοινωνικής ιεραρχίας με τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας αποτυπωνόταν σε χωρικό επίπεδο με τη μορφή πόλεων μικρών σε μέγεθος και πυκνότητα και την οργάνωσή τους

σε θρησκευτικά, πολιτικά και φεουδαρχικά κέντρα, με τις εκτάσεις γύρω τους να καλύπτονται από τη γεωργική δραστηριότητα. Η έμφαση στην αγροτική οικονομία δεν επέτρεπε την μαζική ανάπτυξη της πόλης χωρικά. Λειτουργούσαν κατά κόρον ως εμπορικά και βιοτεχνικά κέντρα, με την ανάπτυξη των εμπορικών συντεχνιών να αποτελεί μια μορφή πρώιμης αστικής ανάπτυξης.

Κατά το **πέρασμα στην καπιταλιστική μορφή παραγωγής**, η βιομηχανική ανάπτυξη οδήγησε σε αναδιάρθρωση της κατανομής των δραστηριοτήτων και των κοινωνικών ομάδων στον αστικό χώρο. Δραστηριότητες μεταποίησης και αποθήκευσης πρώτων υλών εγκαταστάθηκαν δίπλα στα επιχειρηματικά κέντρα των πόλεων, προσελκύοντας και την κατοικία εργατικών στρωμάτων, σε μια περίοδο που η απόσταση τόπου εργασίας και κατοικίας τους επιβαλλόταν να είναι περιορισμένη. Οι **πόλεις επεκτάθηκαν δραματικά** καθώς η ανάγκη για την νέα, καπιταλιστική παραγωγή προκάλεσε στη συσσώρευση της εργατικής τάξης μαζί με τη μαζικά μετανάστευση, κατά βάση εργατών γης από αγροτικές περιοχές στα κέντρα των πόλεων. Η **βιομηχανική δραστηριότητα και η εισροή εργατικών στρωμάτων** σε συνοικίες όπου οι συνθήκες ζωής υποβαθμιζόνταν σταδιακά, ήταν στοιχεία που οδήγησαν στην επιλογή των προαστίων ως νέους τόπους κατοικίας για την αστική τάξη που άλλοτε συγκροτούνταν στο αστικό κέντρο. Η «υποβάθμιση», όπως την ονόμαζε η αστική τάξη, αυτή του κέντρου της πόλης αφορά, δηλαδή, την ανατροπή του σχήματος της προκαπιταλιστικής πόλης, όπου ευγενείς, εξουσία και ελίτ χωροθετούνταν στο κέντρο και οι υπόλοιπες λειτουργίες και κοινωνικά στρώματα στην περιφέρεια, σε απόσταση αντιστρόφως ανάλογης της σημασίας τους στην κοινωνική ανάπτυξη (Μαλούτας Θ., 2013). Η μεταβολή στην κοινωνική δομή, με την μειοψηφική αστική τάξη να κυριαρχεί της πλειοψηφικής εργατικής τάξης διά της εκμετάλλευσης της εργατικής της δύναμης, καθόρισε και τις χωρικές μεταβολές στις νέες μορφές των πόλεων και την δημιουργία μεγαλουπόλεων από τα τέλη του 19ου στο πέρασμα προς τον 20ο αιώνα. **Τα κέντρα των πόλεων μετατράπηκαν σε κέντρα εργασίας** και κατοίκησης της εργατικής τάξης και οι δημόσιοι χώροι σε κέντρα εργατικών αγώνων, εξεγέρσεων και επαναστάσεων.

Η αστική εξουσία, χρειάστηκε να καταπολεμήσει τα συνεχώς αυξανόμενα φαινόμενα αντίδρασης των εργαζομένων που ξεσπούσαν συνεχώς στις εργατικές γειτονιές, χρησιμοποιώντας δικές της **μορφές βίας**, είτε με άμεσο τρόπο (καταστολή), είτε με οικονομικό και ιδεολογικό, είτε με νέες **μορφές σχεδιασμού** απέναντι στις «πόλεις της εργατικής τάξης». Σύμφωνα με τον Ένγκελς:

«Στην πραγματικότητα, η αστική τάξη έχει μόνο μια μέθοδο για να λύσει το ζήτημα της κατοικίας με το δικό της τρόπο – να το λύσει δηλαδή έτσι που η λύση να ξαναδημιουργεί πάντα από την αρχή το ζήτημα. Η μέθοδος αυτή λέγεται Hausmann. [...] εννοώντας το σύστημα που έχει γενικευτεί στην πράξη, να δημιουργούνται ρήγματα στις εργατικές συνοικίες, ιδίως σε αυτές που βρίσκονται στο κέντρο [...]. Όσο διαφορετική κι αν είναι η αιτία, το αποτέλεσμα είναι παντού το ίδιο: οι πιο σκανδαλώδεις δρόμοι και δρομάκια εξαφανίζονται κάτω από μεγάλες εκδηλώσεις αυτοεκθειασμού της αστικής τάξης για την τεράστια αυτή επιτυχία, αλλά ξαναγεννιούνται αμέσως κάπου αλλού και συχνά στην πιο κοντινή γειτονιά.[...] Οι εστίες των λοιμωδών νόσων, οι πιο φριχτές σπηλιές και τρύπες, όπου ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής κλείνει κάθε νύχτα τους εργάτες μας, δεν εξαφανίζονται αλλά μόνο αλλάζουν θέση! Η ίδια οικονομική ανάγκη που τις δημιούργησε στο πρώτο μέρος, τις δημιουργεί και στο δεύτερο.» (Ένγκελς Φρ., 2012)

Για την ενίσχυση της παραγωγικότητας και της κατανάλωσης, της συσσώρευσης κεφαλαίου και της καταπολέμησης των αντιστάσεων, μέσα από μια σειρά ιστορικών γεγονότων της ταξικής πάλης και της παγκόσμιας οικονομίας, όπως ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Οκτωβριανή Επανάσταση και η συγκρότηση της, ανταγωνιστικής προς το καπιταλιστικό σύστημα, Σοβιετικής Ένωσης, ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, ο καπιταλιστικός κόσμος έδωσε έμφαση στις **πολιτικές επανασχεδιασμού των πόλεων με ειδική επαναπροσαρμογή/ υποβάθμιση του ρόλου του δημόσιου χώρου** ειδικότερα. Αξιοποιώντας τα νέα τεχνολογικά επιτεύγματα, ιεραρχήθηκε η ανάγκη κινητικότητας του κεφαλαίου, της κατανάλωσης προϊόντων, της μετακίνησης του εργατικού δυναμικού, μαζί με τη μαζική κατοικία, με κεντρικό άξονα καλύτερη και ταχύτερη απόσπαση υπεραξίας από

την εργασία τους. Συνδυάζοντας το μοντέλο του **Hausmann** με το πρόγραμμα του **Le Corbusier** (διακατεχόμενος από ελιτίστικες αλλά και «μεσσιανικές» ιδέες για τον ρόλο του Αρχιτέκτονα, εκφράζοντας συνειδητά Τάξη στο σχέδιο της πόλης: κοινωνικά οργάνωση της πόλης σε περιοχές εργατών-υπαλλήλων-στελεχών και σχεδιαστικά με απόλυτη γεωμετρία, συμμετρία, προσπάθεια συμβολισμού) (Σαρηγιάννης Γ., 2016), **ο δημόσιος χώρος πλέον χάνει την έννοια της «δημόσιας σφαίρας»**. Οι κεντρικές λειτουργίες της αγοράς διαμορφώνονται από τις νέες ανάγκες του κεφαλαίου και διαμορφώνουν εκ νέου τις πόλεις και τις αξίες γης, συγκροτώντας πλέον την έννοια της **«ζωνοποίησης»** (Βασιλάκη Μ., Μαντούση Σπ., 2013). Η σύγχρονες πόλεις οδηγούνται σε ραγδαία χωρική τους ανάπτυξη, μαζί με μαζική συσσώρευση κεφαλαίου στην αστική τάξη, αντιστρόφως ανάλογη με την ποιότητα ζωής της εργατικής τάξης. Οι τάσεις της αστικοποίησης βρίσκουν έδαφος σε παγκόσμια κλίμακα, στα κέντρα της καπιταλιστικής ανάπτυξης, με την οποία βρίσκονται σε μια διαρκή διαλεκτική σχέση.

Μέσα σε λίγες δεκαετίες, η παραδοσιακή μορφή της πόλης έχει εξοντωθεί από την αχαλίνωτη καπιταλιστική ανάπτυξη, αποτέλεσμα της συνεχούς ανάγκης να απορροφηθεί το συνεχώς **υπερσυσσωρευμένο κεφάλαιο** στην ασταμάτητη πλέον επέκταση της πόλης. Η ανάγκη αυτή άφηνε συνεχώς πίσω της την οποιαδήποτε έγνοια για όποιες κοινωνικές, περιβαλλοντικές ή πολιτικές επιπτώσεις. Η **αστικοποίηση**, αποτελεί τελικά λύση και πρόβλημα μαζί για την καπιταλιστική ανάπτυξη, αναπαράγοντας σε χωρικό επίπεδο τις ίδιες τις αντιφάσεις που εγγράφονται δομικά στον πυρήνα του καπιταλισμού. Την ίδια στιγμή που αποτελεί βασικό **μέσο απορρόφησης του πλεονάζοντος κεφαλαίου** και της πλεονάζουσας εργασίας, ταυτόχρονα, η δραστηριότητα αυτή είναι πολύ μακροπρόθεσμη και κερδοσκοπική μαρκοπρόθεσμα και πάντοτε υπάρχει ο κίνδυνος να **αναπαράγει** σε πολύ μεταγενέστερο χρόνο και μεγεθυμένη κλίμακα, εκείνες **τις συνθήκες υπερσυσσώρευσης που αρχικά επιχειρεί να μετριάσει**. Για αυτό έχουμε και κρίσεις σε υποδομές των πόλεων ή και σε συγκεκριμένες περιοχές, με συνεχή κύκλο αναπλάσεων, που όσο ο καπιταλισμός και το κέρδος είναι το κέντρο των πολιτικών, τόσο αυτό γίνεται εις βάρος των δημόσιων χώρων και των αναγκών των κατοίκων (Harvey D., 1985).

Εξετάζοντας συγκεκριμένα πώς η ύπαρξη της έννοιας της «αξίας γης» - της ερμηνείας του χώρου, ιδιωτικού ή δημόσιου, ως εμπόρευμα και ιδιοκτησία- αξιοποιείται για να κινηθεί το κεφάλαιο, παρατηρούμε ένα πολύ συγκεκριμένο μοτίβο. Σύμφωνα με τον Ένγκελς:

«Η επέκταση των σύγχρονων μεγαλουπόλεων προκαλεί σε μερικά ιδιαίτερα σε κεντρικά, τμήματα των πόλεων μια τεχνητή αύξηση, συχνά κολοσσιαία, της **αξίας των οικοπέδων**. Η αξία των κτιρίων που είναι χτισμένα, σε αυτά τα οικοπέδα αντί αν ανεβαίνει, αντιθετα πέφτει προς τα κάτω, και αυτό γιατί τα κτίρια δεν ανταποκρίνονται πια στις αλλαγμένες συνθήκες. Τα γκρεμίζουν και τα αντικαθιστούν με άλλα. Αυτό γίνεται προπαντός με τις εργατικές κατοικίες που βρίσκονται στο κέντρο, που τα ενοίκιά τους ακόμη και με τον μεγαλύτερο συνωστισμό ενοικιαστών, δεν μπορούν να ξεπεράσουν ένα ορισμένο ανώτερο όριο ή το ξεπερνούν με εξαιρετική καθυστέρηση. Τα γκρεμίζουν και στη θέση τους χτίζουν μαγαζιά, αποθήκες εμπορευμάτων, δημόσια καταστήματα κ.ά.» (Ένγκελς Φρ., 2012).

1.2.

ΟΙ ΠΟΛΕΙΣ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΩΝ ΚΡΙΣΕΩΝ

Τα κέντρα των πόλεων αποτέλεσαν πρόβλημα και αντικείμενο μελετών και σφοδρών αλλαγών τις τελευταίες δεκαετίες, σε συνθήκες που δημιούργησε η κρίση του Φορντισμού και της Κεϋνσιανής διαχείρισης, σε συνδυασμό με την καπιταλιστική παγκοσμιοποίηση και την αποβιομηχάνιση σε μέχρι πρότινος αναπτυγμένες βιομηχανικά πόλεις και χώρες. Η **υποβάθμιση του κέντρου** εμφανίζεται ως στοιχείο της μεταβιομηχανικής πόλης, καθώς τα προβλήματα εντάσσονται στην κοινωνική και πολιτική ημερήσια διάταξη, όχι όταν δημιουργούνται, αλλά όταν εμφανίζονται συνθήκες και δυνάμεις που θεωρούν ότι μπορούν να τα επιλύσουν (Μαλούτας Θ., 2013). Την ίδια στιγμή που η αστική τάξη νόμιζε ότι είχε βρει το μοντέλο επίλυσης των προβλημάτων που η ίδια δημιουργεί μέσω της ανάγκης για συνεχή εξυπηρέτηση των συμφερόντων του κεφαλαίου, παρουσιάζοντας τις κρίσεις ως ευκαιρία, ταυτόχρονα ήρθε αντιμέτωπη με τις νέες συνέπειες των πολιτικών της επιλογών.

Στο **νέο μεταβιομηχανικό μοντέλο των πόλεων**, έπρεπε να βρεθούν επιμέρους εξειδικεύσεις, στις οποίες δύσκολα μπορούσαν να επενδύσουν επιτυχώς αν δεν διέθεταν σχετική προϋστορία, είτε να ακολουθηθεί το γενικό πρότυπο επένδυσης στον τουρισμό. Η απότομη «αναβάθμιση» παλαιών εργατικών περιοχών των κέντρων σε περιοχές ενδιαφέροντος για υψηλότερες κοινωνικές ομάδες, οδήγησε συχνά σε μαζικό εκτοπισμό παλαιών κατοίκων, στο πλαίσιο της διαδικασίας του **«εξευγενισμού» (gentrification)** (Μαλούτας Θ., 2013). Κι ενώ αυτή η κατεύθυνση αποτελούσε, κατά κάποιον τρόπο, ένα χωρικό αποτύπωμα των κλασικών αστικών πολιτικών που ακολουθούσε ο καπιταλισμός σε διάφορες παραλλαγές της κοινωνικής ζωής εις βάρος της εργατικής τάξης, η πορεία απέδειξε ότι τελικά οι αντιφάσεις του συστήματος είναι τέτοιες που το πρόβλημα δεν επιλύεται με «μετασχηματισμούς» και «μετατοπίσεις» βραχυπρόθεσμης οπτικής, ακόμη κι από την πλευρά του κεφαλαίου.

Στην **έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας για την ανάπτυξη για το 2009**, οποία για πρώτη φορά στα χρονικά αντιμετώπισε σοβαρά την οικονομική γεωγραφία και την ανάπτυξη των πόλεων, έξι μήνες μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers και αφού στις ΗΠΑ άρχισε να καταρρέει η αγορά ακινήτων και όλα προμήνυαν μια μεγάλη καπιταλιστική κρίση, οι συντάκτες δεν άφησαν ούτε καν την υπόνοια ότι θα μπορούσε οτιδήποτε να πάει τόσο καταστροφικά λάθος, ώστε να πυροδοτήσει κρίση στο σύνολο της οικονομίας. Ουσιαστικά, οι συντάκτες είχαν βαλθεί να αποδείξουν πως η εφαρμογή των συνηθισμένων συνταγών της νεοφιλελεύθερης οικονομίας στα ζητήματα πόλης ήταν ο καλύτερος τρόπος για την τόνωση της οικονομικής μεγένθυσης, δηλαδή της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου (Harvey D., 2013).

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα **παρακμής των πόλεων του δυτικού καπιταλισμού** στην ιστορία των καπιταλιστικών κρίσεων και καμπών της ταξικής πάλης έγινε εμφανές **τον 21ο αιώνα** με το θέμα της καπιταλιστικής κρίσης του 2008. Η μαζική παραγωγή και η κρίση στη σφαίρα της κατανάλωσης, σε συνδυασμό με την μεγάλη υπερσυσσώρευση κεφαλαίου και άλλες δομικές αντιφάσεις του συστήματος προκάλεσαν ντόμινο αλλαγών και σε χωρικό επίπεδο. Η αύξηση των τιμών και των αξιών γης, οι μαζικές ιδιωτικοποιήσεις και οι περικοπές δαπανών σε συνδυασμό με τη μαζική ανεργία, τις μειώσεις μισθών και την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων οδήγησαν σε εκ νέου μεταναστευτικές ροές εντός πόλεων, εγκατάλειψη κατοικιών και κτιρίων, μεταβολές στην εργασία και τελικά σε μαζικά ξεσπάσματα νέων λαϊκών αντιστάσεων και εξεγέρσεων.

Η υπερσυσσώρευση του κεφαλαίου οδήγησε την αστική τάξη σε αντανakλαστικές **πολιτικές κινήσεις «εξυγίανσης» των πόλεων**, ώστε να ξεπεράσει η ίδια την κρίση του συστήματος προς όφελός της και εις βάρος της εργατικής τάξης και της πλειοψηφίας των κατοίκων, επενδύοντας μαζικά συσσωρευμένα κεφάλαια και επιτρέποντας ξανά τη χρηματική ροή. Μαζικές **ιδιωτικοποιήσεις** δημόσιων υποδομών, χώρων και υπηρεσιών σε συνδυασμό με **νέα προγράμματα αστικών αναπλάσεων** στόχευσαν σε ταχύτατες αναμορφώσεις περιοχών χαμηλού εισοδήματος για την προσέλ-

κυση επενδυτών, εκτοπίζοντας τους ντόπιους. Οι επενδύσεις στην **κτηματαγορά** ανέβηκαν θέση στην ιεράρχηση του μεγάλου κεφαλαίου, ως αποτέλεσμα της αύξησης της σημασίας του **χρηματοπιστωτικού τομέα** της αγοράς, οδηγώντας έτσι σε βίαιες αγορές ακινήτων από μεγαλοεπενδυτές, στην αύξηση των τιμών κατοικίας και των ενοικίων και στην ταυτόχρονη αύξηση της εμπορευματοποίησης του δημόσιου χώρου και της γης, με την **παρέμβαση του ιδιωτικού παράγοντα** ευθέως σε κάθε τετραγωνικό, ελεύθερο ή μη, των πόλεων. Σε συνδυασμό με τις **πολιτικές μείωσης των δημόσιων δαπανών και παροχών** και τις περικοπές στις κοινωνικές υπηρεσίες, όπως η παιδεία, η υγεία, ο πολιτισμός, ώστε οι κυβερνήσεις να προσελκύσουν περισσότερους ιδιώτες επενδυτές στην προσπάθεια αντιμετώπισης της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου, οι κοινωνικές ανισότητες οξύνθηκαν, η **υποβάθμιση των συνθηκών ζωής** για τα λαϊκά στρώματα εντάθηκαν και για ακόμη μια φορά εμφανίστηκαν βίαιες και πολύ μαζικές **μετατοπίσεις πληθυσμών**, με τα κέντρα των πόλεων να αλλάζουν μετά από δεκαετίες ξανά χαρακτήρα και «χέρια».

Στον 21ο αιώνα της παγκοσμιοποίησης και της ραγδαίας τεχνολογικής ανάπτυξης, η **σφαίρα της κατανάλωσης** επηρεάζει γρηγορότερα τις αλλαγές στην οικονομία άρα και την ανάγκη αναδιαμόρφωσης των πόλεων, και του δημόσιου χώρου, ώστε να εξυπηρετήσουν αυτές τις ανάγκες ικανοποιητικά για τη ροή του κεφαλαίου. **Η αντιμετώπιση της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου χρειάζεται ισχυρότερες και ταχύτερες οικονομικές και χωρικές πολιτικές** να εφαρμοστούν από την πλευρά της αστικής τάξης, και για αυτό κανονικοποιείται όλο και περισσότερο η **εμπλοκή του ιδιωτικού παράγοντα στο κράτος και το δημόσιο**, πλέον και με θεσμικούς όρους. Εκτός των ιδιωτικών οικοπέδων, δημόσιες εκτάσεις γης εντός κι εκτός των πόλεων παραχωρούνται σε μεγάλους επενδυτές προς αγορά, με συμβάσεις μεταξύ αυτών και του κράτους, ώστε να παρέχουν μεν κάποιες «δημόσιες» υπηρεσίες στους πολίτες, αλλά πάντα κερδίζοντας οι ίδιοι οι ιδιώτες (βλ. Ελληνικό, Ίδρυμα Σταύρος Νιάρχος, παραλίες κ.ά.).

Ο δημόσιος χώρος είναι πλέον σε πολλές περιπτώσεις ανοιχτός μόνο υπό προϋποθέσεις, μεταλλάσσοντας τελικά την έννοια, τη σημασία και τον σχεδιασμό του δημόσιου και πρακτικά και συ-

νειδησιακά στην εργατική τάξη. Ακόμη και στις περιπτώσεις διατήρησης του δημόσιου χαρκτήρα δημόσιων χώρων, το κεντρικό ή τοπικό κράτος πλέον συνάπτει άμεσες **σχέσεις με ιδιώτες για τον σχεδιασμό τους**, απαλλάσσοντας τον αστικό και πολεοδομικό σχεδιασμό από τον δημόσιο χαρακτήρα του, αφήνοντας την ίδια τη διαμόρφωση των πόλεων άμεσα και ολοκληρωτικά έρμαια στις στοχεύσεις και τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Χαρακτηριστική είναι και **η αξιοποίηση άλλοτε δημόσιων κτιρίων ή ακόμη και κτιρίων αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος** για χρήσεις που σχετίζονται όλο και περισσότερο με την καπιταλιστική κυριαρχία επί της πόλης (βλ. τράπεζες, εμπορικά κέντρα, ξενοδοχεία κ.ά.), με τρόπο που ολοκληρώνει τον καθορισμό του ιδιωτικού και του αγοραίου παράγοντα επί του κοινωνικού γίνεσθαι και της δημόσιας ζωής, ως βίωμα ανθρώπων-καταναλωτών, αντί κοινωνικών ανθρώπων.

1.3.

ΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ ΣΤΗ ΣΧΕΣΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΕ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ

Στην πορεία μετασχηματισμών των πόλεων κατά τους τελευταίους αιώνες, παρατηρούμε σημαντικές μεταβολές στο μέγεθος, τις χωρικές ποιότητες, τις παραγωγικές και κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται εντός τους, καθώς και στα κριτήρια τα οποία συγκροτούν συνεχώς νέες βάσεις για αυτές τις συνεχείς μεταβολές. Ο **κοινός δομικός πυρήνας**, όμως, που συγκροτεί την εξέλιξή τους ως πεδίο διαρκών αντιθέσεων και συγκρούσεων εντοπίζεται στην ύπαρξη ταξικών διαφορών, σχέσεων εξουσίας και οικονομικών συμφερόντων που διαμορφώνουν την αστική ανάπτυξη με κέντρο την σχέση δημόσιου και ιδιωτικού χώρου και, τελικά, την ατομική ή κοινωνική ιδιοκτησία. Κάνοντας μια συνοπτική ανάλυση γύρω από τις δυο έννοιες του ιδιωτικού και του δημόσιου, μπορούμε να εντοπίσουμε τα εξής:

Ο **ιδιωτικός χώρος** συμπυκνώνει την έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας και της ατομικής ελευθερίας. Σε καπιταλιστικά πλαίσια, με την ύπαρξη της ελεύθερης αγοράς, αυτό αποτελεί τη **βάση για την ιδιοκτησία μέσω παραγωγής και τη συσσώρευση πλούτου σε λίγα χέρια**, με αποτέλεσμα τη διαμόρφωση και την εκμετάλλευση του ιδιωτικού χώρου για παραγωγή κέρδους. Η κατοχή ιδιωτικού χώρου και η δυνατότητα κατανάλωσης αγαθών σε αυτόν, αποτελούν δείκτη χαμηλής ή υψηλής κοινωνικής θέσης ως ατομική ταυτότητα, γεγονός που αποξενώνει τους ανθρώπους και τις κοινωνίες τους από την έννοια της ισότητας και την συλλογικότητας. Για αυτό και οι κοινωνικές ανισότητες εντοπίζονται κατά βάση σε σχέση με τον ιδιωτικό χώρο και την ιδιοκτησία, μαζί με τη δυνατότητα κατανάλωσης (βλ. κατοικίες και γειτονίες αστικής τάξης σε σχέση με αυτές της εργατικής τάξης).

Ο **δημόσιος χώρος** συγκροτεί πεδίο αλληλεπίδρασης κάθε σφαίρας της κοινωνικής πραγματικότητας. Στην ουσία του οφείλει να εμπεριέχει τις έννοιες του κοινού, της συλλογικότητας, της ελευθερίας, της πολιτικής έκφρασης. Η ύπαρξή του και μόνο, **αποτελεί ένα αντίβαρο στην έννοια της ιδιοκτησίας**, για αυτό και τελικά συμπυκνώνει μια συνεχή διαπάλη πολιτικών αντιλήψεων και ιδεολογιών, με την αστική τάξη και τις δυνάμεις του κεφαλαίου να έχουν δώσει έμφαση τις τελευταίες δεκαετίες σε αυτόν. Με έναν τρόπο, ο δημόσιος χώρος συμπυκνώνει το εύρος των κοινωνικών σχέσεων που προσφέρονται από το δρόμο, το πάρκο, τα μίντια, το διαδίκτυο, το mall, τα Ηνωμένα Έθνη, τις εθνικές κυβερνήσεις και τη γειτονιά (Smith N., Low S., 2006). Όπως φάνηκε κι από τις συνεχείς μεταβολές στον σχεδιασμό των πόλεων ανά τους αιώνες, το χαρακτήρα του ιδιωτικού και του δημόσιου χώρου, τη σχέση μεταξύ τους, αλλά και με το εκάστοτε μοντέλο παραγωγής και οικονομίας, ο δημόσιος χώρος, που ανήκει στο κράτος, σε καπιταλιστικά πλαίσια λειτουργεί για την ροή του κεφαλαίου, την προώθηση της κυρίαρχης ιδεολογίας και την ενίσχυση της αστικής εξουσίας. **Ελέγχεται και ρυθμίζεται από το αστικό κράτος**, ώστε να διατηρήσει την τάξη και την ασφάλεια με στόχο την προστασία των συμφερόντων της αστικής τάξης, ανάλογα τις ανάγκες της κάθε φορά.

Την ίδια στιγμή αποτελεί και **τόπο συλλογικής έκφρασης και συγκρότησης αντιστάσεων των εκμεταλλευόμενων πολιτών, των καταπιεσμένων, της εργατικής τάξης**, από την κοινωνική συνύπαρξη και τις πολιτιστικές, αθλητικές δράσεις, μέχρι τις εργατικές διαδηλώσεις και τις εξεγέρσεις. Ένα από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα αυτής της αντιπαράθεσης είναι η πολιτική ταύτιση του δημόσιου χώρου με το δημόσιο συμφέρον, η οποία δεν είναι τόσο αυθαίρετη ή λάθος από μόνη της, ανάλογα με το τι εννοούμε όταν αναφερόμαστε στο δημόσιο συμφέρον (Κουτρολίκου Π., 2015), με όσους έχουν την κυρίαρχη εξουσία να είναι αυτοί που τελικά το ορίζουν.

Ο **δημόσιος και ιδιωτικός χώρος είναι αλληλεξαρτώμενοι**, με τις μεταβολές στο δημόσιο χώρο (π.χ. αστικές αναπλάσεις κ.ά.) κατά βάση να αντανakλούν και να εξυπηρετούν τα συμφέροντα των ιδιωτών και του κεφαλαίου ή αντίστοιχα με τις επενδύσεις στον

ιδιωτικό χώρο (βλ. Airbnb, πολυκαταστήματα κ.α.) να επιφέρουν περιορισμούς και αποκλεισμούς από το δημόσιο χώρο στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, ή και ολοκληρωτική αλλαγή της έννοιας και της χρήσης του δημόσιου χώρου ως τέτοιον. Με τις πόλεις να αποτελούν σημαντικό χωρικό πεδίο ταξικών συγκρούσεων, οι διεκδικήσεις για δημόσιο χώρο, χρήση και πρόσβαση, οι αγώνες απέναντι στις ιδιωτικοποιήσεις και την εμπορευματοποίηση συχνά καταφέρνουν και αποτελούν ανάχωμα σε τέτοιες μεταβολές της σχέσης δημόσιου-ιδιωτικού που επιδιώκει το κεφάλαιο, αποδεικνύοντας τη δυναμική των διαφορετικών παραγόντων που ενυπάρχουν σε αυτή τη σχέση.

1.4.

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΗ

Ένα ακόμη φαινόμενο που αποτέλεσε αστική πολιτική επιλογή οικονομικής διαχείρισης χωροταξικών-πολεοδομικών ζητημάτων χρειάζεται να εξεταστεί ξεχωριστά, καθώς αποτελεί κομβικής σημασίας στοιχείο μελέτης για την εξέλιξη της πόλης και των δημόσιων χώρων της ελληνικής πόλης και ειδικά της Αθήνας και είναι αυτό της **αντιπαροχής**. Δομημένα στα πρότυπα, κατά βάση, της ηπειρωτικής Ευρώπης, τα κέντρα των ελληνικών πόλεων καταλάμβαναν λειτουργίες θεσμών εξουσίας, μόρφωσης και πολιτισμού, συγκροτώντας τόπους κατοίκησης κατά πλειοψηφία μορφωμένων ή υψηλών κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών και της αστικής τάξης. Η ανάγκη νέων επενδύσεων για τη ροή του ελληνικού κεφαλαίου την περίοδο του 1950-1960, δημιούργησε το πολεοδομικό αυτό σύστημα, ανοίγοντας τον κλάδο της κατασκευής, στον οποίο βρήκαν μαζικό έδαφος τα υψηλά στρώματα για να πλουτίσουν περισσότερο.

Σε συνδυασμό με **αστικές πολιτικές που ευνόησαν την αλόγιστη δόμηση χωρίς πολεοδομικά κριτήρια** και αντίβαρα ιδιωτικής εκμετάλλευσης, η αντιπαροχή άλλαξε καθοριστικά το χαρακτήρα των πόλεων και ειδικά αυτόν της Αθήνας. Η ραγδαία αντικατάσταση των κατοικιών από πολυκατοικίες, η ταχεία ανοικοδόμηση που προηγήθηκε της μελέτης και του σχεδιασμού δημόσιων υποδομών δρόμων, πεζοδρόμων, πάρκων, πλατειών, σχολείων, κέντρων πολιτισμού, συγκρότησαν **πυκνοδομημένες περιοχές χαμηλής ποιότητας ζωής με ελάχιστες εκτάσεις ανοιχτών δημόσιων χώρων**. Η επί δικτατορίας αύξηση του συντελεστή δόμησης κατά 20-40%, χωρίς καμία υποχρέωση από την πλευρά των ευεργετούμενων, ενίσχυσε κατά πολύ αυτή την κατεύθυνση, με μόνο άξονα το κέρδος του κεφαλαίου (Σαρηγιάννης Γ., 2012).

Η σημαντική και γρήγορη αυτή αλλαγή του χαρακτήρα των ελληνικών πόλεων, ενισχυμένη από την μαζικότερη εισροή των ιδιωτικών μέσων μεταφοράς στην ατομική ιδιοκτησία των κατοίκων, οδήγησαν τα πιο εύπορα στρώματα, ήδη επωφελημένα από την αντιπαροχή, να **μετοικίσουν στα προάστια των πόλεων**. Τα διαμερίσματα των κέντρων, ειδικά τα μικρότερα σε έκταση και τα χαμηλότερα σε όροφο, **εγκαταλείφθηκαν μαζικά**, με τις αξίες τους να πέφτουν τα ερχόμενα χρόνια, αφήνοντας σημαντικό **οικιστικό απόθεμα αναξιοποίητο**. Ειδικά στην περίπτωση της Αθήνας, αποδεικνύεται ότι η διαδικασία υποβάθμισης του κέντρου της ξεκίνησε πολύ πριν οι μετανάστες, οι άστεγοι και οι χρήστες ουσιών εμφανιστούν στο κέντρο και αρχίσει να τους αποδίδεται ευθύνη για την κατάστασή του (Εμμανουήλ Δ., 2013). Η ίδια η ανάγκη του κεφαλαίου για νέες επενδύσεις με στόχο να πλουτίσει περισσότερο η αστική τάξη εις βάρος της εργατικής τάξης, των λαϊκών στρωμάτων και των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων (βλ. μετανάστες, πρόσφυγες, τοξικοεξαρτημένοι κ.ά.), συγκρότησε, μέσω των επίσημων κρατικών θεσμών, εκείνες τις πολεοδομικές **πολιτικές που οδήγησαν στην υποβάθμιση ολόκληρων περιοχών**, κατάσταση για την οποία οι ίδιοι που την προκάλεσαν συγκρότησαν και το **ιδεολογικό-προπαγανδιστικό πλαίσιο** που αργότερα απέδιδε την ευθύνη στους αδύναμους και τους εκμεταλλευόμενους, όπου αναγκαστικά βρήκαν τόπο διαμονής από το 1990 κι έπειτα, λόγω οικονομικής ανάγκης και έλλειψης στεγαστικής και μεταναστευτικής πολιτικής από το ελληνικό κράτος.

Η πορεία εξέλιξης της Αθήνας, ως χαρακτηριστικό παράδειγμα ελληνικής πόλης, με τις ιδιαιτερότητες των σχεδιαστικών και συνολικά πολιτικών επιλογών των ελληνικών κυβερνήσεων, αποτελεί τον **κανόνα στο γενικότερο μοτίβο υποταγής του αστικού χώρου στις ανάγκες του κεφαλαίου** διεθνώς. Η έδραση των αιτιών υποβάθμισης και διαρκών μεταβολών με αρνητικές συνέπειες και -δήθεν- αδυναμία εύρεσης κάποιας λύσης εντοπίζονται από πλευράς των επίσημων φορέων λήψης αποφάσεων σε **επιμέρους ζητήματα, τα οποία είναι περισσότερο συνέπειες** (ή για εκείνους αφορμές) **παρά αιτίες**. Αυτός είναι και ο λόγος που κάθε σημαντικό νέο πλάνο αναβάθμισης συνεχίζει να αποτελεί και πεδίο αντιδράσεων από τους κατοίκους των πόλεων, ουσιαστικά από την εργατική τάξη, που συνεχώς βιώνει τα αρνητικά αποτελέσματα αυτών των

πολιτικών. Για παράδειγμα, **η χωροταξική και οικιστική πολιτική για την Αθήνα** και το κέντρο της στηρίζεται τις τελευταίες δεκαετίες στην επιχειρηματολογία της υπόθεσης της «εγκατάλειψης λόγω υποβάθμισης» ή της «ανάγκης εξυγίανσης λόγω κακής αξιοποίησης των κατοίκων». Αυτή η σαθρή βάση, όπως αποδείχτηκε στις παραπάνω παραγράφους, αποτελεί το **κέντρο νέων πολιτικών επιλογών** για την Αθήνα της καπιταλιστικής κρίσης, για **να δικαιολογηθεί η εκ νέου ανάγκη επενδύσεων** λόγω της νέας φάσης υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου και της ανάγκης αντιμετώπισης επιμέρους ζητημάτων που έχουν προκύψει στην ταξική πάλη με έκφραση και στους δημόσιους χώρους του κέντρου της Αθήνας. Από τα επιχειρήματα όπως «το νέφος», «η άναρχη κυριαρχία των αυτοκινήτων», «το κακό πολεοδομικό περιβάλλον», «η αρπαγή των πόλεων από τους μετανάστες» το 1990, ως τα χαρακτηριστικά «δεν έχουμε κρατικό χρήμα και θέλουμε επενδυτές», «χρειαζόμαστε ενεργειακή αποδοτικότητα», «φταίει η παραβατικότητα και η εγκληματικότητα», «παραδίδονται τα πάρκα στους τοξικοεξαρτημένους» το 2020, **οι επίσημες στρατηγικές αναβάθμισης των κεντρικών περιοχών δίνουν μονομερώς έμφαση σε επιμέρους πολεοδομικές, κυκλοφοριακές, εξωραϊστικές παρεμβάσεις** για λόγους που μόνο με την ποιότητα ζωής και την αναβάθμιση των δημόσιων χώρων και των πόλεων δεν γίνονται.

Οι σύγχρονες τάσεις που χαρακτηρίζουν τις αστικές πολιτικές σχεδιασμού που προάγουν οι κυβερνήσεις διεθνώς, όπως και στην Αθήνα, σχετίζονται κατά πολύ με τη λεγόμενη «βιώσιμη ανάπτυξη», τις «πράσινες επενδύσεις» και τις «έξυπνες πόλεις». Από την επένδυση ιδιωτικού και κρατικού κεφαλαίου σε έργα όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, οι βιώσιμες μεταφορές και η αναδιαμόρφωση μικρών πράσινων χώρων, ως τις **νέες τεχνολογικές καινοτομίες** που εντάσσονται στα πλάνα για την βελτίωση υποδομών και υπηρεσιών, μαζί με άλλους τομείς σύγχρονης επιχειρηματικότητας, όπως η **βραχυχρόνια μίσθωση** (Airbnb), αναδεικνύουν την κατεύθυνση ιεράρχησης και σήμερα εκείνων των επιλογών που στόχο έχουν μια εκ νέου προσπάθεια αντιμετώπισης της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου με διαφορετικά μέσα. Για ακόμη μια φορά στην ιστορία των χωρικών ανακατατάξεων, **οι συνέπειες των πολιτικών της καπιταλιστικής ανάπτυξης** που οδηγούν στην φτώχεια, την αύξηση των ανισοτήτων, την αλλαγή του χαρακτήρα

του δημόσιου χώρου και την εκτόπιση των κατοίκων, **συγκροτούν
μαζικές κοινωνικές αντιδράσεις** διάφορων μορφών, που παλεύουν για να βρουν το χώρο και τη ζωή που τους αξίζει στις πόλεις του 21ου αιώνα.

2

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΠΑΡΑΘΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ

2.1.

Η διαμόρφωση των τοπικών κινημάτων
σε αλληλεπίδραση με το καπιταλιστικό προτσές

2.2.

Η ανάπτυξη και ο ρόλος των τοπικών κινημάτων
στην Ελλάδα του 21^{ου} αιώνα

2.3.

Οικονομικές και χωρικές πολιτικές
καταπολέμησης των κινημάτων και η αύξηση
των αποκλεισμών, του ελέγχου,
της κρατικής καταστολής

POVERTY
IS
VIOLENCE

2.1.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΣΕ ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΜΕ ΤΟ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΟ ΠΡΟΤΣΕΣ

Το δικαίωμα στην ισότητα, την ελεύθερη έκφραση, την ποιότητα ζωής, την διαμόρφωση και τη συμμετοχή στην κοινωνική εξέλιξη από όλους διαγράφεται αυτόματα όσο κυριαρχεί ως πλαίσιο κοινωνικής δομής και εξουσίας το δικαίωμα στην ιδιωτική περιουσία και το κέρδος. Αυτή η αντίθεση κοινωνικών συμφερόντων αναδείχθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, ως προς το πώς εγγράφεται αυτή η αντίθεση και στον (αστικό) χώρο. Σύμφωνα με τον Lefebvre, το να έχουν οι πολίτες **δικαίωμα στην πόλη** που ζουν, εμπλέκεται σημαντικά με το **δικαίωμα στη συμμετοχή και τη δημοκρατία** με την πλήρη έννοια του όρου (Lefebvre, 2007), ενώ, σύμφωνα με τον Purcell, είναι απαραίτητη η ταυτόχρονη **αναδιανομή του πλούτου και των σχέσεων εξουσίας** που ορίζουν την υλική βάση της κοινωνικής ζωής και της λειτουργίας κι εξέλιξης των πόλεων (Purcell M., 2003), αλλάζοντας το ισοζύγιο από το κεφάλαιο προς τους κατοίκους.

Η ριζοσπαστική προσέγγιση του Lefebvre μεταβάλλει τις σχέσεις των πολιτών και των ανθρώπων ως κάτοικοι, σε ρήξη με πτυχές του καπιταλιστικού πλαισίου, εντός του οποίου αυτές διαμορφώνονται, κάνοντας νήξεις ακόμη και στο ανεμπόδιστο δικαίωμα στην εργασία για όλους. Συμπληρώνοντάς τον, ο Harvey σημειώνει ότι το δικαίωμα στην πόλη δεν αφορά την ατομική ελευθερία στην πρόσβαση σε αστικούς πόρους, αλλά το καθολικό δικαίωμα να αλλάξει ο καθένας τον εαυτό του, αλλάζοντας τον ίδιο τον αστικό χώρο και τις λειτουργίες του, συμμετέχοντας, διεκδικώντας (Harvey D., 2008). Για τον ίδιο, **τα κοινωνικά κινήματα είναι αναγκαία συνθήκη διεκδίκησης κοινωνιών και πόλεων**, που θα λειτουργούν βάσει της ισότητας και της ισονομίας του συνόλου των πολιτών τους, καθιστώντας σαφές ότι αυτό μπορεί να επέλθει καθολικά με την άρση του συνολικού πλαισίου πολιτικών που ελέγχουν και διαμορ-

φωνουν την πόλη και τη ζωή των κατοίκων, δηλαδή του ίδιου του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής.

Η βίαιη **όξυνση των καπιταλιστικών αντιθέσεων**, με τη συγκέντρωση όλο και περισσότερου πλούτου σε λιγότερα χέρια (το 2021 το 1% του παγκόσμιου πληθυσμού κατείχε το 46% του παγκόσμιου πλούτου¹) τις τελευταίες δεκαετίες και οι ραγδαίες μεταβολές στους συνεχείς ανισότιμους **επανασχεδιασμούς του αστικού χώρου, βάσει των νεοφιλελεύθερων πολιτικών** που ακολουθούνται, έχουν αλλάξει τις συνθήκες ζωής δισεκατομμυρίων ανθρώπων προς το χειρότερο, την ίδια στιγμή που **οι επιστήμες και οι τεχνολογίες «γεννούν» την προοπτική απελευθέρωσης τεράστιων δυνατοτήτων**, από τις οποίες μπορεί να επωφεληθεί ολόκληρη η ανθρωπότητα. Αυτή η αντίθεση οδηγεί και στη συγκρότηση όλο και περισσότερων μορφών κινημάτων, μέσα σε όλα και για το δικαίωμα στην πόλη και το χώρο, σε ολόκληρο τον κόσμο (Sugranyes A., Mathivet C., 2010). Στον 21ο αιώνα βέβαια, οι αστικές πολιτικές, φοβούμενες τα αρνητικά αποτελέσματα που τέτοιου είδους συγκρούσεις μπορούν να επιφέρουν στη συνείδηση της εργατικής τάξης εις βάρος της κυριαρχίας του κεφαλαίου, **έχουν προσπαθήσει να ενσωματώσουν διάφορες πτυχές διεκδίκησης τέτοιων κινημάτων**, αφαιρώντας από αυτά τον ανατρεπτικό πολιτικό πυρήνα τους. Ο όρος «δικαίωμα στην πόλη» πλέον χρησιμοποιείται συχνά από μη-κυβερνητικούς οργανισμούς, ακόμη και τα Ηνωμένα Έθνη, όπως παρατηρεί ο Lopes De Souza. Κατά τον ίδιο:

«τα κοινωνικά κινήματα και η ριζοσπαστική πολιτική οφείλουν να προστατεύσουν την **αυθεντικότητα της έννοιας ώστε να μη γίνει μέρος του καπιταλιστικού συστήματος**, εκφρασμένος από οργανισμούς και φορείς της αστικής εξουσίας, στους οποίους ως έννοια εκ γενετής αντιτίθεται. [...] Ναι, μεν, πρέπει να προστατεύεται η κοινωνική δικαιοσύνη, μέσω, για παράδειγμα, της παροχής φθηνής στέγης για όλους και το περιβάλλον, αλλά, σε κάποιο βαθμό, αυτό είναι ουτοπικό στα πλαίσια του καπιταλισμού» (Lopes de Souza M., 2010).

¹ Suisse Research Institute, Global wealth report 2021, June 2021, σ. 17 (από 60)

Η τελευταία παράθεση του De Souza ενισχύει στη σημερινή εποχή σε επίπεδο χωρικών διεκδικήσεων την μαρξιστική αντίληψη γύρω από την **έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας** ως κεντρικό πυλώνα της ύπαρξης εκμεταλλευτικών κοινωνιών εν τω συνόλω, άρα και τον κεντρικό πυρήνα του καπιταλιστικού συστήματος και των πολιτικών που εξυπηρετούν τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Όπως ανέδειξε κι ο Harvey, χωρίς το χτύπημα της ίδιας της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και του κέρδους ως κίνητρα ανάπτυξης των πόλεων, το ίδιο το δικαίωμα στην πόλη παύει να υφίσταται ως ρεαλιστικό.

Δεν είναι τυχαία η θέση των κλασικών του Μαρξισμού, ότι η ακίνητη περιουσία δημιουργεί τις συνθήκες για σύγχυση ως προς την ταξική θέση του προλεταριάτου, κατακερματίζει την εργατική τάξη, κι ακόμη τη μικροαστικοποιεί (Ένγκελς Φρ., 2001), θέση που αναπτύχθηκε μέσα από την εμπειρία των **μεταρρυθμιστικών κινημάτων της εποχής** εκείνης, τα οποία συνεχώς αποτύγχαναν να χτυπήσουν τις στοχεύσεις του κεφαλαίου στις χωρικές πολιτικές που εφαρμόζονταν. Η ίδια η ιστορία διαμορφωσης των σύγχρονων μεγαλουπόλεων απέδειξε αυτή την αρχή, ενώ η ίδια η αστική εξουσία, στην προσπάθεια αντιμετώπισης κινημάτων σε κρίσιμες φάσεις κοινωνικοοικονομικών αλλαγών και αναδιαρθρώσεων στον αστικό χώρο, αξιοποιούσε την ίδια αρχή για **να κατευνάσει την αντίδραση της εργατικής τάξης και να την ενσωματώσει στα σχέδιά της**.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η στάση της ελληνικής κυβέρνησης στη διάρκεια του μεσοπολέμου, με τα πρώτα κύματα προσφύγων να εισέρχονται στις ελληνικές πόλεις, που, για να αντιμετωπίσουν τις αισχρές πολιτικές φτώχειας και υποβάθμισης στην εγκατάστασή τους, οργανώνονταν σε κινήματα και κομμουνιστικές οργανώσεις. Ο διαμοιρασμός κατοικιών και ιδιοκτησίας δεν έγινε τελικά με στόχο τις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης των νέων κατοίκων μαζί με τους προγενέστερους (όπως φάνηκε και από την ποιότητα των κατοικιών και την παρακμή των περιοχών μέσα στα χρόνια, στις οποίες τους μετεγγατέστησαν), αλλά σε μια προσπάθεια να κατευνάσουν τις αναταραχές που μπορούσαν σε μια κρίσιμη περίοδο να προκαλέσουν πλήγμα στην αστική εξουσία συνολικά. «[...]Όταν πλέον ένα μέγα μέρος του πληθυσμού τούτου επανέκτησε το αίσθημα της ιδιοκτησίας, είτε υπό την μορφήν

μιας μονίμου οικογενειακής και επαγγελματικής στέγης, είτε υπό την μορφήν ενός τεμαχίου γης, ο κομμουνιστικός κίνδυνος εξέλειπεν οριστικώς» (Λεοντίδου Λ., 1989). Βέβαια, τα διαφορετικά κινήματα για το χώρο, την πόλη, την κατοικία και τη φύση, **έχουν τη δυναμική σε συνδυασμό με το εργατικό κίνημα να αποτελέσουν αναπόσπαστο κομμάτι της ταξικής πάλης**. Παρά τη βασική οπτική των κλασικών του Μαρξισμού για τα ταυτοτικά κινήματα, κάνουν γνωστό στο έργο τους πως «[...] η πάλη των τάξεων, πηγή της ιστορικής εξέλιξης της κοινωνίας διεξάγεται με πολλούς τρόπους, σε πολλαπλές κλίμακες, και δεν περιλαμβάνει μονάχα μια στενή έννοια του εργατικού κινήματος προσανατολισμένη στο βιομηχανικό προλεταριάτο» (Μαρξ Κ., Ένγκελς Φρ., 1994).

Η **ανάδειξη μαζικών κινήματων σε διεθνή κλίμακα** με διεκδικήσεις γύρω από αιτήματα που αφορούν τη διαβίωση στην πόλη, κατά βάση υπό το πρίσμα των συμφερόντων της εργατικής τάξης ως παραγκωνισμένη από τις κυρίαρχες πολιτικές σχεδιασμού των πόλεων, επήλθε λίγο μετά τα μέσα του 20ου αιώνα. Η κεντρικότητα των εργοστασίων και ευρύτερα των βασικών τομέων παραγωγής ως χωρικές βάσεις συγκρότησης και αναπαραγωγής των εργατικών αντιστάσεων ήταν αποτέλεσμα των βιομηχανοποιημένων πόλεων και της πρώιμης φάσης του νέου καπιταλιστικού μοντέλου που άρχισε να κυριαρχεί στα τέλη του 19ου αιώνα (Mayer M., 2009). Με τις τάσεις αποβιομηχανοποίησης των πόλεων, τις νέες τεχνολογίες στις μεταφορές και, μεταγενέστερα, την παγκοσμιοποίηση, οι πολιτικές χωρικού σχεδιασμού που ακολουθήθηκαν για να εξυπηρετήσουν τις νέες ανάγκες του κεφαλαίου, **εμπλούτισαν τις διεκδικήσεις του εργατικού κινήματος με νέα αιτήματα και τις μορφές και χωρικές του διαστάσεις σε επίπεδο γειτονιών**.

Τα πρώτα μαζικά φαινόμενα gentrification στην Ευρώπη και το ανεξέλεγκτο μοντέλο «ζωνοποίησης» που οδήγησε στη δημιουργία τεράστιων εκτάσεων προαστιοποίησης πόλεων των Η.Π.Α., ενίσχυσαν τις κοινωνικές αντιθέσεις και την οικονομική εκμετάλλευση των λαϊκών στρωμάτων. Η **περίοδος του '60-'70**, λοιπόν, έφερε στο προσκήνιο σκληρές διαμάχες εντός των μητροπόλεων του δυτικού καπιταλισμού με αιτήματα για την αξιοπρεπή στέγαση, τα ενοίκια και το κόστος ζωής, την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγεία, τις δημόσιες λειτουργίες, τη διαμόρφωση των γει-

τονιών, που, με τις αστικές πολιτικές, απέκλειαν τη μεγάλη πλειοψηφία από το κέντρο των σχεδιαστικών προθέσεων. Η εξάπλωση των διεκδικήσεων γύρω από τις χωρικές μεταβολές στις πόλεις άρχισε να διασπά τα κινήματα πόλης από το εργατικό κίνημα και να συγκροτεί νέα θεματικά διαταξικά κινήματα με μεμονωμένα αιτήματα, συχνά αποκομμένα από τη συνολική πολιτική ατζέντα που στιγματίζε τον πυρήνα των συμφερόντων του κεφαλαίου.

Από το '80 κι έπειτα, με το νεοφιλελευθερισμό να συγκροτείται διεθνώς μετά την οικονομική κρίση της προηγούμενης δεκαετίας, κεντρικά ζητήματα διαβίωσης επανήλθαν στη προσκήνιο των κοινωνικών αντιστάσεων: η φτώχεια, η εργασία/ανεργία, η αστεγία και οι εξώσεις. Οι ριζοσπαστικές μορφές δράσεις που επανεμφανίστηκαν, όπως οι απεργίες, οι καταλήψεις εργασιακών χώρων αλλά και δημόσιων ή εγκαταλελλημένων κτιρίων, οδήγησαν σε διάφορες περιπτώσεις τους φορείς εξουσίας (όπως δήμους, περιφέρειες ή κυβερνήσεις) να ενσωματώσουν πτυχές αιτημάτων στην ατζέντα τους ή ακόμη και μορφές κινηματικής έκφρασης σε πλαίσιο καπιταλιστικής λειτουργίας (π.χ.: θεσμοθέτηση καταλήψεων εγκαταλελλημένων κτιρίων υπό την καταβολή ενοικίου ή φορολογίας κ.ά.) (Ηλιόπουλος Σπ., 2016).

Με την **έλευση του 21ου αιώνα και με το ξέσπασμα της καπιταλιστικής κρίσης του 2008**, η ριζοσπαστικοποίηση των κοινωνικών κινημάτων γενικεύτηκε παγκοσμίως, ως ανάλογο της επίθεσης στα κοινωνικά δικαιώματα και τη ζωή της εργατικής τάξης, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορίας και του διαδικτύου. Οι βίαιες μεταβολές στο χωρικό επίπεδο με στόχο την καταπολέμηση της νέας υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου από πλευράς της αστικής τάξης, σε συνδυασμό με τις νέες μορφές καταστολής κι ελέγχου που εφάρμοσαν οι αστικές κυβερνήσεις για να μπορέσουν να επιβάλουν με ταχύτητα τις αστικές αναδιαρθρώσεις, επηρέασαν την ατζέντα των διεκδικήσεων των κινημάτων. Οι αγώνες απέναντι στην εμπορευματοποίηση και ιδιωτικοποίηση των δημόσιων χώρων και των κοινωνικών αγαθών, την ακρίβεια και την υπερτουριστικοποίηση με τις σύγχρονες τάσεις εκδιωγμού της εργατικής τάξης από τα αστικά κέντρα, αλλά και στην βίαιη καταστολή, παρακολούθηση και αστυνόμευση απέναντι που χαρακτηρίζει πλέον τους δημόσιους χώρους, ιεραρχήθηκαν σημαντικά.

2.2.

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ 21^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Τις τελευταίες δεκαετίες, με ιδιαίτερη έμφαση την περίοδο της καπιταλιστικής κρίσης, τα τοπικά κινήματα για τους δημόσιους χώρους, τον δημόσιο πλούτο και τις πόλεις έχουν αποτελέσει ένα σημαντικό κεφάλαιο στο **πεδίο της ταξικής πάλης** και τις κοινωνικο-πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα. Η εξέλιξη αυτών των κινήματων και της ατζέντας των πολιτικών αιτημάτων του εργατικού κινήματος γύρω από τα επικείμενα ζητήματα στη χώρα μας σχετίζονται άμεσα τόσο με τις παγκόσμιες ανακατατάξεις στην οικονομία, όσο και, ειδικότερα, με το **ρόλο της Ευρωπαϊκής Ένωσης**, τις πολιτικές της και τη σχέση των ελληνικών κυβερνήσεων εδώ και δεκαετίες με το πλαίσιο αναδιαρθρώσεων που καλούνται/επιλέγουν να εφαρμόζουν για την παραμονή της χώρας σε αυτή.

Οι **ιδιαιτερότητες των χωρών του ευρωπαϊκού νότου** (βλ. Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία κ.ά.) σχετικά με τις πολιτικές χωρικής ανοικοδόμησης που ακολουθήθηκαν μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε σύγκριση με τις χώρες του Βορρά, δημιούργησαν μια άλλη βάση συστημάτων πολεοδομικού σχεδιασμού, με παρεκκλίσεις και χαλαρότητα σχετικά με τα νομικά και θεσμικά πλαίσια. Οι διαφορετικές ταχύτητες που αναδείχθηκαν τις ερχόμενες δεκαετίες, όπου η ΕΕ άρχισε να ακολουθεί όλο και πιο νεοφιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές στα πλαίσια του ανταγωνισμού με τις άλλες παγκόσμιες καπιταλιστικές οικονομίες, ανέδειξαν και μια σειρά πολιτικών επιλογών για τις χώρες του ευρωπαϊκού νότου με χωρικές διαστάσεις, οι οποίες προκάλεσαν **μεγάλες αντιδράσεις από την εργατική τάξη** που κλήθηκε να επωμιστεί τις συνέπειες αυτών των επιλογών. Οι σκληρές οικονομικές πολιτικές και οι αυστηρές δημοσιονομικές προσαρμογές που επιβλήθηκαν στην Ελλάδα από την ΕΕ και τους διεθνείς δανειστές της (ΔΝΤ, ΕΚΤ) συνέβαλαν στην ενίσχυση και ριζοσπαστικοποίηση αυτών των κινήματων. (Ηλιόπουλος Σπ., 2016)

Προάγγελος των ελληνικών κινημάτων της τελευταίας δεκαπενταετίας αποτελούσαν οι μεγάλες **κινητοποιήσεις του 2001-2005, με κέντρο αντιδράσεων τα φαραωνικά έργα των Ολυμπιακών Αγώνων** και το οικονομικό και χωροταξικό/πολεοδομικό αποτύπωμα που θα άφηναν. Οι τεράστιες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν μέσω κρατικών πόρων και σε συνεργασίες με μεγάλους επιχειρηματικούς ομίλους, σε μια πόλη όπως η Αθήνα, με το πολεοδομικό υπόβαθρο που αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, άφησαν ξεκάθαρο αποτύπωμα. Έργα αναξιοποίητα, χώροι που δεν αποδόθηκαν ποτέ για χρήση στους πολίτες, οικονομικές ζημιές που «φορτώθηκαν» στις πλάτες των εργαζομένων και του ελληνικού κράτους. Όσο αφορά τους δημόσιους χώρους, οι Ολυμπιακοί Αγώνες έδωσαν στο κράτος την ευκαιρία για μια ευρεία, συντονισμένη και «νομιμοποιημένη» - με το πρόσχημα της εθνικής υπόθεσης - καταπάτηση όλων των κανόνων και ρυθμίσεων που προστάτευαν τους δημόσιους χώρους (Τότσικας Π., 2004), με την Αθήνα να κατέληξε να έχει χώρους πρασίνου ανά κάτοικο σε ποσοστά 2,5-3,5 τ.μ., με τον Π.Ο.Υ. να θέτει ως κατώτερο όριο για την εξασφάλιση καλής ποιότητας ζωής τα 9 τ.μ. ανά κάτοικο.

Ήταν εκείνη η περίοδος που συγκροτήθηκαν και συνδιαλέχθηκαν μεταξύ τους **κινήσεις πολιτών, πρωτοβουλίες πολιτικών κομμάτων και συλλογικοτήτων, επιτροπές κατοίκων και το εργατικό κίνημα της εποχής**. Το κύριο μέσο διαμαρτυρίας ήταν οι πορείες και οι αποκλεισμοί δημόσιων χώρων και δρόμων αλλά και κέντρο οικονομικών και πολιτικών αποφάσεων, ενώ ξεκίνησε μια σειρά καταλήψεων και παρεμπόδισης έργων, κινήσεις που συνοδεύτηκαν από μαζική καταστολή από την αστυνομία, με εντολή του ελληνικού κράτους (Καβουλάκος Κ.Ι., 2009).

Το αρνητικό αποτύπωμα των ολυμπιακών έργων, σε συνδυασμό με την υπάρχουσα κατάσταση στην Ελλάδα της δεκαετίας του '00 και την οικονομική κρίση που ξέσπασε, οδήγησαν σε μια σκληρή και **μεγάλης διάρκειας σύγκρουση μεταξύ των κινημάτων και των ελληνικών κυβερνήσεων τα επρχόμενα χρόνια**. Η επιβολή των μνημονιακών πολιτικών με σκληρές μεταρρυθμίσεις που εστίαζαν στη λιτότητα, τη δημοσιονομική πειθαρχία και την ιδιωτικοποίηση δημόσιων περιουσιακών στοιχείων, στα πλαίσια των αναδιαρθρώσεων της ΕΕ για την Ελλάδα ξεσήκωσαν μεγάλες αντιδράσεις που

διαμορφώνονται σε ενεργά κινήματα διεκδίκησης μέχρι και σήμερα. Τα κινήματα αυτά συνδέονται στενά με τα κινήματα για τους δημόσιους χώρους, αλλά **επεκτείνονται σε ένα ευρύτερο φάσμα κοινωνικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων.**

2.2.1.

ΔΗΜΟΣΙΟΙ ΧΩΡΟΙ, ΧΩΡΟΙ ΠΡΑΣΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ

Οι ιδιωτικοποιήσεις και το ξεπούλημα σε μεγάλους Έλληνες και, κατά βάση, ξένους επενδυτές τμημάτων του δημόσιου χώρου των πόλεων ή δημόσιων εκτάσεων γης, έχουν επιφέρει, όπως αναλύθηκε, ραγδαία αύξηση των κοινωνικών ανισοτήτων και της οικονομικής εκμεταλλεύσης της εργατικής τάξης, ισχυρές **αλλαγές στην προσβασιμότητα, τις χρήσεις αλλά και στην ίδια τη μορφή της γης και των πόλεων.** Η δε **ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας** των τελευταίων χρόνων έχει εντείνει αυτές τις συνέπειες εις βάρος της κοινωνικής πλειοψηφίας και των κατοίκων πολλών πόλεων.

Οι συχνές αντιδράσεις απέναντι στην ευρύτερη εμπορευματοποίηση του δημόσιου χώρου συγκροτούν κατά τόπους μορφές κινήματων ή ενισχύουν το υπάρχον εργατικό κίνημα με δράσεις και **αιτήματα που θέλουν να μπλοκάρουν την εφαρμογή έργων** που εξυπηρετούν τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι οι κινητοποιήσεις για την **προστασία πάρκων** (π.χ. Πεδίον του Άρεως, Κύπρου και Πατησίων κ.α.), πλατειών από την **αλλαγή χρήσεων και το gentrification** (π.χ. στάση Μετρό στην πλατεία Εξαρχείων), **αλλαγή των όρων δόμησης και την ιδιωτικοποίηση μεγάλων εκτάσεων** (π.χ. μετατροπή Ελληνικού σε εμπορικό/τουριστικό χώρο).

Σε επιμέρους κινήματα που συγκροτούνται με κέντρο τα συγκεκριμένα ζητήματα, **αναπτύσσονται βαθύτερα ιδεολογικά χαρακτηριστικά** που διαμορφώνουν συχνά ένα πλαίσιο αιτημάτων πάλης αλλά και πρακτικές που στοχεύουν απέναντι στα καπιταλιστικά

πλαίσια του κέρδους που λειτουργεί το τοπικό και κεντρικό κράτος. Από τη δεκαετία του '00 και, ιδιαίτερα, μετά την κρίση του '08, συγκροτήθηκαν πολλοί **ελεύθεροι κοινωνικοί χώροι** σε μια προσπάθεια πραγμάτωσης με υλικούς όρους στο σήμερα εννοιών όπως η (αυτο)οργάνωση, η συμμετοχικότητα, η κοινωνική αλληλεγγύη, η συνεργατική οικονομία. Είτε με τη μορφή **καταλήψεων** δημόσιων κτιρίων και χώρων είτε με τη μορφή μόνιμης λειτουργίας με εξωστρεφείς δράσεις των **επιτροπών που συντόνιζαν τα κινήματα διεκδίκησης** των δημόσιων χώρων, οι γενικές αντικαπιταλιστικές αξίες της συλλογικής διαχείρισης και της ίσης πρόσβασης όλων στα δημόσια ή κοινά αγαθά, αποτέλεσαν τη βάση κοινών στοιχείων πολλών κινήματων με τα οποία μέχρι και σήμερα οι ελληνικές κυβερνήσεις έχουν αναμετρηθεί σε διάφορες περιπτώσεις προσπάθειας προχωρήματος αντίστοιχων έργων.

2.2.2.

ΙΔΙΩΤΙΚΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΠΑΡΟΧΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Ένα κεντρικό στοιχείο των πολιτικών που επιβλήθηκαν από την ΕΕ και τις ελληνικές κυβερνήσεις ήταν η επιτάχυνση των ιδιωτικοποιήσεων δημόσιων υποδομών κι επιχειρήσεων, όπως **η ΔΕΗ, η ΕΥΔΑΠ, τα λιμάνια, οι μεγάλοι οδικοί άξονες και τα αεροδρόμια**, ταυτόχρονα με την οικονομική και θεσμική/νομική **ενίσχυση της ιδιωτικής παιδείας, υγείας και πρόνοιας** και την ραγδαία μείωση της κρατικής χρηματοδότησης στους αντίστοιχους δημόσιους φορείς κάλυψης βασικών αναγκών, μαζί με τομείς όπως **ο πολιτισμός, ο αθλητισμός** κ.ά..

Οι πολιτικές επιλογές αυτές όχι μόνο συγκροτούσαν ένα ασφυκτικό οικονομικό πλαίσιο αλλαγών με συνέπειες τις μεγάλες αυξήσεις των τιμών και τον αποκλεισμό μεγάλων τμημάτων της εργατικής τάξης από βασικές παροχές κάλυψης αναγκών, αλλά άλλαξαν τον χωρικό χάρτη της Ελλάδας ως προς τη σχέση ιδιωτικού-δημόσιου σε πολύ μεγάλο ποσοστό με αποτύπωμα και στους χωρικούς και

λειτουργικούς αποκλεισμούς, αλλά και στην εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση με ταξικό πρόσημο συγκεκριμένο.

Ίσως από τις **πιο σημαντικές μορφές κινημάτων** που αναδείχτηκαν ήταν αυτές που στόχευαν στην αποτροπή εφαρμογής αυτών των αναδιαρθρώσεων. Κινήσεις πολιτών, σε συνεργασία με εργατικά σωματεία των κλάδων και των επιχειρήσεων που υφίσταντο αυτές τις πολιτικές, συγκροτούσαν και συγκροτούν **αντιστάσεις με αιτήματα που υποστηρίζουν την παραμονή των δημόσιων υπηρεσιών, επιχειρήσεων και παροχών υπό δημόσιο έλεγχο** κι ιδιοκτησία. Πυρήνας και πολιτικός στόχος που αποτελεί πλήγμα στην καπιταλιστική ιδιοκτησία και εμπορευματική λογική που διαμορφώνει το κεφάλαιο για την ανθρώπινη ζωή είναι η κατεύθυνση της πλήρους **κοινωνικοποίησης** των μέσων παραγωγής, σε συνδυασμό με τους φυσικούς πόρους και τις κεντρικές μονάδες υποδομών, ώστε οι καθολικές ανθρώπινες ανάγκες για στέγαση, νερό, ενέργεια, μετακινήσεις, μόρφωση, ψυχαγωγία και αθλητισμό να μην αποτελούν πολυτέλεια και να εξυπηρετούν τα κέρδη του κεφαλαίου, αλλά να καλύπτονται ίσα για όλους σε πόλεις που θα συγκροτούνται και θα λειτουργούν από και για όλους τους κατοίκους.

2.2.3.

Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΟΥ, ΤΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΓΗΣ

Η ταχύτατη εκμετάλλευση των φυσικών κι ενεργειακών πόρων του πλανήτη για να καλυφθούν οι **τεράστιες και συνεχώς εναλλασσόμενες ανάγκες των μεγάλων βιομηχανιών και της καπιταλιστικής παραγωγής**, η δημιουργία μεγάλων ποσοτήτων επιβλαβών αποβλήτων, η αύξηση των πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ κρατών και ενώσεων με κέντρο τους **ανταγωνισμούς διεκδίκησης νέων πεδίων ενεργειακής και οικονομικής εκμετάλλευσης**, σε συνδυασμό με την **βίαιη αστικοποίηση μεγάλων εκτάσεων γης** με τις

συνέπειες που έχουν ήδη αναφερθεί για τις ίδιες τις πόλεις, έχουν αλλάξει σημαντικά το περιβαλλοντικό και ενεργειακό αποτύπωμα του πλανήτη. **Η κλιματική αλλαγή, οι πανδημίες, η εξαφάνιση ειδών πανίδας και χλωρίδας** κ.λπ., αποτελούν σημαντικές συνέπειες της ανάγκης του κεφαλαίου να αναπαράγεται συνεχώς σε νέα πεδία, αδιαφορώντας τόσο για τις **συνέπειες που επέρχονται οικονομικά στη ζωή της κοινωνικής πλειοψηφίας** είτε ζει κι εργάζεται στην πόλη είτε στην ύπαιθρο, όσο και συνολικά για τη σχέση ανθρώπου-φύσης και την ανάπτυξη των τεχνολογιών προς όφελος του συνολικού οικοσυστήματος του οποίου ο άνθρωπος αποτελεί κομμάτι.

Η ανάγκη του σύγχρονου καπιταλισμού για **εμπορευματοποίηση κάθε πτυχής της καθημερινότητας του ανθρώπου όσο και κάθε έκτασης του πλανήτη** (σε επιφάνεια, υψόμετρο, βάθος και είδος), οδηγεί σε πολιτικές ενθάρρυνσης αυτού του είδους εκμετάλλευσης ως μέσο οικονομικής ανάπτυξης, ή ακόμη και ως πεδία νέων αλόγιστων επενδύσεων σε φάσεις υπερσυσώρευσης του κεφαλαίου. Χωρίς να εξετάζεται στην παρούσα εργασία η αποδοτικότερη και πιο ασφαλής μορφή ενέργειας, αυτό που τίθεται στο επίκεντρο είναι οι **πολιτικές που εφαρμόζονται και δημιουργούν τις παραπάνω συνέπειες**. Απέναντι σε αυτές τις πολιτικές συγκροτούνται και τα αντίστοιχα σύγχρονα **περιβαλλοντικά κινήματα στην Ελλάδα**, με στόχο την προστασία των φυσικών πόρων, τα δάση, το νερό και τις ακτές από την επέλαση των ιδιωτών και των επενδυτών.

Από το μπλοκάρισμα των αδειοδοτήσεων για **εξορύξεις** χρυσού και υδρογονανθράκων (π.χ.: Χαλκιδική), την εγκατάσταση **αιολικών πάρκων** σε προστατευόμενες περιοχές ή **ανεμογεννητριών** σε βουνά της χώρας, τους αγώνες για την πυροπροστασία απέναντι στην οικοδομική εκμετάλλευση, την **ιδιωτικοποίηση των αιγιαλών**, οι αγώνες που ξεσπούν συνδέονται με τον αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη υπέρ των λαϊκών στρωμάτων, τα οποία είναι αυτά που πλήττονται συνεχώς από την καταστροφή της φύσης και τις οικονομικές και χωρικές πολιτικές που εφαρμόζονται, έχοντας ταυτόχρονα τη μεγαλύτερη ανάγκη από τα φυσικά αγαθά για να ζήσουν στις πόλεις τους. Ειδική πτυχή αποτελεί και η μάχη για την **προστασία της αγροτικής γης και της παραγωγής τροφίμων**

που πλήττεται τόσο από τις περιβαλλοντικές συνέπειες της καπιταλιστικής ανάπτυξης όσο κι από την οικονομική εκμετάλλευση γης από μεγαλοεπενδυτές και από την κατασκευή μεγάλων τουριστικών εγκαταστάσεων ή νέων βιομηχανικών ζωνών σε αγροτικές και επαρχιακές περιοχές που υπάρχει ακόμη η μικρής κλίμακας τοπική παραγωγή.

2.3.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΩΝ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΑΥΞΗΣΗ ΤΩΝ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΩΝ, ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ, ΤΗΣ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ

Οι κοινωνικές συγκρούσεις που εκφράζονται στις πόλεις αποτελούσε πάντα αντικείμενο προς επίλυση από την εκάστοτε κυρίαρχη τάξη, με **εφαρμογή πολιτικών τόσο σε πρακτικό επίπεδο καταστολής όσο και επίπεδο πολεοδομικού σχεδιασμού**. Από τις φρουρούμενες κοινότητες περιορισμένης πρόσβασης εντός των ήδη οχυρωμένων πόλεων, όπου στιβάζονταν οι εξωτερικοί εχθροί αλλά και οι αντιφρονούντες κάτοικοι των πόλεων στην αρχαιότητα, μέχρι τις **πολεοδομικές παρεμβάσεις τύπου «Hausmann»**, που δυσχαίρεναν τη δυνατότητα να στηθούν οδοφράγματα από τους εξεγερμένους κατοίκους και **αποδυνάμωναν τη συγκέντρωση της εργατικής τάξης στα κέντρα λόγω εκδιωγμού**, κατακερματίζοντάς αυτή και τη δυνατότητά της να συγκροτηθεί απέναντι στην κρατική καταστολή, βλέπουμε στοιχεία αντίστοιχα στις κυρίαρχες σχεδιαστικές πολιτικές των αστικών κρατών μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα.

Ο πολλαπλασιασμός των κινημάτων παγκοσμίως αλλά και στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια αναδεικνύουν περισσότερο, πλέον των άλλων λόγων, ότι ο σύγχρονος καπιταλισμός αποτελεί μια **εποχή έντονων κοινωνικών συγκρούσεων** με τάσεις όξυνσης στο επίπεδο πόλεων και για αυτό οι κυβερνήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, όπως και στην Ελλάδα, έχουν αυξήσει σημαντικά τα μέτρα για την πρόληψη και την αντιμετώπισή τους.

Είναι χαρακτηριστική η κατασταλτική κατεύθυνση χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού που ακολουθείται τον 21ο αιώνα, στηριζόμενη στα πλαίσια της Ανακοίνωσης της Επιτροπής «Προς ένα Πρόγραμμα για το αστικό περιβάλλον στην **Ευρωπαϊκή Ένωση**»:

Αφού ορίζεται η πόλη ως ο χώρος ο οποίος «[...] διαδραματίζει ζωτικό ρόλο, υποστηρίζοντας ένα ευρωπαϊκό πρότυπο κοινωνίας, το οποίο βασίζεται στην ισότητα των ευκαιριών[...]», στηρίζοντας την επιχειρηματολογία που συγκροτεί η αστική τάξη για τον τρόπο λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος, συνεχίζει αναλύοντας ότι «[...] αποτελούν τη βασική πηγή δημιουργίας πλούτου για την Ευρωπαϊκή Οικονομία και της ανάπτυξης της [...], το σημείο εκκίνησης για τη μελλοντική αστική ανάπτυξη και πρόοδο [...], ενώ **η διάβρωση αυτού του ρόλου της πόλης πιθανόν να είναι η μεγαλύτερη απειλή στο ευρωπαϊκό πρότυπο ανάπτυξης της κοινωνίας [...]**» (Βρυξέλλες, 06.05.1997, 197).

Το καπιταλιστικό μοντέλο ανάπτυξης πάνω στο οποίο συγκροτείται η ίδια η ΕΕ και οι χώρες που συμμετέχουν σε αυτή μεταφράζεται σε χωρικό επίπεδο σε μέτρα που ενισχύουν τη μορφή των πόλεων ως φορείς οικονομικής ανταγωνιστικότητας και αναγκαστικής οικονομικής και κοινωνικής συνοχής βάσει των κεντρικών κατευθύνσεων της ΕΕ. Οι όποιες **προσπάθειες αμφισβήτησης**, πόσο μάλλον ανατροπής αυτού του πλαισίου, αποτελούν αιτία για τα αστικά κράτη άμεσης καταπολέμησης με οποιουδήποτε όρους, οι οποίοι μάλιστα μέσα στα χρόνια ενισχύθηκαν και θεσμικά/συνταγματικά. Όταν οι επίσημες κρατικές πολιτικές για το χώρο αδυνατούν να αποσπάσουν μια ευρεία κοινωνική συναίνεση, καθώς αποκλείουν εν γένει όσους/ες δεν μπορούν να τον καταναλώσουν ή «χαλάνε την εικόνα» του εμπορεύματος (π.χ.: άτυπο εμπόριο, άστεγοι, κινήματα κ.α.), τότε πρέπει να επιβληθούν με την καταστολή (Graham S., 2004).

Η **καταπολέμηση των κινημάτων** που ξεσπούν, αλλά και γενικότερα των πολιτικών και χωρικών «ανωμαλιών» για τα ευρύτερα ευρωπαϊκά αστικά πρότυπα για τη λειτουργία και ανάπτυξη των πόλεων, είναι **απαραίτητο συμπλήρωμα των πολιτικών που εφαρμόζονται στην Ελλάδα** της καπιταλιστικής κρίσης. Η διαδικασία αυτή, ειδικά σε μια χώρα με μεγάλη παράδοση στη **συγκρότηση του εργατικού**

και κομμουνιστικού κινήματος στη σύγχρονη ιστορία, αποτελεί μείζονος σημασίας για τις αστικές κυβερνήσεις, ώστε να «ανεβάσουν ταχύτητα» στην υλοποίηση των αναδιαρθρώσεων της ΕΕ, εξομαλύνοντας τις αντιδράσεις της εργατικής τάξης που συνεχώς αποτελούν «αγκάθι» σε μια σειρά περιπτώσεων. Η διαδικασία αυτή ταυτίζεται περίπου με τη στροφή από το μεταπολεμικό κράτος πρόνοιας στο κράτος ελέγχου και καταστολής – και εσχάτως στο κράτος έκτακτης ανάγκης – που έχει σα συνέπεια την **περιθωριοποίηση και απονομιμοποίηση των φτωχών** και των μη εχόντων, όχι μόνο σε επίπεδο εισοδήματος και κοινωνικών παροχών αλλά και σε χωρικό επίπεδο (Σταυρακάκης Χ., 2017).

Οι προσπάθειες **αλλαγής του χαρακτήρα του αθηναϊκού κέντρου** τα τελευταία χρόνια μαρτυρά τις συγκεκριμένες προσπάθειες από πλευράς του αστικού κράτους. Η διαμόρφωση περιφερειακών και σημειακών μικρών έργων εντός του κέντρου, σε συνδυασμό με τις επενδύσεις και την τουριστικοποίηση συγκροτούν όλες τις προϋποθέσεις για την καθολική ανάπτυξη με στόχο τόσο τη δυνατότητα αστικής ανάπτυξης, αλλά ταυτόχρονα και την απομάκρυνση πλυθησιακών μαζών, οι οποίες δεν είναι αρεστές στους «επενδυτές», αλλά και ενέχουν κινδύνους κοινωνικής «ανάφλεξης» σε μεσοπρόθεσμη ή άλλη βάση, πράγμα το οποίο αποτρέπει ο διασκορπισμός τους (Σαρηγιάννης Γ., 2004) και **η διάλυση της «μικροκοινωνίας» που έχει διαμορφωθεί**, μαζί με την εφαρμογή θεσμικών πλαισίων ανώτερου ελέγχου και αστυνόμευσης. Εδώ παρατηρούμε συμπυκνωμένα το συνδυασμό των στόχων της ΕΕ, σχετικά με τις κεντρικές της κατευθύνσεις για όσους παράγοντες διαλύουν την κοινωνική συνοχή και την ανάπτυξη, ακόμη και υπό το πλαίσιο της «εγκληματικότητας και της τρομοκρατίας».

Στην Αθήνα και την Ελλάδα το επιχείρημα σχετικά με την τρομοκρατία είναι πιο αδύναμο σε σχέση με τα πλαίσια άλλων χωρών, όπως οι ΗΠΑ μετά την επίθεση το 2001 ή η Γαλλία το 2015, όπου με αφορμή τα γεγονότα, εφαρμόστηκαν πολιτικές και θεσπίστηκαν νέες νομοθεσίες, βάσει των οποίων καταργούνται στοιχειώδεις δημοκρατικές ελευθερίες (όπως το δικαίωμα του συνέρχεσθαι σε δημόσιους χώρους), οι οποίες γενικεύτηκαν για την **αντιμετώπιση των τοπικών και εργατικών κινημάτων ακόμη και από το στρατό, πέραν της επιτήρησης και του ελέγχου με κάμερες σε κάθε δη-**

μόσιο χώρο. Παρ' όλα αυτά, οι ίδιες κατευθύνσεις απελούν στοχεύσεις των ελληνικών κυβερνήσεων χρόνια τώρα, τις οποίες και εφαρμόζουν όλο και περισσότερο, αντιμετωπίζοντας τους κατοίκους ως εν δυνάμει απειλή τρομοκρατίας, άρα και ως στόχους σε κάθε γωνιά των πόλεων, σε δημόσιο ή ιδιωτικό χώρο.

Τα **επιχειρήματα** της «μικροεγκληματικότητας», του «άτυπου εμπορίου», της «ύπαρξης λαθραίων μεταναστών», της «διεξαγωγής παράνομων εκδηλώσεων», της «διακίνησης ναρκωτικών», της «βίας των κινημάτων», συγκρότησαν το προπαγανδιστικό πλαίσιο της αστικής τάξης για να δικαιολογήσουν την «κρίση του κέντρου» της Αθήνας και να διαμορφώσουν άλλες αφορμές αντί της «τρομοκρατίας» για να αυξήσουν την κρατική καταστολή. Αυτό το πλαίσιο ενίσχυσε την ύπαρξη ενός **ακράιου ρατσιστικού λόγου** σε τμήματα της εργατικής τάξης, ώστε να νομιμοποιείται η εκάστοτε κυβέρνηση να στοχοποιεί τον «αλλον», κατασκευάζοντας τελικά έναν πλαστό εσωτερικό εχθρό που απειλεί την εσωτερική (και εθνική) τάξη (Σταυρακάκης Χρ., 2017).

Οι αφορμές ενίσχυσης της κρατικής καταστολής μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις παρακάτω ενότητες, οι οποίες και αποτέλεσαν τις κύριες **χρονικές φάσεις** που έθεσαν τη βάση για την σημερινή πολιτική κρατικής καταστολής στην Ελλάδα. Η πρώτη αφορά την περίοδο **2008-2009 με την κρατική δολοφονία του Α. Γρηγορόπουλου**, γεγονός που αποτέλεσε αφορμή για την ανάπτυξη μιας νεολαιίστικης εξέγερσης κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης της οποίας, το κέντρο της Αθήνας (και άλλων πόλεων) ήταν πεδίο σφοδρών συγκρούσεων της αστυνομίας και των χιλιάδων διαδηλωτών. Η δεύτερη αφορά την περίοδο του **2009-2012, όπου εμφανίστηκαν μαζικά νεοναζιστικές ομάδες**, οι οποίες κάτω από το κάλυμα άτυπων φορέων πολιτών, ζητούσαν ή και επέβαλαν οι ίδιες την άμεση απομάκρυνση μεταναστών. Η τρίτη αφορά συνολικά την περίοδο **2010-2015 και την ψήφιση των πρώτων μνημονίων, όπου συγκροτήθηκαν τα κινήματα των πλατειών και των «αγανακτισμένων»**, μαζί με τη μαζική επανεμφάνιση του εργατικού και φοιτητικού κινήματος που γέμιζαν τις πλατείες και προέβαιναν σε μαζικές καταλήψεις δημοσίων κτιρίων και χώρων για μεγάλα διαστήματα (Κουτρολίκου Π., 2015). Χαρακτηριστικό εκείνης της περιόδου ήταν η διαρκής και **σημαντική αύξηση των δαπανών**

του κεντρικού κρατικού προϋπολογισμού για την αστυνομία και τις στρατιωτικές δαπάνες, με τα εισοδήματα των εργαζομένων και τις χρηματοδοτήσεις της δημόσιας παιδείας, υγείας και παροχών να πέφτουν σημαντικά.

Όσο αφορά τις **στρατηγικές της κρατικής καταστολής σε επίπεδο χώρου**, ο S. Graham ισχυρίζεται ότι υπάρχουν τρεις βασικές κατηγορίες. Η πρώτη είναι η **άρνηση πρόσβασης σε συγκεκριμένες περιοχές** της πόλης. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι τα στρατόπεδα ή το πίσω μέρος της Βουλή. Η δεύτερη αφορά τις **σημειακές επιχειρήσεις**, όπου οι δυνάμεις καταστολής επιλέγουν συγκεκριμένα σημεία της πόλης όπου επιβάλλουν διαρκώς τους κανόνες της εξουσίας (Graham S., 2004). Τέτοιες σημειακές επιχειρήσεις μπορούμε να πούμε ότι ήταν οι επιχειρήσεις «σκούπα» της ΕΛΑΣ ενάντια σε μετανάστες/τριες σε συγκεκριμένες περιοχές (Ομόνοια, Πλατεία Θεάτρου, Άγιος Παντελεήμονας). Αλλά και τα camps προσφύγων είναι μια τέτοια σημειακή επιχείρηση (με μεγαλύτερη μονιμότητα). Τέλος, η τρίτη στρατηγική είναι αυτή της **επιλεκτικής κυριαρχίας/επιβολής**, όπου αναφέρεται σε χώρους όπου δεν είναι απαραίτητη η φυσική παρουσία των δυνάμεων καταστολής για την κατοχή τους, το οποίο θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι κάποιο χώροι όπως για παράδειγμα πολύ δυσπρόσιτα κτίρια ή περιοχές όπου και θεσμικά είναι πολύ συγκεκριμένα ορισμένο ποιος/α μπορεί να τα προσεγγίσει (Σταυρακάκης Χρ., 2016).

Οι παραπάνω στρατηγικές, από αυτές της κρατικής καταστολής μέχρι τις πολιτικές χωρικού σχεδιασμού για την αντιμετώπιση των αντιδράσεων, αναδεικνύουν την σκληρότητα των αστικών αναδι-
αρθρώσεων εις βάρος τη εργατικής τάξης και τις **βίαιες μεταβολές στο χαρακτήρα των πόλεων και «προβλέπουν» πως οι προοπτικές θα είναι ακόμη πιο οξυμένες**. Όσο οι δημόσιοι χώροι και τα αγαθά αποτελούν αντικείμενο κερδοσκοπίας και ηγεμονεύονται από δυνάμεις και κοινωνικά/παραγωγικά/κρατικά μοντέλα που συντηρούν την ύπαρξη της αγοράς και του κεφαλαίου, τόσο θα αποστασιοποιείται η έννοια του δημόσιου από τη λογική του «κοινού» και του «ίσου», ενισχύοντας τις κοινωνικές ανισότητες και προκαλώντας την αντίδραση των εκμεταλλευόμενων με το σχηματισμό κινήματων διεκδίκησης.

Ακόμη κι αν οι αστικές κυβερνήσεις και η ΕΕ επικαλούνται την ανάγκη της δημοκρατίας στο μοντέλο πόλεων που επιδιώκουν να αναπτύξουν, αποδεικνύεται ότι παρ' όλο που ο δημόσιος χώρος ακόμη υπάρχει, όπως και το δικαίωμα σε αυτόν, αυτό είναι κατ' επίφασιν ειλικρινές. **Για να είναι ένας χώρος ή αγαθό πραγματικό κοινό**, θα πρέπει να φύγει η έννοια του ανταλλάγματος και της εκμετάλλευσης από αυτό(ν), άρα και της εμπορευματοποίησης και της αστικής εξουσίας (τελικά της εξουσίας εν γένει), και όσο αυτό δε συμβαίνει, τόσο ο χώρος και οι πόλεις θα αποτελούν πεδία ταξικών συγκρούσεων.

3

ΕΞΑΡΧΕΙΑ: ΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ

3.1.

Η κοινωνική σύνθεση, η καθημερινότητα
και ο χαρακτήρας των Εξαρχείων
ως “ρωγή” στον κυρίαρχο αστικό χώρο

3.2.

Οι αστικές πολιτικές, η τουριστικοποίηση και το
κλιμακούμενο σχέδιο “εξευγενισμού”
την περίοδο της κρίσης

3.3.

Τοπικά κινήματα που αναδείχθηκαν για την
προστασία δύο δημόσιων χώρων στα Εξάρχεια

3.1.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ, Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ ΩΣ “ΡΩΓΜΗ” ΣΤΟΝ ΚΥΡΙΑΡΧΟ ΑΣΤΙΚΟ ΧΩΡΟ

Η περιοχή των Εξαρχείων μπορεί να βρίσκεται στο κέντρο αντιπαράθεσης και σύγκρουσης μεταξύ οικονομικών, πολιτικών και ταξικών «στρατοπέδων» για πολλούς λόγους τα χρόνια της καπιταλιστικής κρίσης, τόσο στη δημόσια σφαίρα ευρύτερα, όσο και στο δημόσιο χώρο ειδικά, μοιάζει όμως να αποτελούσε από την αρχή της ανάπτυξής της ως αθηναϊκός οικισμός ένα **ιδιαιτέρως χωρικό-κοινωνικό αφήγημα της πόλης**. Από την αυθαίρετη εγκατάσταση κυκλαδίων εργατών το 1840 και την ένταξη της συνοικίας των «ακανόνιστων οδών» στο σχέδιο πόλης το 1865, ως το 1988-1989 και 1993 όπου ορίστηκαν μαζί με τη Νεάπολη και το Μουσείο ως πολεοδομική ενότητα και χαρακτηρίστηκαν ως παραδοσιακό τμήμα της Αθήνας με ειδικούς όρους δόμησης και υπό ειδικού διατάγματος χρήσεων γης, τα Εξάρχεια αναδεικνύουν πολεοδομικά την αρχιτεκτονική εξέλιξη και πολυπλοκότητα των μορφών της Αθήνας.

Η πολεοδομική ανάγνωση της περιοχής μέχρι σήμερα μπορεί ταυτόχρονα να αναδείξει και το ιδιαίτερο **κοινωνικοπολιτικό φορτίο** που την χαρακτηρίζει, καθώς και τη σχέση του με τη χωρική διαμόρφωση μέσα στα χρόνια, δίνοντας στα Εξάρχεια την ταυτότητα που έχουν σήμερα.

3.1.1.

ΤΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ, ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ, ΑΙΣΘΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΑΞΙΑΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ

Από την ένταξη του οικισμού στο σχέδιο πόλης τον 19ο αιώνα, αναδείχθηκαν απευθείας οι πρώτες εστίες χρήσεων εμπορίου, αναψυχής και πολιτισμού, σε μια περιοχή όπου δέσποζαν ήδη κτίρια-μνημεία αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος. Ο συνδυασμός αυτός αποτέλεσε **ισχυρή δύναμη έλξης καλλιτεχνών και ανθρώπων των γραμμάτων και των επιστημών**, ενώ η εγκατάσταση πανεπιστημιακών εκπαιδευτικών χρήσεων μαζί με τη λειτουργία μουσειακών χώρων και την ύπαρξη μεγάλων εκτάσεων πρασίνου, ενίσχυαν την υλική βάση πάνω στην οποία οι κοινωνικές συναναστροφές των κατοίκων, στους οποίους προστίθενταν όλο και περισσότεροι φοιτητές, χαρακτηρίζονταν από **ιδεολογικές, πολιτικές, καλλιτεχνικές και επιστημονικές ανησυχίες**. Η πρώιμη χωρική εξέλιξη της συνοικίας των Εξαρχίων λειτούργησε ως καταλύτης για τα πρώτα στάδια εμφάνισης ενός κοινωνικού συνόλου, που, ανεξαρτήτως της ταξικής του σύνθεσης και των μεταβολών του μέσα στα χρόνια, αποτελούσε ήδη έναν υποφαινόμενο κίνδυνο απέναντι στην άρχουσα τάξη και τις πολιτικές της, λόγω **συγκρότησης συλλογικής συνείδησης σε επίπεδο γειτονιάς**.

Η πολεοδομική ανάπτυξη του κέντρου της Αθήνας τις ερχόμενες δεκαετίες βάσει των ευρύτερων διεθνών και εγχώριων κοινωνικο-πολιτικών εξελίξεων και των αναγκών του κεφαλαίου, όπως αναλύθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας, άφησε και στα Εξάρχεια αντίστοιχο αποτύπωμα στην κοινωνική σύνθεση και τα χωρικά ζητήματα που απασχολούσαν τους κατοίκους. Οι ιδιαιτερότητες στην περίπτωση αυτή εμπίπτουν επιπλέον στον ενισχυμένο ιδεολογικό χαρακτήρα, που επηρεαζόταν από και επηρέαζε τον ίδιο τον αστικό ιστό, την εξέλιξη και την οργάνωσή του ταυτόχρονα με τις **μεταβολές σε επίπεδο κοινωνικών διαστρωματώσεων και σχέσεων**. Από εργατική συνοικία οικοδόμων κι εργατών, σε μεσοαστική συνοικία εκπαιδευτικών, διανοούμενων και φοιτητών, υποδέχτηκαν μεταναστευτικές ροές και εκ νέου εργατική τάξη για να φτάσουν μέχρι το 2014 (αρχή της νέας τάσης εγχώ-

ριας τουριστικής ανάπτυξης και επενδύσεων) και το 2019 (έναρξη της πανδημίας και ταχείας εφαρμογής των αστικών αναπλάσεων) να αποτελούν μια **πολυπολιτισμική γειτονιά με εργατικές καταβολές**, σημαντικό ποσοστό νεολαίας, κάποια **κοινωνικά τμήματα μικροαστικής και μεσοαστικής τοποθέτησης** και πλούσιο πολιτικό χαρακτήρα.

Ο πολεοδομικός ιστός συμβαδίζει με την **αρχιτεκτονική εξέλιξη των κτιρίων και τις χρήσεις που αναδείχθηκαν** ανά τις δεκαετίες βάσει και της κοινωνικής σύνθεσης των Εξαρχείων. Έτσι, μέχρι και τα πρώτα μισά της δεκαετίας του 2010, υπήρχαν σημεία με χαμηλά νεοκλασικά πάνω σε πεζοδρόμους, μεγάλα τμήματα ιστού με μεσοπολεμικές πολυκατοικίες και εκτεταμένες περιοχές με τυπικές πολυκατοικίες του '70. Νεώτερα και σύγχρονα μνημεία όπως η Αρχιτεκτονική Σχολή, το Πολυτεχνείο, το Μουσείο, το Παλαιό Χημείο, τα νεοκλασικά μέγαρα, τα λαϊκά διώροφα ή μονώροφα, οι πολυκατοικίες του ελληνικού μοντέρνου κινήματος (Πορτάλιου Ε., 2009).

Οι **χρήσεις πολλών ισογείων και κτιρίων** της περιοχής, στα πλαίσια και των ορίων του ειδικών ρυθμίσεων του μέχρι πρότινος πολεοδομικού σχεδίου, συγκροτούν ένα μωσαϊκό από τοπικό εμπόριο και αναψυχή διάφορων εθνοτήτων, παραδοσιακά κουτούκια και καφενεία, πολιτιστικά στέκια και χώρους τέχνης, βιβλιοπωλεία και μικρά τυπογραφεία, γραφεία πολιτικών κομμάτων της αριστεράς, κοινωνικούς χώρους και δομές φιλοξενίας προσφύγων, καταλήψεις στέγης. Οι διάφορες **κοινωνικές δομές καθώς και άλλες ομάδες και συλλογικότητες** που δραστηριοποιούνται στα Εξάρχεια, παράγουν ένα σύνολο διαφορετικών μεταξύ τους δράσεων με κοινωνικό πρόσημο που συμβάλουν με τον δικό τους τρόπο στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και στην επίλυση κοινωνικών ζητημάτων της καθημερινότητας, τα οποία προκύπτουν από τις πολιτικές που εφαρμόζονται από την αστική εξουσία.

Οι **δημόσιοι χώροι των Εξαρχείων**, από τα πάρκα και τις πλατείες μέχρι τους ίδιους τους δρόμους και τα χαρακτηριστικά σοκάκια και πεζοδρόμους της περιοχής, είχαν συγκροτήσει μέσα στα χρόνια μια ιδιομόρφη καθημερινότητα, που θα μπορούσε να προσεγγίσει περισσότερο την **έννοια του «κοινού» και της «γειτονιάς»**, συγκριτικά με πολλές περιοχές της Αθήνας. Καταρχάς, η διατή-

ρηση για δεκαετίες μικρών επιχειρήσεων εμπορίου, αναψυχής και πολιτισμού από κατοίκους της περιοχής, είχαν αναδείξει χαμηλότερα ποσοστά μετακίνησης κατοίκων λόγω εργασίας και ταυτόχρονα δημιουργούσαν στην περιοχή μια ταυτότητα οικεία και φιλική για τους υπόλοιπους κατοίκους και τους περαστικούς, αρκετά **απομακρυσμένη από τον «επιβλητικό» και απρόσωπο χαρακτήρα των μεγάλων αλυσίδων**, την επιβολή και την ισχύ του κεφαλαίου στο δημόσιο χώρο και τις αυξήσεις των τιμών. Αυτό επέτρεπε στον κόσμο και ειδικά στη νεολαία να έχει τη δυνατότητα αλλά και να επιδιώκει να κυκλοφορεί σε μια περιοχή όπου **η σχέση δημόσιου και ιδιωτικού χώρου ήταν για χρόνια πιο καθαρά διαχωρισμένη**, προσφέροντας περισσότερο το αίσθημα της ελευθερίας σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο.

Σημαντική συμβολή σε αυτό το χαρακτήρα των δημόσιων χώρων είχε και η μεγάλη **πολιτιστική αυτενέργεια των κατοίκων αλλά και των διαφόρων συλλογικοτήτων** των Εξαρχείων, που διοργάνωναν συχνά πολιτιστικά δρώμενα και δράσεις, μουσικά, καλλιτεχνικά και πολιτικά φεστιβάλ, δημόσιες συζητήσεις και συνελεύσεις στην περιοχή, ανοιχτά και προσβάσιμα για κάθε πολίτη, ανεξαρτήτως οικονομικού υποβάθρου, φυλής, φύλου και σεξουαλικού προσανατολισμού. Το πολιτιστικό, ιδεολογικό και ευρύτερα **συνειδησιακό αποτύπωμα αυτής της λειτουργίας του δημόσιου χώρου προς τους κατοίκους και τους επισκέπτες** των Εξαρχείων αποτελούσε σταθερά μια «σφήνα» στον εμπορευματικό πολιτισμό και τις καπιταλιστικές αξίες του κέρδους, που ήταν και ο πυρήνας των αστικών πολιτικών για τις αναπλάσεις στα Εξάρχεια, αλλά και ευρύτερα για την οπτική της αστικής εξουσίας για το δημόσιο χώρο και την καθημερινότητα της εργατικής τάξης στην πόλη.

Χαρακτηριστική είναι ακόμη και **η εικόνα των προσόψεων του δομημένου χώρου**, των στάσεων λεωφορείου, ακόμη και των ίδιων των δημόσιων χώρων, όπου ένα μωσαϊκό από πολιτικές αφίσες και συνθήματα, γκράφιτι, εικαστικές παρεμβάσεις, πάγκους βιβλίων, τοπικών προϊόντων και χειροτεχνιών δημιουργούσε ένα **επίπεδο αισθητικής, πρακτικών και ιδεών, παράλληλο και ενισχυτικό** στο υλικό επίπεδο του χώρου και του χαρακτήρα που είχε αποκτήσει από τους κατοίκους και την ιστορία τους.

3.1.2.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΚΑΙ ΧΩΡΙΚΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΥΝΟΧΗ ΜΕΤΑΞΥ ΝΤΟΠΙΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ/ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ

Τα Εξάρχεια αποτελούσαν ως πρόσφατα και μια από τις περιοχές της Αθήνας με σημαντική **παρουσία μεταναστών**, ως κατοίκοι αλλά και περαστικοί, αλλά ακόμη ειδικότερα **και προσφύγων**. Συγκρατώντας μεγάλο δυναμικό από τις πρώτες μεταναστευτικές ροές του '90 που μετεγκαταστάθηκαν στο κέντρο της πόλης κατά την περίοδο που υπήρχε μεγάλο σε ποσότητα και φτηνό οικιστικό απόθεμα, ο χαρακτήρας του αστικού τοπίου της περιοχής επηρεάστηκε σημαντικά και οι **σχέσεις μεταξύ κατοίκων ελληνικής και άλλων υπηκοοτήτων** μέσα στα χρόνια εξισορροπήθηκαν σε σημαντικό βαθμό και συνέβαλαν με τον τρόπο τους στην ενίσχυση της πολυπολιτισμικότητας. Παρά τις ελλειπείς πολιτικές ενσωμάτωσης νέων πληθυσμών στον αστικό ιστό από πλευράς των αστικών κυβερνήσεων εδώ και δεκαετίες στην Ελλάδα, τα Εξάρχεια, λόγω της ιδεολογικοπολιτικής ταυτότητας που συγκροτούσαν, κατάφεραν να αποτελέσουν **έναν ευρύτερο χώρο υποδοχής νέων μόνιμων και παροδικών κατοίκων** στον αστικό ιστό του κέντρου.

Την ίδια στιγμή που για τον καπιταλισμό και τις πόλεις του οι ανθρώπινες ανάγκες των πιο πληττόμενων ανθρώπων δεν βρίσκονται σε προτεραιότητα και οι πολιτικές οικονομικού και χωρικού σχεδιασμού δεν κατευθύνονται προς την επίλυση των αναγκών τους και ούτε προετοιμάζεται ο χώρος και οι κοινότητες που συγκροτούνται για την ενσωμάτωση νέων πληθυσμών, στα Εξάρχεια τα χρόνια της κρίσης **ενισχύθηκαν κοινωνικές τάσεις και πρωτοβουλίες** αντιπαραθετικές προς την κυρίαρχη αστική αφήγηση και πρακτική.

Εν μέσω όξυνσης των ιμπεριαλιστικών πολέμων στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της ανατολικής Μεσογείου και του κύματος χιλιάδων προσφύγων, στην περιοχή αυξήθηκαν οι

δομές υποστήριξης προσφύγων, αποτελούμενες από κοινωνικούς και αυτοδιαχειριζόμενους χώρους, αυτοοργανωμένες καταλήψεις φιλοξενίας, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις αλλά και ιδιωτικούς φορείς αντιμετώπισης της προσφυγικής κρίσης. Με τη συμμετοχή επιστημόνων, κοινωνικών λειτουργούν και την εθελοντική **δράση κατοίκων, πολιτικών συλλογικοτήτων και οργανώσεων**, ενισχύθηκε η προσφορά υπηρεσιών στους πρόσφυγες που έβρισκαν καταφύγιο σε αυτούς τους χώρους για στέγαση, τροφή, ρουχισμό, είδη υγιεινής, υγεία, εκπαίδευση, εκμάθηση ξένων γλωσσών κ.ά., ενώ σημαντική ήταν και η προσφορά νομικών για τη διευθέτηση υποθέσεων γύρω από θεσμικά ζητήματα.

Κι ενώ από την αστική εξουσία οι πρόσφυγες αντιμετωπίζονται ως παθητικά αντικείμενα, ως «άνθρωποι» που σιωπηρά υπομένουν τις όποιες δυσκολίες και όχι ως ενεργά κοινωνικά υποκείμενα (Βαϊου Ντ., Καλαντίδης Α., 2009) που έχουν ίδια **δικαιώματα ως πολίτες** με κάθε πολίτη του κόσμου (σύμφωνα με την UNHCR), σε περιοχές όπως τα Εξάρχεια, αυτή η αντίληψη έβρισκε τείχος στην πράξη.

Η ενσωμάτωση των μεταναστευτικών ροών στην καθημερινότητα της περιοχής και οι προσπάθειες κοινωνικής ένταξης προσφύγων σε συνδυασμό με τους Έλληνες κατοίκους των Εξαρχείων δημιούργησαν μέσα στα χρόνια **μεταβολές στις κοινωνικές συνθήκες καθώς και χωρικές εκφράσεις τους**. Φέρνοντας το ιδιωτικό μέσα στο δημόσιο, μέσω της ενσωμάτωσης παρουσίας και των πρακτικών τους, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες διεκδικούσαν μια συγκεκριμένη χρήση και αντίληψη του χώρου βάσει των δικών τους πολιτιστικών αξιών και συνηθειών. Άφηναν τον κρυμμένο ιδιωτικό χώρο του σπιτιού, εισέρχονταν στον (υλικό) δημόσιο χώρο και γίνονταν ορατοί.

Η **ορατότητα** σημαίνει επίσης εξοικείωση – παρόλο που η εχθρότητα αλλά και ένα κρυμμένο αίσθημα απειλής μπορεί να παραμένουν (Βαϊου Ντ., Καλαντίδης Α., 2009). Συνδυαστικά με το υπόβαθρο που αναλύθηκε παραπάνω, αυτή η μεταφορά των νέων κοινωνικών ομάδων και των χαρακτηριστικών τους στον κοινωνικό και αστικό ιστό και τη δημόσια σφαίρα, στην πάροδο των χρόνων ανέδειξαν σημαντικά ότι η **πολυπολιτισμικότητα των πληττόμενων** και της εργατικής τάξης όλων των εθνοτήτων σε επίπεδο ζωής,

κοινωνικών αναγκών, επιθυμιών και, τελικά, χωρικών αποτυπώσεων και συγκρότησης αποτελεί φυσική **αντίρροπη τάση προς την «πολυπολιτισμικότητα» της τουριστικοποίησης**, η οποία χτίζεται απρόσωπα πάνω στο κέρδος και την κατανάλωση.

3.1.3.

ΤΟ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΟ ΑΠΟΤΥΠΩΜΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΙΚΟΥ, ΝΕΟΛΑΙΙΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΣΤΑ ΕΞΑΡΧΕΙΑ

Η κυρίαρχη επιχειρηματολογία της αστικής εξουσίας στη δημόσια σφαίρα σχετικά με την ανάγκη αναπλάσεων και αλλαγή χαρακτήρα των Εξαρχείων αποτελεί μέχρι και σήμερα το λεγόμενο **«άβατο των Εξαρχείων»**, ένας χαρακτηρισμός που επήλθε από τους πολιτικούς εκπροσώπους της αστικής τάξης για να στιγματίσει την ιστορία των πολιτικών συγκρούσεων που συνέβησαν με κέντρο την περιοχή και το ευρύτερο φορτίο που χαρακτηρίζει τις κοινωνικές διεργασίες στους δημόσιους χώρους. Πρακτικά, η περιοχή αποτέλεσε για δεκαετίες ένα «άβατο» για τις αστικές αναδιαρθρώσεις, ενώ ταυτόχρονα συγκροτούσαν ως μια γειτονιά ανοιχτή στις κοινωνικές και πολιτικές ανησυχίες της εργατικής τάξης και των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Τόσο η κοινωνική σύνθεση που αναλύθηκε στην αρχή του 3ου κεφαλαίου, όσο και η **πλούσια πολιτική δραστηριότητα** και οι κομματικοί και πολιτικοί φορείς που έχουν ως βάση τους τα Εξάρχεια, αποτελούσε ένα σταθερό **εμπόδιο στις πολιτικές «εξυγίανσης»** της περιοχής που επιδίωκαν για χρόνια οι κυβερνήσεις, αλλά συχνά συγκροτούσαν χωρικά και κέντρο ευρύτερων πολιτικών κινητοποιήσεων και εξεγέρσεων απέναντι στο σύνολο των πολιτικών που εφαρμόζε η αστική τάξη ανά περιόδους στην Ελλάδα.

Οι διεργασίες αυτές στο σύνολό τους σύσφιγξαν με την πάροδο των χρόνων τους κοινωνικούς δεσμούς μεγάλων τμημάτων της

εργατικής τάξης, των καταπιεσμένων, της πληττόμενης νεολαίας, καλλιτεχνών και διανοούμενων βάσει ιδεολογικών αντιλήψεων και πολιτικών πρακτικών και **απέκτησαν έντονη υλική βάση σε χωρικό επίπεδο**, φαινόμενο που, σύμφωνα με τις επιταγές της ΕΕ και τις ανάγκες του κεφαλαίου, και όπως αποδείχτηκε και στην πράξη, αποτελούν εν δυνάμει κίνδυνο απέναντι στις αστικές αναδιαρθρώσεις κι ως εκ τούτου χρειάζεται να εξαλειφθούν.

Ήδη από την περίοδο της γερμανικής κατοχής, τα Εξάρχεια αποτελούσαν κέντρο αντιστασιακών δράσεων και συγκρούσεων. Συμβολική σημασία έχει η πρώτη συνάντηση ιδρυτών του ΕΑΜ στις 27/09/1941 σε σπίτι της οδού Μαυρομιχάλη, ενώ για τα επρχόμενα χρόνια η Μπλε Πολυκατοικία του αρχιτέκτονα Κυριάκου Παναγιωτάκου, κατασκευασμένη το 1932-1933 επί της οδού Αραχώβης στην πλατεία Εξαρχείων, λειτουργούσε ως ένα από τα **κέντρα του ΕΑΜ και του ΕΛΑΣ**. Στα Δεκεμβριανά του 1944 μία από τις μεγάλες μάχες στο κέντρο της Αθήνας διαδραματίστηκε στην περιοχή, με τις δυνάμεις του ΕΛΑΣ οχυρωμένες στο λόφο Στρέφη και των κυβερνητικών στο κτίριο του Χημείου και το Κολωνάκι. Την **περίοδο μεταξύ του Εμφυλίου και της χούντας**, διατηρήθηκε σημαντικά η πολιτική συζήτηση μεταξύ κομμουνιστών και αριστερών σε καφεενεία και λέσχες της περιοχής, γεγονός που σε συνδυασμό με την ύπαρξη των Πανεπιστημιακών Σχολών και των φοιτητών, δημιούργησε και τις ιδεολογικές βάσεις για να αναπτυχθεί το πολιτικό κίνημα στα Εξάρχεια και να παίξει ρόλο και στην περίοδο της χούντας. Η πρώτη **κατάληψη της Νομικής τον Φεβρουάριο του 1973** από χιλιάδες φοιτητές μετέτρεψε την περιοχή σε ζώνη υψηλού κινδύνου για τους χουντικούς λαμβάνοντας σχετικά μέτρα ακόμη πιο βίαιης καταστολής μέχρι και τα γεγονότα του Πολυτεχνείου και της στρατιωτικής επέμβασης την **17η Νοέμβρη**.

Μετά την ανατροπή της χούντας και κατά την **αρχή της μεταπολίτευσης**, η περιοχή ενισχύθηκε από τη στέγαση γραφείων πολιτικών οργανώσεων της αριστεράς και στέκια αναρχικών και αντιεξουσιαστών, ενώ στα τέλη της δεκαετίας άρχισε η εμφάνιση των πρώτων καταλήψεων στέγης στην Ελλάδα. Η κατάσταση σε κοινωνικό, πολιτικό και χωρικό επίπεδο είχε ήδη αρχίσει να συγκροτείται πιο σταθερά σε κατεύθυνση αντιπαραθετική προς την αστική ιδεολογία, στον απόηχο λίγων δεκαετιών με ιστορικές πολιτικές τομές.

Η αστική προπαγάνδα για την ανάγκη να αλλάξουν χαρακτήρα τα Εξάρχεια έλαβε μορφή το **1984-1985 με την πρώτη επιχείρηση αστυνομικών δυνάμεων στην πλατεία Εξαρχείων** για τη σύλληψη όσων έμοιαζαν να συμμετέχουν σε πολιτικές δράσεις, με περιστατικά αντίστοιχα να συνεχίζονται καθημερινά για μήνες, οδηγώντας στην **κατάληψη του Χημείου την άνοιξη του 1985**, λόγω απαγόρευσης πραγματοποίησης πορείας. Ο κοινωνικός αναβρασμός και οι συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών συμφερόντων, αποτέλεσμα της επιβολής της αστικής εξουσίας στους κατοίκους και τη δραστηριότητα της νεολαίας, είχε ως αποκορύφωμα τη **δολοφονία του 16χρονου Μιχάλη Καλτεζά** από αστυνομικό την επέτειο της 17ης Νοέμβρη του 1985 με το νεολαιίστικο κίνημα να απαντά με κατάληψη του Χημείου και την ελληνική κυβέρνηση να δίνει εντολή για **παραβίαση του πανεπιστημιακού ασύλου από αστυνομικές δυνάμεις** πρώτη φορά μετά την πτώση της χούντας.

Η αδυναμία αντιμετώπισης των πολιτικών διεργασιών που συγκροτούνταν ολοένα και σε πιο ισχυρές δομές κινήματος στα Εξάρχεια, παρά την αύξηση της κρατικής καταστολής, οδήγησε την αστική εξουσία μέσω της τοπικής αυτοδιοίκησης στην **επεξεργασία και παρουσίαση ενός νέου πολεοδομικού σχεδίου ανάπτυξης της περιοχής το 1985** με στόχο τη μείωση των χρήσεων που ενίσχυαν την κοινωνική συνεύρεση αυτών των κοινωνικών ομάδων και μετατροπή σε συνοικία ήπιας τουριστικής ανάπτυξης με αντίστοιχες υποδομές. Οι προσπάθειες για υλοποίηση αυτού το σχεδίου, το οποίο θα άμβλυνε τις δυνατότητες «κυριαρχίας» στο δημόσιο χώρο τέτοιων δραστηριοτήτων και θα τις αντικαταστούσε με την τόνωση της κατοικίας, της εισροής επισκεπτών ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων και τουριστών και της αύξησης της μεγάλης εμπορικής δραστηριότητας υποθάλπηταν από τις εκ νέου κοινωνικές αντιδράσεις που ξέσπασαν λόγω της κυβερνητικής εντολής για δίμηνη περιφρούρηση της πλατείας Εξαρχείων από τα ΜΑΤ, με στόχο την «εκκαθάρισή» της από την οποιαδήποτε πολιτική δραστηριότητα.

Για δυο δεκαετίες, οι όποιες προσπάθειες για την εμπορευματοποίηση και αστική κυρίαρχία επί του δημόσιου χώρου των Εξαρχείων δοκιμάστηκαν, δεν εφαρμόστηκαν, μέχρι που, στον απόηχο των μεγάλων **φοιτητικών κινητοποιήσεων του 2006-2007** απέναντι

στην ιδιωτικοποίηση των πανεπιστημίων, η έκταση που έλαβε η πολιτική δραστηριότητα στους κόλπους της νεολαίας αποτέλεσε εκ νέου μεγάλο κίνδυνο για τα σχέδια της αστικής τάξης, η οποία ενίσχυσε εκ νέου τις δυνάμεις καταστολής και την παρέμβασή τους στη δημόσια πολιτική έκφραση. Αποτέλεσμα της αυταρχικής πολιτικής που εφαρμόστηκε απέναντι στα κινήματα που πλήθαιναν, ειδικά με κέντρο τα Εξάρχεια, ήταν η **δολοφονία του 15χρονου Αλέξη Γρηγορόπουλου** από τον Ε. Κορκονέα, ειδικό φρουρό της ΕΛ.ΑΣ. το Δεκέμβρη του 2008 στην οδό Μεσολογγίου, γεγονός που πυροδότησε μία από τις μεγαλύτερες νεολαιίστικες εξεγέρσεις σε ένταση και διάρκεια στην Ελλάδα του 21ου αιώνα, με παγκόσμια απήχηση και επιρροή στη συνείδηση της νεολαίας μέχρι και σήμερα. Τα γεγονότα που ακολούθησαν σε χωρικό επίπεδο στο Εξάρχεια, τους δρόμους της Αθήνας αλλά και σε πολλές πόλεις της χώρας, αποτέλεσαν αφορμή για τις δυνάμεις του κεφαλαίου, την ίδια χρονιά που ξέσπασε η παγκόσμια καπιταλιστική κρίση και ενόψει των μνημονιακών πολιτικών που θα εφάρμοζαν οι ελληνικές κυβερνήσεις τα ερχόμενα χρόνια, ώστε να συγκροτήσουν πιο μακροπρόθεσμα και αναλυτικά σχέδια πολεοδομικών αλλαγών αλλά και κατασταλτικών μέτρων που συνδυαστικά θα κατάφερναν να εντάξουν και τα Εξάρχεια στα πλαίσια μιας πόλης «φυσιολογικής» λειτουργίας για το κεφάλαιο και την αστική εξουσία.

ΕΚΠΟΙΗΣΗ
ΒΑΛΚΑΡΙΝΟΝ - ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΝ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΚΑΙ ΜΟΥΣ

ΤΡΑΠΙΛ
ΕΛΕΟ

2018

3.2.

ΟΙ ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΚΛΙΜΑΚΟΥΜΕΝΟ ΣΧΕΔΙΟ “ΕΞΕΥΓΕΝΙΣΜΟΥ” ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

3.2.1.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ, ΚΟΜΒΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΜΕΤΑΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΤΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΕ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΕΠΕΝΔΥΣΕΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΛΑΣΕΩΝ

Το «έυφλεκτο» σκηνικό στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα, η αστάθεια του πολιτικού συστήματος εξουσίας και ο διαρκής κοινωνικός αναβρασμός τα πρώτα χρόνια της κρίσης ήταν το επιστέγασμα των μεγάλων αδυναμιών της εγχώριας καπιταλιστικής οικονομίας, τμήμα των οποίων ήταν και το **φαινόμενο «παγώματος» της αγοράς ακινήτων**. Η μετακύλιση της αποπληρωμής των χρεών του ελληνικού κράτους από το κεφάλαιο προς την εργατική τάξη, μέσω των αυξήσεων των τιμών, των μειώσεων των μισθών και των συντάξεων, της προσθήκης περισσότερων ωρών εργάσιμου χρόνου και της ελαστικοποίησης της εργασίας, αλλά και την επιβολή οικονομικών μέτρων και φορολογίας στο σύνολο της καθημερινής λειτουργίας της κοινωνικής ζωής, απέκτησε απευθείας χωρικές προεκτάσεις στη μορφή και τη ζωή στο κέντρο της Αθήνας. **Η δυνατότητα κατανάλωσης μειώθηκε ραγδαία, μικροεπιχειρήσεις έκλεισαν και περιοχές όπως τα Εξάρχεια αναδείχθηκαν ως πεδία διαμαρτυριών και συγκρούσεων** για μια πενταετία συνεχούς ταξικής αντιπαράθεσης κάθε μορφής στη δημόσια σφαίρα.

Η πίεση που δεχόταν το ελληνικό κεφάλαιο και οι πολιτικοί του εκπρόσωποι από τα κινήματα που συγκροτούνταν καθημερινά με πολιτικά αιτήματα επικίνδυνα για αυτούς (π.χ.: διαγραφή του χρέους, εθνικοποίηση των επιχειρήσεων στρατηγικής σημασίας, έξοδος από την ΕΕ) και μορφές δημοκρατικής συγκρότησης αντιπαραθετικής προς την «αστική δημοκρατία» (π.χ. απεργίες και καταλήψεις διαρκείας σε επιχειρήσεις, αποκλεισμοί πλατειών και λαϊκές συνελύξεις, μπλοκάρισμα δρόμων και άνοιγμα διοδίων κ.ά.) καθιστούσε δύσκολη την οποιαδήποτε **προσπάθεια ομαλής εφαρμογής χωρικών στρατηγικών για τα αστικά συμφέροντα**, πόσο μάλλον σε μια καπιταλιστική οικονομία που αδυνατούσε να λειτουργήσει σε βασικές πτυχές της, λόγω των δομικών της αντιφάσεων.

Η πρώτη μεγάλη ευκαιρία για να κινηθεί εκ νέου το ελληνικό κεφάλαιο παρουσιάστηκε με την **άνοδο της τουριστικής επισκεψιμότητας προς την Αθήνα από άλλες χώρες το 2014**, γεγονός που δημιουργεί και τις πρώτες **τάσεις επανάκαμψης της αγοράς ακινήτων** μετά από χρόνια και ενισχύεται από την επέλαση του φαινομένου της βραχυχρόνιας μίσθωσης, μέσω του booking και του **Airbnb** σε περιοχές του ιστορικού κέντρου της Αθήνας, μέσα σε αυτές και τα Εξάρχεια. Τα αποτελέσματα τα πρώτων χρόνων της καπιταλιστικής κρίσης στις αξίες γης του κέντρου και τις χαμηλές τιμές ενοικίασης και αγοράς ακινήτων, αξιοποιήθηκαν αντανάκλαστικά από το εγχώριο και διεθνές επενδυτικό κεφάλαιο, το οποίο μέσα σε λίγα χρόνια κατάφερε να αυξήσει την παρουσία του στην περιοχή και τα κέρδη του σημαντικά (αγοροπωλησίες ακινήτων 2017: +43,1% αύξηση σε σχέση με το 2016. 2018: +44,1% αύξηση σε σχέση με το 2017) (Λιάλος Γ., 2021). Αυτό το χρονικό πλαίσιο, υπό τις οικονομικές μεταβολές και τις αλλαγές χρήσεων σε επίπεδο χώρου, σηματοδοτεί και την **χρονική απαρχή της νέας τάσης gentrification των Εξαρχείων**.

Οι εκπρόσωποι της αστικής τάξης και του κεφαλαίου χρειάζονταν να αξιοποιήσουν αυτή την κατάσταση ως ευκαιρία για εκείνους ώστε να επεξεργαστούν μια στρατηγική χωρικού σχεδιασμού, συνδυασμένης με τις ευρωπαϊκές και εγχώριες αναδιαρθρώσεις σε επίπεδο παραγωγής και οικονομίας, που θα βασιζόταν κομβικά σε **δύο άξονες**: Πρώτον, την **προσέλκυση νέων επενδύσεων και ανάδειξη τομέων οικονομίας** που θα ξεκλείδωναν τη δυνατότητα

ροής του συσσωρευμένου κεφαλαίου σηματοδοτώντας το πέρας σε μια περίοδο ξεπεράσματος της κρίσης του ελληνικού καπιταλισμού, ενισχύοντας ταυτόχρονα την εγχώρια και την ευρωπαϊκή καπιταλιστική οικονομία προς όφελος των αστικών τάξεων. Δεύτερον, την **αποτελεσματική καταπολέμηση της ιδεολογικοπολιτικής συγκρότησης** της εργατικής τάξης και των κατώτερων κοινωνικών ομάδων, που η ανάπτυξή τους ως κίνημα στα Εξάρχεια, ως κεντρική περιοχή της ελληνικής πρωτεύουσας, αποτελούσε πανευρωπαϊκά μια παραφωνία για τις πόλεις του 21ου αιώνα.

Τόσο οι πολιτικές που εφαρμόστηκαν όσο και η επιχειρηματολογία που αξιοποιήθηκε για τις εφαρμογές τους ως προς την ανάγκη ανάπτυξης των Εξαρχείων από την πλευρά **όλων των κυβερνήσεων και των φορέων αστικής εξουσίας** σε όλη τη δεκαπενταετία της κρίσης, **είχαν κοινό πυρήνα αντίληψης και συμφερόντων**, παρά τις διαφορές σε επιμέρους ζητήματα ή στην επιμονή υλοποίησής τους. Οι αλλαγές τόσο στην κυβερνητική εξουσία όσο και στη διαχείριση του Δήμου Αθηνών **επιτάχυναν κι επισφράγισαν τελικά ως προς την πορεία «εξυγίανσης» της περιοχής το γενικότερο μοτίβο της κεφαλαιοκρατικής ανάπτυξης των πόλεων** παγκοσμίως υπό το εξής **κυκλικό «σχήμα»**:

- Στρατηγική οικονομική και χωροταξική υποβάθμιση της περιοχής και των υποδομών της
- Εξωτερική έγχυση φαινομένων όπως το εμπόριο ναρκωτικών, οι ρατσιστικές αντιλήψεις κ.ά.
- Επικοινωνιακή προσπαγάνδα μέσω των αστικών ΜΜΕ για την άρση της «τάξης, της ασφάλειας και του κέρδους» από τη συγκρότηση κινημάτων
- «Γκετοποίηση» της περιοχής
- Πτώση των αξιών γης και των τιμών αγοράς οικοπέδων και κατοικίας
- Θεσμικές αλλαγές στο πολεοδομικό σχέδιο και επανασχεδιασμός των πολιτικών κατευθύνσεων αλλαγής των χρήσεων και του χαρακτήρα της περιοχής βάσει των νέων αναγκών της αγοράς
- Προσέλκυση νέων επενδυτών και αναβάθμιση των τουριστικών πόρων με όρους κτηματαγοράς

- Επικοινωνιακή προπαγάνδα για την ανάγκη συνολικής ανάπλασης και εξυγίανσης
- Σταδιακή υλοποίηση έργων με ανάθεση σε ιδιωτικές εταιρίες και ταυτόχρονη εφαρμογή μέτρων κρατικής καταστολής απέναντι στους φορείς παρεμπόδισης των έργων
- Αύξηση των αξιών γης, των τιμών ενοικίου, απομάκρυνση των χαμηλόμισθων κατοίκων και αλλαγή στην κοινωνική σύνθεση, τις χρήσεις γης και τον χαρακτήρα της περιοχής

3.2.2.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2015-2019 ΚΑΙ Η ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΝΕΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Κατά την περίοδο της συγκυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ το 2015-2019, τέθηκαν οι πρώτες βάσεις για την εφαρμογή αυτού του σχεδίου και στους δύο άξονες, αξιοποιώντας τόσο την οικονομική συγκυρία των τάσεων τουριστικού ενδιαφέροντος, όσο και ενσωματώνοντας ή καταστέλλοντας τα μεγαλειώδη κινήματα και τις αγωνιστικές διαθέσεις της εργατικής τάξης και της νεολαίας των προηγούμενων χρόνων. **Οι οικονομικές πολιτικές και η νέα εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης ενίσχυσαν την εισροή ξένων επενδυτών** στο κέντρο της Αθήνας και τα Εξάρχεια, τόσο με την εμπλοκή τους σε **έργα δημοσίου συμφέροντος όσο και για την αγορά κατοικίας**, ενώ έκλεισαν συμφωνίες δέσμευσης επενδύσεων και αλλαγής χρήσης δημόσιων χώρων για τις επόμενες δεκαετίες, προχώρησαν συστηματικά τις **κατευθύνσεις ιδιωτικοποιήσεων** που έθετε η Ευρωπαϊκή Ένωση για την Ελλάδα και **ενίσχυσαν τον τουρισμό** ως βασικό τομέα οικονομικής ανάπτυξης της χώρας, αφήνοντας, πέρα των υπόλοιπων συνεπειών ως προς τις συνθήκες εργασίας και ζωής της εργατικής τάξης, το κέντρο των πόλεων έρμαιο των νέων ξενοδοχείων, της ανακατασκευής κτιρίων και των

ανακαινίσεων λόγω Airbnb. Αποτέλεσμα ήταν και μια πρώτη **ανοδική μεταβολή των αξιών γης**, των τιμών ενοικίων στα Εξάρχεια και μια εκ νέου μικρή τάση ανάπτυξης του κατασκευαστικού κλάδου, ειδικά το έτος 2018-2019.

Η απότομη **ενσωμάτωση της αγανάκτησης των πολιτών και η απομαζικοποίηση της πλειοψηφίας των κινηματικών της εκφράσεων** το 2015, έδωσε στη νέα κυβέρνηση τη δυνατότητα να προχωρήσει αστικές αναδιαρθρώσεις ευρύτερα, όπως επίσης και να υλοποιήσει τη βάση του σχεδίου για τις χωρικές μεταβολές του κέντρου της Αθήνας προς όφελος του κεφαλαίου **χωρίς μεγάλες αντιστάσεις** μετά από δεκαετίες στην Ελλάδα. Η περίπτωση αυτής της κυβέρνησης απέδειξε στην πράξη τα λεγόμενα των Engels, του De Souza και του Harvey γύρω από τις μορφές και τα αιτήματα που θα δομούν τα κινήματα σε αντιπαράθεση με την αστική εξουσία, τις πολιτικές του κεφαλαίου και τους φορείς τους εν τω συνόλω, αν επιδιώκουν να είναι επιτυχημένα ως προς τους σκοπούς συγκρότησης διαφορετικών κοινωνιών και, κατ' επέκταση, πόλεων (όπως αναλύθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο).

Η **αδυναμία ηγεμονίας** επί των αιτημάτων των κοινωνικών και κινηματικών εξάρσεων της περιόδου 2008-2015 μιας συνολικής πολιτικής λογικής που θα στοχοποιεί συνολικά την έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας, της αγοράς και του κέρδους, οδήγησε στην μετουσίωση των αγώνων που έλαβαν χώρα στην εφαρμογή από μια νέα κυβέρνηση ενός οικονομικού και πολιτικού προγράμματος που διακυρηγμένα συγκροτούνταν με άξονα την ενίσχυση αυτών ακριβώς των σημείων-κόμβων για τη διαιώνιση του κεφαλαίου ως κινητήρια δύναμη εξέλιξης των πόλεων, απλά με διαφορές σε επιμέρους επιλογές σύναψης σχέσεων με μερίδες του εγχώριου και διεθνούς κεφαλαίου. Η υλική εφαρμογή αυτών των πολιτικών εξυπηρέτησης των συμφερόντων της αστικής τάξης από την πλευρά της κυβέρνησης ΣΥΡΙΖΑ-ΑΝΕΛ, δημιούργησε μεγάλο **κλίμα απογοήτευσης στη συνείδηση της εργατικής τάξης** που αντιμετώπισε στην πράξη την ματαίωση των προσδοκιών της, **αδυνατώντας για μεγάλο διάστημα να συγκροτηθεί ξανά σε ισχυρά κινήματα**.

Μια ακόμη συνέπεια αυτής της πολιτικής ηγεμονίας του ΣΥΡΙΖΑ επί των αιτημάτων των κινημάτων των προηγούμενων ετών ήταν η

δυνατότητα που του δόθηκε τελικά, λόγω της αδράνειας που επέφερε σε αυτά, να **εφαρμόσει σχετικά εύκολα νέα θεσμικά πλαίσια υλοποίησης πολιτικών καταστολής** και άρσης κεκτημένων τους. Όσο προωθούνταν το «πακέτο» χωρικών πολιτικών στο κέντρο της Αθήνας, ψηφίστηκαν νόμοι για τη νομική απαγόρευση απεργιών, ενισχύθηκε η κρατική χρηματοδότηση στις αστυνομικές δαπάνες, στοχοποιήθηκαν γραφεία πολιτικών οργανώσεων της αριστεράς με έδρα τα Εξάρχεια, ενώ **άδειασαν διά της βίας δεκάδες καταλήψεις στέγης, πολιτικοί χώροι και κοινωνικοί χώροι φιλοξενίας προσφύγων και μεταναστών**, τόσο στα Εξάρχεια, όσο και σε άλλες περιοχές του κέντρου της Αθήνας και σε πόλεις της Ελλάδας (Κριεμπάρδη Γ., 2021).

3.2.3.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2019-2024, Η ΠΑΝΔΗΜΙΑ, Η ΟΞΥΝΣΗ ΤΟΥ GENTRIFICATION ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΕΜΦΑΝΙΣΗ ΚΙΝΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΟΛΗΣ

Η περίοδος της πανδημίας αποτέλεσε για τη νέα δημοτική αρχή και τη νέα κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας πρόσφορο έδαφος ώστε **να καλυφθούν τα κενά και να πραγματοποιηθούν όσο περισσότερες συμφωνίες με επενδυτές και ιδιωτικές εταιρίες μελέτης και κατασκευής** και να προχωρήσει σημαντικά το πολιτικό σχέδιο ανάπτυξης των Εξαρχείων. Η πορεία εξευγενισμού της περιοχής και της τουριστικής της ανάπτυξης αποτέλεσε **τμήμα ενός συνολικότερου πλαισίου αναπλάσεων στο κέντρο της Αθήνας**. Προγράμματα και έργα, όπως, μεταξύ άλλων, ο «μεγάλος περίπατος» και η μεταφορά μεγάλων υπουργείων και οργανισμών από το κέντρο στον Υμηττό, επιχειρούν συνειδητά την **κατάργηση του μεικτού και πολυλειτουργικού χαρακτήρα του κέντρου της πόλης**, ο οποίος ενίσχυε τη συνάντηση όλων των κοινωνικών στρωμάτων και σήμαινε ιστορικά το επίκεντρο της κοινωνικής διαμαρτυρίας, και στοχεύουν στην απόδοσή του αποκλειστικά σε επισκέπτες και τουρίστες (Βουρεκάς Κ., 2022), ώστε η βασική του λειτουργία **να εξυπηρετεί την οικονομική σφαίρα της κατανάλωσης και την ευρύτερη ροή κεφαλαίου**.

Οι μεταβολές ως προς τη συγκρότηση του αστικού ιστού, τη σχέση ιδιωτικού-δημόσιου χώρου και την επιβάρυνση της κοινωνικής πλειοψηφίας που ζει ή εργάζεται στα Εξάρχεια είναι εξώφθαλμες. Με χαρακτηριστικό παράδειγμα το μεγάλο επενδυτικό έργο της γραμμής 4 του μετρό, η **μετατροπή της κεντρικής πλατείας της περιοχής από χώρο στάσης σε χώρο διέλευσης**, μέσω της εγκατάστασης σταθμού στο κέντρο της, επιβεβαιώνονται τα οικονομικά συμφέροντα γύρω από τις χωρικές πολιτικές που εφαρμόζονται και στο κέντρο της Αθήνας, κατά τις οποίες πλέον τεκμηριώνεται η **κατανομή χρήσεων γης βάση των μετακινήσεων και της κυκλοφορίας**. Η πολιτική ουσία πίσω από αυτές τις πολεοδομικές και

χωροταξικές πολιτικές σχετίζεται με την ανάγκη της κυκλοφορίας και της ροής του κεφαλαίου σε επίπεδο χώρου, με συνέπειες που **οξύνουν τους κοινωνικούς και ταξικούς διαχωρισμούς** στο επίπεδο της πόλης και της λειτουργίας της.

Ενισχυτικά σε αυτή την κατεύθυνση λειτούργησαν τα **αναπτυξιακά προγράμματα ανανέωσης προσώπων σε κτίρια αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος** στην ευρύτερη περιοχή του κέντρου, η αλλαγή ιδιοκτητών και χρήσεων πολλών εξ' αυτών κατά πλειοψηφία για υπερτοπικό εμπόριο ή για χρήσεις δημοσίου συμφέροντος έναντι αντιτίμου (Κριεμπάρδη Γ., 2021), η **ανέγερση νέων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων**, όπως επίσης και η **αύξηση αγοράς ή ενοικίασης κενών καταστημάτων των Εξαρχείων από επιχειρηματίες** άλλων περιοχών ή και χωρών και τη μετατροπή τους σε νέα καταστήματα που εξυπηρετούν το lifestyle που προβάλλεται ως πρότυπο για την αστική τάξη (start-up εταιρίες, δημιουργικά γραφεία, ακριβά εστιατόρια, ατελιέ, γυμναστήρια, alternative bar κ.ά.). Συνέπεια αυτών των στοχευμένων αλλαγών είναι η **άνοδος τόσο στα κόστη κατανάλωσης** και τις τιμές ενοικίων κατοικίας για τους κατοίκους όσο και στις ποσότητες **εισροής τουριστών και περαστικών από οικονομικά ανώτερες κοινωνικές ομάδες**.

Ενίσχυση της πορείας gentrification των Εξαρχείων, αλλά ακόμη περισσότερο του αυταρχικότερου πλαισίου λειτουργίας και διαμόρφωσης των σύγχρονων πόλεων, αποτελούν και οι πολιτικές επιλογές αναπλάσεων δημόσιων χώρων υπό το ευρύτερο πλαίσιο ενίσχυσης του τουριστικού κεφαλαίου και του χωρικού αποτυπώματος του στην περιοχή, μέσω της **σύμπραξης ιδιωτικών και κρατικών φορέων**. Η ανάληψη της εκπόνησης μελετών και -λιγότερο- της υλοποίησης αναπλάσεων σε περιοχές όπως ο λόφος του Στρέφη, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, η οδός Τοσίτσα κ.ά., μέσω **ιδιωτικών χορηγιών μεγάλων επενδυτικών ομίλων εφοπλιστών του εγχώριου και διεθνούς κεφαλαίου**, απομακρύνει όλο και περισσότερο τους ίδιους τους κατοίκους από την εμπλοκή τους στο σχεδιασμό των πόλεων.

Με τον τρόπο αυτό, όχι μόνο αποκλείεται η ουσιαστική συμμετοχή των κατοίκων, η οποία αποτελεί τον πυρήνα του δικαιώματος στην πόλη, αλλά παρακάμπτεται ενίοτε ακόμα και η τυπική δια-

βούλευση που προβλέπει η περιβαλλοντική νομοθεσία, αλλά και η όποια δυνατότητα διαλόγου, έστω μεταξύ κάποιων ειδικών, που προκαλούν οι αρχιτεκτονικοί διαγωνισμοί, η υποχρέωση για τους οποίους έχει πλέον αρθεί και νομοθετικά στην πλειοψηφία των περιπτώσεων (Βουρεκάς Κ., 2022). Σε συνδυασμό με το **πέρασμα των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων σημαντικού οικιστικού αποθέματος και επιχειρήσεων της περιοχής, ειδικά από το 2020 κι έπειτα, είτε σε μεγάλους επενδυτές** εκτός Ελλάδας είτε σε ανερχόμενους και ισχυρούς επιχειρηματίες της ελληνικής αστικής τάξης (Λιάλιος Γ., 2021), είναι προφανές ότι η «εξυγίανση» που εφαρμόζεται μεταβιβάζει, πέραν της οικονομίας και της παραγωγής, τον ίδιο τον **έλεγχο της πόλης**, στην ιδιωτική και δημόσια σφαίρα, απευθείας στις δυνάμεις του κεφαλαίου.

Ο αποκλεισμός των ίδιων των κατοίκων από τη συμμετοχή τους στις διαβουλεύσεις για την επεξεργασία των σχεδίων εξέλιξης της περιοχής τους αποτελεί μόνο μία πτυχή της **αυταρχικής λειτουργίας των αστικών θεσμών**, η οποία εντείνεται ποικιλοτρόπως τα τελευταία χρόνια. Οι συνεργασίες των μεγάλων επενδυτών με τους φορείς του αστικού κράτους εμπεριέχουν τη δέσμευση έγκαιρης υλοποίησης των συμφωνιών τους, ώστε να μην ζημιωθεί το κεφάλαιο και, ως εκ τούτου, η διαφύλαξη των προθεσμιών εμπεριέχουν την **ενίσχυση της φύλαξης και της καταστολής** όσων επιχειρήσουν να εμποδίσουν την εκπόνηση, δηλαδή τα τοπικά κι εργατικά κινήματα που δύνатаι να συγκροτηθούν απέναντί τους.

Οι **κρατικές χρηματοδοτήσεις προς τον εξοπλισμό και την επάνδρωση της ελληνικής αστυνομίας** την πενταετία 2019-2024 ήταν οι μεγαλύτερες που έχουν επιδοθεί, με σημαντικό ποσοστό του προσωπικού του κατασταλτικού μηχανισμού της να αναλαμβάνει ρόλο προστασίας επιχειρηματιών, μεγάλων εργοταξίων από έργα που προκαλούν τη δημόσια γνώμη και άμεσης καταστολής μεγάλων πολιτικών συναθροίσεων και κινητοποιήσεων. Με αφορμή την πανδημία και τη διαχείρισή της, η ελληνική κυβέρνηση ψήφισε και εφάρμοσε **μέτρα που αφορούν την κυκλοφορία και τις δραστηριότητες κατοίκων στους δημόσιους χώρους** που κατά βάση αξιοποιήθηκαν μετά την πανδημία για να απαγορεύσουν τη διεξαγωγή πορειών, τη θεσμική υπόσταση του δικαιώματος στην πολιτική διαμαρτυρία και να καταφέρουν από τη μία **να αποδυναμώσουν**

την ιστορική διαδρομή της ιδεολογικοπολιτικής συγκρότησης του εργατικού και φοιτητικού κινήματος με κέντρο τους τα Εξάρχεια κι από την άλλη να θέσουν τη βάση για την καταστολή όσων επιχειρήσουν να εμποδίσουν την εκπόνηση των έργων ανάπλασης που είχαν δρομολογηθεί να εκπονηθούν στην περιοχή.

Ο κατασταλτικός χαρακτήρας των πολιτικών που εφαρμόστηκαν στην κατεύθυνση εμπορευματοποίησης του αστικού ιστού της περιοχής ολοκληρώθηκε με την **θεσμοθέτηση νέων και την υλοποίηση των ήδη ψηφισμένων διαταγμάτων για τις επιτρεπόμενες λειτουργίες του δημόσιου χώρου**, βάσει των οποίων αυστηροποιήθηκε το πλαίσιο κατά το οποίο οι κάτοικοι της περιοχής **χάνουν τη δυνατότητα να οργανώσουν ελεύθερα δημόσιες πολιτιστικές, αθλητικές ή πολιτικές δραστηριότητες χωρίς την έγκριση της τοπικής εξουσίας** και των φορέων της, την ίδια στιγμή που οι ίδιοι οι κρατικοί φορείς συνεργάζονται για το πέρασμα του δημόσιου χώρου στο ίδιο το κεφάλαιο.

3.3.

ΤΟΠΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΑΝΑΔΕΙΧΘΗΚΑΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΥΟ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΧΩΡΩΝ ΤΩΝ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ

3.3.1.

Η ΠΛΑΤΕΙΑ ΕΞΑΡΧΕΙΩΝ

«Ήταν μια ζεστή νύχτα, λίγο πριν το ξημέρωμα στο κέντρο της Αθήνας. Η πόλη ήταν σιωπηλή και οι κάτοικοι έλειπαν σε διακοπές. Τα καταστήματα ήταν κλειστά. **Ήταν εκείνη την ώρα, στις 9 Αυγούστου 2022 στις 4:30 π.μ., που το Κράτος εξαπέλυσε μια άνευ προηγουμένου επίθεση σε έναν από τους εμβληματικούς χώρους της Αθήνας, την πλατεία των Εξαρχείων.** Εκατοντάδες αστυνομικοί πλημμύρισαν τους δρόμους γύρω από την πλατεία για να επιβάλουν την κατασκευή ενός ανεπιθύμητου σταθμού μετρό και να καταστείλουν τις αντιδράσεις εναντίον της κατασκευής. Είναι εκεί από τότε. Όπως και οι άνθρωποι των Εξαρχείων.» (Όχι Μετρό Στην Πλατεία Εξαρχείων, 2023)

Η περιγραφή της Πρωτοβουλίας Κατοίκων «Όχι Μετρό στην Πλατεία Εξαρχείων» για την έναρξη των διαδικασιών εκπόνησης του έργου κατασκευής σταθμού μετρό συμπυκνώνει μέσα σε λίγες γραμμές βιωματικής αφήγησης την μετουσίωση των συγκρούσεων κεφαλαίου-κατοίκων, όταν εφαρμόζονται οι αστικές πολιτικές στο επίπεδο του αστικού χώρου. Η επιβολή των αναγκών του κεφαλαίου στην αλλαγή χρήσεων γης και τον δημόσιο χώρο, η αξιοποίηση του κρατικών δομών για την προστασία των ιδιωτικών συμφερόντων, η απουσία διαβούλευσης με τους πολίτες για τη μελέτη και την υλοποίηση έργων, η αστυνομική καταστολή και η

αφύπνιση-κινητοποίηση όσων βιώνουν την καταπάτηση των δικαιωμάτων τους είναι **τα κύρια στοιχεία που αλληλοδιαπλέκονται και συγκροτούν κατά τη διετία 2022-2024 την νέα «κανονικότητα» στην πλατεία Εξαρχείων**. Η θέση του Harvey για την καπιταλιστική πόλη, ότι «αποτελεί πεδίο συνεχών συγκρούσεων μεταξύ διαφορετικών οικονομικών συμφερόντων, κοινωνικών τάξεων και πολιτικών στοχεύσεων» αποκτά σάρκα και οστά με κέντρο έναν από τους ιστορικά πολυσυζητημένους δημόσιους χώρους του κέντρου της Αθήνας.

Η **αστυνομική επιχείρηση που σήμανε την έναρξη των διαδικασιών ανάπλασης** της πλατείας και μετατροπής της σε σταθμό του μετρό, προκάλεσε την αντανakλαστική κινητοποίηση εκατοντάδων κατοίκων των Εξαρχείων που έσπευσαν να υπερασπιστούν το δικαίωμά τους στο δημόσιο χώρο. Για πολλές ημέρες, οι δρόμοι της περιοχής κατακλύζονταν τόσο από πλήθος αστυνομικών δυνάμεων όσο κι από **συνεχείς διαδηλώσεις διαμαρτυρίας** και δράσεις κατοίκων των Εξαρχείων και άλλων περιοχών, διάστημα κατά το οποίο σημειώθηκαν φαινόμενα βίαιας καταστολής, πραγματοποιήθηκαν **δεκάδες προσαγωγές και συλλήψεις**, όσο οι εγκαταστάσεις του εργοταξίου στήνονταν για να εκκινήσει με ταχείς ρυθμούς ένα πολυπόθητο για το ελληνικό κεφάλαιο έργο, προϋπολογισμού 1,2 δισ. ευρώ, από την Αττικό Μετρό Α.Ε. στην ένωση εταιρειών ΑΒΑΞ Α.Ε. - GHELLA SpA - ALSTOM Transport S.A.

Η έναρξη της κατασκευής του έργου, σήμανε και την έναρξη μακρών πολιτικών διεργασιών και **δράσεων ενός τοπικού κινήματος πόλης** που απέκτησε, τουλάχιστον για τους πρώτους μήνες εμφάνισής του, μαζικότητα, σταθερές δομές λειτουργίας, προσπάθεια για επιστημονική και ιδεολογική συζήτηση κι αλληλοτροφοδότηση μεταξύ όσων συμμετείχαν, **αναδεικνύοντας στην πράξη πτυχές της αναγκαιότητας, των δυνατοτήτων και των αποτελεσμάτων που επιφέρει ο έλεγχος και η λειτουργία της πόλης από τους ίδιους της τους κατοίκους** και όχι από τους νόμους της αγοράς και τους φορείς της. Μέχρι και σήμερα, εν μέσω της καθημερινής εικόνας αστυνομικού ελέγχου και καταστολής, σωματικής, λεκτικής και ψυχικής βίας και αστικής προπαγάνδας απέναντι στον αγώνα των κατοίκων, οι ίδιοι έχουν αναδείξει στη δημόσια σφαίρα τις αυθαιρεσίες, τις παρατυπίες και τις στοχεύσεις που χαρακτη-

OXI Neqo
Gey
Πατρια Γαλκισ

TOURISTS:
OUR STRUGGLE
IS NOT YOUR
ENTERTAINMENT

ρίζουν το έργο, σε συνεργασία με δεκάδες λαϊκές συνελεύσεις, κινήσεις πολιτών και πρωτοβουλίες κατοίκων άλλων περιοχών και με τη συμβολή του εργατικού κινήματος, πολιτικών οργανώσεων και συλλογικοτήτων, επιστημόνων, ακαδημαϊκών και καλλιτεχνών. Η **εγκατάσταση του εργοταξίου** χωρίς τις απαραίτητες άδειες, την έγκαιρη Τεχνική Περιβαλλοντική Μελέτη, την απουσία αναγκαίων στατικών μελετών, την αυθαίρετη καταπάτηση αυξημένου χώρου διέλευσης βάσει των θεσμοθετημένων κανόνων ασφαλείας, την καταστρατήγηση περιβαλλοντικών κανονισμών για την κοπή δέντρων παρά τις γενικές **διακηρύξεις για τη διατήρηση του «πράσινου ισοζυγίου»** στο κέντρο της Αθήνας (βλ. δηλώσεις εκπροσώπων Ελληνικό Μετρό Α.Ε) (Τσακίρογλου Β., Νοέμβριος 2023), αποτέλεσαν, πέραν άλλων, κάποια από τα ειδικότερα στοιχεία ανάδειξης των **αυθαιρεσιών της κρατικής δομής** που έφεραν στο φως οι κάτοικοι της περιοχής μέσα από τη συνέλευσή τους.

Σε συνδυασμό με τα πολιτικά αιτήματα για την προστασία και τον χαρακτήρα των δημόσιων χώρων από την εμπορευματοποίηση και την παράδοσή τους στον έλεγχο του κεφαλαίου, όπως συγκροτήθηκαν μέσα από τις συζητήσεις και τις δράσεις τους, το κίνημα αυτό ανέδειξε κάποια στοιχεία **δύο βασικών πτυχών για την ερμηνεία του χαρακτήρα των κοινωνικών συγκρούσεων** στις σημερινές πόλεις:

Το πρώτο σχετίζεται με τον **τρόπο λειτουργίας των κρατικών δομών και των φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης**, όπου γίνεται αντιληπτή η καταπάτηση και κατά περίπτωση μεταβολή και «χαλάρωση» των ίδιων των νομικών πλαισίων που θεσπίζει η αστική εξουσία όταν πρόκειται να εξυπηρετηθούν τα κεφαλαιοκρατικά συμφέροντα ταυτόχρονα με την αυταρχική και βίαιη εφαρμογή ή αυστηροποίηση των νομικών πλαισίων που αφορούν την περιστολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των συμφερόντων των πολιτών των κατώτερων κοινωνικών ομάδων και την εργατικής τάξης.

Το δεύτερο επαφύεται στη **δυνατότητα και το πείσμα της ίδιας της εργατικής τάξης να συνεργάζεται και να συγκροτείται** επί ίσοις όροις σε μορφές πολιτικών κινήματων βάσει των οποίων θα διεκδικεί τα δικαιώματα και θα αγωνίζεται για τα συμφέροντά της, αποκαλύπτοντας το ρόλο της αστικής εξουσίας μέσα από κάθε

ζήτημα που μεταβάλλει τις συνθήκες ζωής εις βάρος της κοινωνικής πλειοψηφίας. Σε αυτή την περίπτωση αναδείχθηκαν κάποιες τέτοιες πτυχές, αρκετά μερικές, βέβαια, σε πολιτικό βάθος και αιτήματα πάλης και με τη σχέση με το σύνολο του εργατικού κινήματος να είναι απούσα.

Οι αδυναμίες τοπικών κινημάτων να καθορίσουν συνολικά το ζήτημα του δικαιώματος στην πόλη φάνηκε και σε αυτή την περίπτωση μέσα από την μετατροπή των ριζοσπαστικών πολιτικών τάσεων που αναδείχθηκαν στην αρχή συγκρότησής του σε, κατά βάση, αιτήματα διαμαρτυρίας για την κοπή των δέντρων δύο χρόνια μετά, με φανερό πλέον την απομαζικοποίησή του καθώς και την έλλειψη πολιτικοϊδεολογικού πλαισίου αιτημάτων που θα απαντήσει επιστημονικά και τεκμηριωμένα στη συνολική μορφή λειτουργίας της πόλης πέρα από την εξουσία του κεφαλαίου.

3.3.2.

Ο ΛΟΦΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΕΦΗ

Με την απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου Αθηνών στις 18 Ιανουαρίου 2021 να αναθέσει τη μελέτη για την **ανάπλαση του λόφου Στρέφη στην εταιρεία real estate «Prodea Investments»**, ένας ακόμη δημόσιος χώρος του κέντρου της Αθήνας μετατράπηκε σε πεδίο σφοδρής διαμάχης μεταξύ των αντίθετων συμφερόντων της κερφοδορίας του κεφαλαίου και των κοινωνικών αναγκών των κατοίκων μιας περιοχής. Η συγκεκριμένη ιδιωτική εταιρεία προσέφερε δωρεά ύψους 1 εκατομμυρίου ευρώ, στα πλαίσια του προγράμματος «Υιοθέτησε την πόλη σου» (skai.gr, Ιανουάριος 2021), με τη δημοτική αρχή να επιλέγει να της παραχωρεί τη διαχείριση, το σχεδιασμό και τον έλεγχο μιας σημαντικής και μεγάλης σε έκταση περιοχής πρασίνου, **υπό την επιχειρηματολογίας της «αναβάθμισης»**. Τσιμεντοποίηση των μονοπατιών, περίφραξη του λόφου, δημιουργία εισόδων με φυλάκια, τοποθέτηση καμερών περιμετρικά, σε συνδυασμό με εργασίες συντήρησης, υπερκοστολογημένες και αμφιλεγόμενες (222 ευρώ/τμ για τους κοινόχρηστους χώρους) από εταιρίες προτεινόμενες από την ίδια την Prodea, που όμως θα πληρωθούν από το χωρίς διαβούλευση με τους κατοίκους είναι κάποια από τα βασικά σημεία που χαρακτήρισαν τη συμφωνία που επισυνάπτηκε.

Είναι προφανές ότι η πολιτική απόφαση αυτή έγκειται στις ευρύτερες στρατηγικές του κεφαλαίου και των εκπροσώπων του για τις επενδύσεις επί του δημόσιου χώρου βάσει συγκεκριμένου μοντέλου χωρικού σχεδιασμού που θα οδηγεί στην **εμπορευματοποίηση και τον ιδιωτικό έλεγχο επί της δημόσιας χρήσης και, στη συγκεκριμένη περίπτωση, θα βαθύνει την τουριστικοποίηση των Εξαρχειών**.

Και σε αυτή την περίπτωση παρατηρείται η **υιοθέτηση του κυκλικού σχήματος στοχευμένης υποβάθμισης, μετέπειτα «εξυγίανσης» και αλλαγής χαρακτήρα υπό την παράδοση του δημόσιου χώρου σε ιδιώτες**, όπως αυτό αναλύθηκε στην αρχή του τρίτου κεφαλαίου της παρούσας εργασίας, καθώς η απόφαση αυτή συ-

ΕΡΕΥΝΗ

U1

ΤΙ ΑΓΑΠΗ

ΣΤΟΝ ΛΟΓΟ

ΑΥΤΟΝ;

νοδεύτηκε από το βασικό επιχείρημα περί «εγκατάλειψης του λόφου», τη στιγμή που **η εγκατάλειψη αυτή οφείλεται αποκλειστικά στο Δήμο Αθηναίων**, που επί σειρά ετών δεν ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του αναφορικά με την καθαριότητα και τη συντήρησή του, την παιδική χαρά, το γήπεδο μπάσκετ, τα αναγκαία αντιπλημμυρικά έργα, τη στήριξη των πρανών, την προσβασιμότητα, το πότισμα, την πυρόσβεση, το φωτισμό, τη φροντίδα και αναπλήρωση του φυσικού περιβάλλοντος, ενώ εισπράττει κανονικά δημοτικά τέλη. Γίνεται ακόμη πιο εμφανής η **σύνδεση των πολιτικών αποφάσεων της τοπικής αυτοδιοίκησης με τα αστικά συμφέροντα** που εξυπηρετούνται εις βάρος των κοινωνικών αναγκών, μέσα από την ολοένα και αυξανόμενη παράδοση του αστικού ιστού στο μεγάλο κεφάλαιο, αν αναλογιστεί κανείς ότι η συγκεκριμένη κτηματομεσιτική εταιρία έχει αγοράσει πολλά ακίνητα στην Αθήνα (kathimerini.gr, Ιανουάριος 2023) και ειδικά στο εμπορικό τρίγωνο του κέντρου και τα Εξάρχεια, βαρύνεται από 22 ποινικές διώξεις από την Εισαγγελία για την κατηγορία του ξεπουλήματος διάφορων δημόσιων κτιρίων, ενώ το ΔΣ της αποτελείται αποκλειστικά από πρώην στελέχη της Deutsche Bank. (thepressproject, Ιανουάριος 2021)

Η αντανakλαστική κινητοποίηση των κατοίκων της περιοχής και η συγκρότηση ενός πλαισίου λειτουργίας με δομές κινήματος και σταθερότητα στη δράση απέναντι στην εξέλιξη των έργων αλλά και της παρουσίας της αστυνομίας στηρίχθηκε και στην παρελθούσα σχέση των ιδίων με τον λόφο του Στρέφη, τον οποίο για χρόνια φρόντιζαν οι ίδιοι με εθελοντικές δράσεις καθαρισμού και συντήρησης, αλλά και με την αξιοποίησή του για πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, όσο οι δημοτικές αρχές ήταν απούσες. **Το τοπικό κίνημα διάσωσης του λόφου του Στρέφη, κατόρθωσε να αναδείξει το ζήτημα, να αναστείλει τελικά τις εργασίες** μέσω και απόφασης του ΣτΕ, δημιουργώντας τέτοια πολιτική πίεση προς του φορείς της τοπικής εξουσίας, ώστε να εκδιωχθεί το 2024 η Prodea Investements από το έργο με απόφαση του δήμου, αποτέλεσμα που αποτελεί μια σημαντική κατάκτηση.

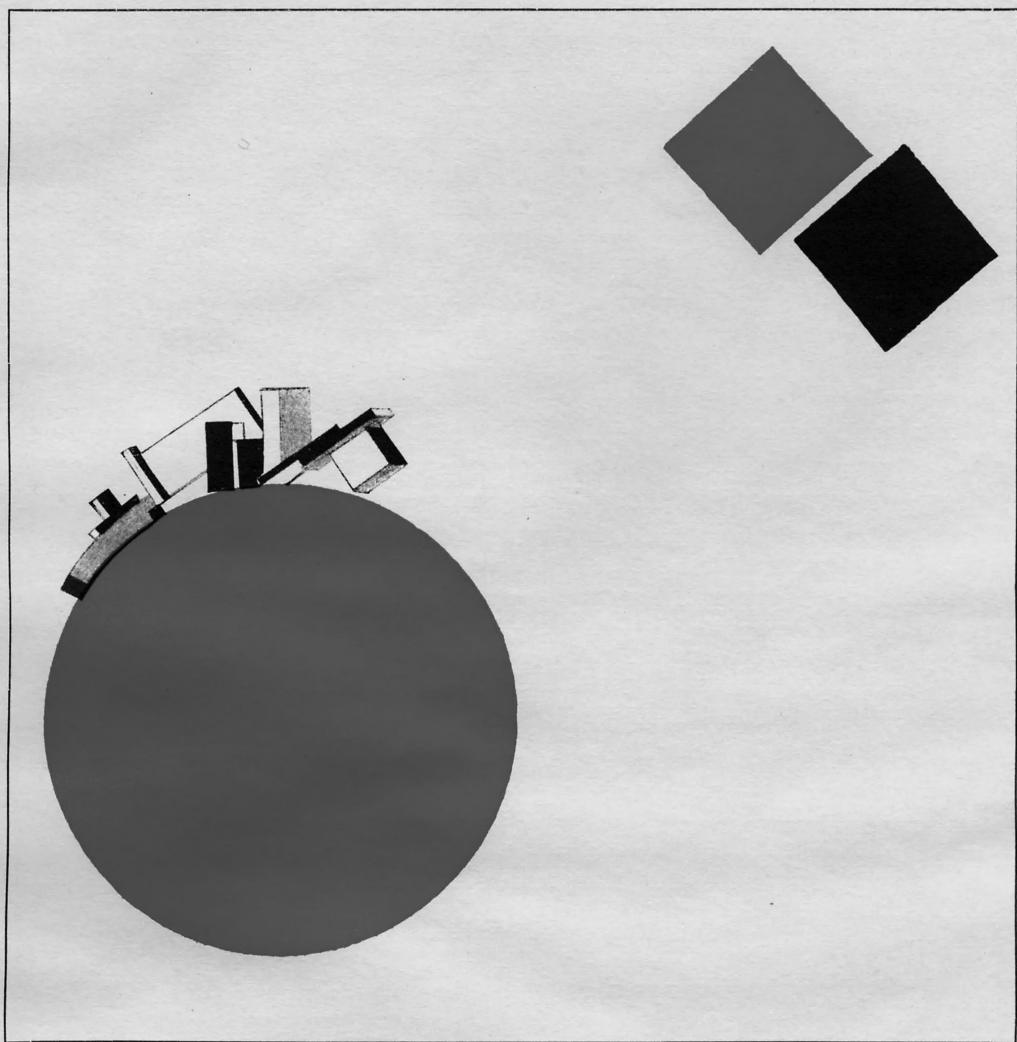
Οι κάτοικοι, έχοντας συνείδηση του δικαιώματός τους στον αστικό χώρο, παρά την παρουσία της αστυνομίας, της συνεχούς καταστολής και τις απειλές προσαγωγών, συνέβαλαν αποφασιστικά στην ανάδειξη του ζητήματος και στην αποτροπή της επιχειρηματικής

εκμετάλλευσης του λόφου, διεκδικώντας, προσωρινά τουλάχιστον, τη διατήρηση του δημόσιου χαρακτήρα του και την προστασία του από τις κερδοσκοπικές επιδιώξεις.

Η περίπτωση της «σύγκρουσης συμφερόντων» με επίκεντρο το λόφο του Στρέφη μπορεί να ειδωθεί ως ακόμη μία μικρογραφία της σύγκρουσης μεταξύ κεφαλαίου και κατοίκων και της καθολικής αντίθεσης της λογικής της αγοράς και των συλλογικών αναγκών της πληττόμενης κοινωνικής πλειοψηφίας που ζει στις καπιταλιστικές πόλεις. Αποτέλεσε **παράδειγμα της ζωτικής ανάγκης των κατοίκων για την υπεράσπιση του δημόσιου χώρου στον οποίο ζουν και τον οποίο έχουν οι ίδιοι οφείλουν και μπορούν να διαμορφώνουν.**

Ταυτόχρονα δε, γίνεται αντιληπτή η **αναγκαιότητα συνεχούς κινητοποίησης απέναντι στις πολιτικές του κεφαλαίου** που εφαρμόζονται με συγκεκριμένη στρατηγική σε χωρικό επίπεδο για την μετατροπή των Εξαρχείων σε τουριστικό θέρετρο, όχι ως ιδεολογική εμμονή, αλλά επειδή **η πρωτοβουλία των αποφάσεων εκκινά κι εφαρμόζεται από την αστική εξουσία** και υλοποιείται για τα δικά της συμφέροντα μέσω της ανάπτυξης της περιοχής σε συγκεκριμένη κατεύθυνση που αποδεικνύεται ότι δε χωρά τους κατοίκους ως κοινωνικοπολιτικά όντα, αλλά απλά ως μέσα άντλησης υπεραξίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ЛЕТЯТ
на 3 емлю

издалена

И

«Αν η πόλη είναι
ο κόσμος που δημιουργήσε
ο άνθρωπος,
είναι και ο κόσμος
στον οποίο είναι
καταδικασμένος να ζει.
Έτσι, έμμεσα, και χωρίς
καμία σαφή αίσθηση
της φύσης τής αποστολής του,
φτιάχνοντας την πόλη
ο άνθρωπος
ξαναεφτιάξε τον εαυτό του»

(Park R., 1967)

Πράγματι, **η εξέλιξη των πόλεων, ο αστικός ιστός, η σχέση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου αποτελούν την χωρική αποτύπωση της κοινωνικής δομής, των παραγωγικών σχέσεων, των δομών εξουσίας, των αξιακών αρχών** και όσων στοιχείων συγκροτούν τα κοινωνικοοικονομικά συστήματα και τις διαδικασίες μετασχηματισμών τους στην πάροδο της ανθρώπινης εξέλιξης, ως αποτέλεσμα της πάλης των τάξεων. Η μετάβαση των ανθρώπινων κοινωνιών από τις πρώιμες μορφές τους προς κοινωνίες που στηρίζονται στην ατομική ιδιοκτησία, τις δομές κράτους, την ύπαρξη διαφορετικών ανταγωνιστικών τάξεων και εξουσιών, τις ανισότητες και την εκμετάλλευση, έχουν αναδείξει μέσα στις χιλιετίες ανθρώπινα συστήματα ελέγχου κι εξουσίας, τα οποία κατέληξαν στην πιο σύγχρονη και σύνθετη μέχρι στιγμής μορφή τους, περνώντας την ανθρωπότητα στον σημερινό κεφαλαιοκρατικό τρόπο παραγωγής και στην εποχή του καπιταλισμού.

Γίνεται σαφές πως οι διεργασίες μετασχηματισμού των πόλεων, στα πλαίσια του συγκεκριμένου τρόπου παραγωγής, **εγγράφουν στο χώρο την κεντρικότητα των επιταγών της αγοράς και των αναγκών του κεφαλαίου** καθώς και τις πολιτικές επιλογές των αρχών εξουσίας της αστικής τάξης, οι οποίες επιδιώκουν να δι-

ασφαλίζουν την διατήρηση του καπιταλιστικού συστήματος, υπολογίζοντας την εκάστοτε κοινωνική και οικονομική κατάσταση της εγχώριας και διεθνούς οικονομίας και των ανταγωνισμών τους, τις τοπικές ιδιαιτερότητες των κρατών ή ενώσεων κρατών (βλ. Ευρωπαϊκή Ένωση), την κατάσταση της ταξικής πάλης και τις διαθέσεις της εργατικής τάξης και της πληττόμενης κοινωνικής πλειοψηφίας. Οι επιστημονικές και τεχνολογικές ανακαλύψεις κι εφευρέσεις κεντροβαρίζονται ως προς την ικανοποίηση της δομικής τάσης του κεφαλαίου για τη συνεχή επέκτασή του σε νέα πεδία κερδοφορίας για τις επιθυμίες και τις αξίες της αστικής τάξης, χαρακτηριστικό που μεταλλάσσει και τον τρόπο που σχεδιάζονται και λειτουργούν οι πόλεις.

Στην πιο εξελιγμένη εποχή της ανθρώπινης ύπαρξης ως τώρα, με **τεράστιες δυνατότητες και προοπτικές για τη ζωή και την πορεία της κοινωνικής προόδου, στις πόλεις γίνονται πιο ορατές από ποτέ οι μεγάλες κοινωνικές και ταξικές αντιθέσεις**, με τη μειοψηφία της αστικής τάξης να απολαμβάνει κάθε αποτέλεσμα που προσφέρει η λεγόμενη καπιταλιστική ανάπτυξη (το 2021 το 12% του παγκόσμιου πληθυσμού κατείχε το 85% του παγκόσμιου πλούτου με την «ψαλίδα» ποσοστών να μεγαλώνει²) όταν οι περισσότεροι στοιβάζονται από παράγκες μέχρι διαμερίσματα των 30 τ.μ., αν έχουν εργασία και μισθό που θα τους το επιτρέπει, αποκλείονται από βασικά αγαθά επιβίωσης του ανθρώπινου οργανισμού (στέγη, τροφή, νερό, υγεία), πόσο μάλλον από βασικές ανάγκες εξέλιξης της ανθρώπινης νόησης και ζωής που προσφέρει ο ελεύθερος χρόνος, ο πολιτισμός, η γνώση, τα ταξίδια, τα οποία ορίζονται όλο και περισσότερο ως πολυτέλεια.

Η νέα παγκόσμια καπιταλιστική κρίση αποτέλεσε ένα νέο πεδίο για το κεφάλαιο ώστε να οξύνει αυτές τις αντιθέσεις και ανισότητες, για να μπορέσει να την ξεπεράσει προς όφελός του. Οι συνέπειες των νέων αστικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν στις καπιταλιστικές χώρες έγιναν εμφανείς και ως προς τις πολιτικές χωρικού σχεδιασμού και ανάπτυξης στο πεδίο του χώρου ευρύ-

² Suisse Research Institute, Global wealth report 2021, June 2021, σ. 17 (από 60)

τερα και, στο πλαίσιο αυτό, των πόλεων και του δημόσιου χώρου. Από το φαινόμενο του **gentrification** και του βίαιου εκτοπισμού της εργατικής τάξης εκτός των αστικών κέντρων, φαινόμενο που άνθισε τον 20ο αιώνα και **καθόρισε τις νέες μορφές των πόλεων της κατανάλωσης και του τουρισμού μέχρι τη σημερινή πραγματικότητα, οι αστικές δυνάμεις έχουν εμπλουτίσει κατά πολύ τις μεθοδολογίες άσκησης πολιτικής για τον έλεγχο των πόλεων από το κεφάλαιο.**

Το πέραςμα της μικρής ιδιοκτησίας στους μεγάλους επενδυτές, η ιδιωτικοποίηση δημόσιων εκτάσεων γης και δημόσιων παροχών, η εμπορευματοποίηση των λειτουργιών των αστικών συνόλων, η πιο δομική σύνδεση και εξάρτηση του κοινωνικού κράτους από το ίδιο το κεφάλαιο και τους επενδυτές, η **μεταβίβαση του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού στους ιδιώτες και η δημιουργία νέων πεδίων κερδοφορίας**, όπως η πράσινη ανάπτυξη, οι έξυπνες πόλεις, η βραχυχρόνια μίσθωση κ.ά., συνδυαστικά με τις ταχύτερες θεσμικές αλλαγές αλλά και τις αυθαιρεσίες γύρω από τους κανονισμούς πολεοδομικής ανάπτυξης, έχουν μετατρέψει τις πόλεις και το δημόσιο χώρο σε «κερδοφόρες επιχειρήσεις», προπύργια της ελεύθερης αγοράς και της ατομικής ιδιοκτησίας.

Οι σύγχρονες πόλεις τελικά δεν ανήκουν, δεν ελέγχονται και δεν χωράνε την εργατική τάξη και τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, την πλειοψηφία δηλαδή της σημερινής κοινωνίας, ενώ η ίδια επωμίζεται όλες τις συνέπειες των ίδιων πολιτικών που με την εξυπηρέτηση των αναγκών της αγοράς καταλήγουν να καταλύουν τις περιβαλλοντικές ισορροπίες του πλανήτη, να οδηγούν στην κατανάλωση μεγάλων ποσών ενέργειας με αρνητικό αποτύπωμα στη ζωή της γης και των οργανισμών της, να εντείνουν την κλιματική αλλαγή και να προκαλούν οικολογική καταστροφή.

Οι εντεινόμενοι κοινωνικοί και ταξικοί διαχωρισμοί που προκαλεί ο κεφαλαιοκρατικός τρόπος παραγωγής και «υποδέχονται» οι καπιταλιστικές πόλεις, συνοδεύονται ταυτόχρονα από τις **τάσεις αμφισβήτησης τους από την ίδια την εργατική τάξη και τους κατοίκους** που βιώνουν τις αρνητικές συνέπειες των αστικών αναδιαρθρώσεων και των χωρικών των προεκτάσεων. Η ύπαρξη της εργατικής τάξης προκύπτει η ίδια από τη λειτουργία και τις ανά-

γκες του καπιταλιστικού συστήματος, ωστόσο δρα ως τέτοια όταν συνειδητοποιεί την ταξική της θέση και παλεύει ενάντια στο κεφάλαιο και τα δικά του συμφέροντα (Μαρξ Κ., 2024). Ως εκ τούτου, είτε ως μερική είτε ως συνολική, **η αντίληψη που αποκτά η εργατική τάξη για την καταπάτηση των συμφερόντων όταν μεταφράζεται στη συγκρότηση κινημάτων, τείνει να αμφισβητεί πτυχές των κυρίαρχων αστικών πολιτικών** κι αυτό αποτελεί κίνδυνο για την διάρρηξη της κυρίαρχης καπιταλιστικής τάξης πραγμάτων και τη ροή του κεφαλαίου μέσω των δομών της οικονομίας, αλλά και της ανάπτυξης των ίδιων των πόλεων.

Είναι χαρακτηριστική η **αναλογία της έντασης σε ποσότητα, μαζικότητα, συχνότητα και πολιτικά αιτήματα που προσδιόρισε παγκοσμίως, αλλά και στην Ελλάδα, τα κινήματα που αναδείχθηκαν ειδικά στην περίοδο της καπιταλιστικής κρίσης, με την ταυτόχρονη όξυνση των νεοφιλελεύθερων πολιτικών** και την αυστηροποίηση συνολικά του καπιταλιστικού πλαισίου, βάσει του οποίου επιταχύνθηκαν ή δημιουργήθηκαν νέα προγράμματα και εφαρμογές για την βίαιη αλλαγή των πόλεων και του δημόσιου χώρου εις βάρος των ίδιων των κατοίκων. Η ιστορικότητα και το βάθος του πολιτικού κινήματος της εργατικής τάξης και των ευρύτερων κοινωνικών κινημάτων στην Ελλάδα του 20ου και των αρχών του 21ου αιώνα, αναδεικνύονται ως σημαντικός καταλύτης στην ταχύτητα των αντανakλαστικών αλλά και στην αποτελεσματικότητα των τοπικών κινημάτων που πολλαπλασιάστηκαν, ειδικά στην Αθήνα, και συνέχιζαν να αποτελούν εμπόδιο στο προχώρημα αναδιαρθρώσεων της ΕΕ και των ελληνικών κυβερνήσεων για τις ελληνικές πόλεις και τα σχέδια ανάπτυξης μέσω επενδύσεων και χωρικών μετασχηματισμών με κομβικότερο άξονα το κέντρο της πόλης.

Η καταστολή των κινημάτων αποτελεί δομικό στοιχείο του ρόλου του αστικού κράτους, με τις πολιτικές ελέγχου και αστυνομικής βίας να συμπληρώνουν το θεσμικό και νομικό πλαίσιο αυταρχικοποίησης γύρω από τη ζωή και την καθημερινότητα στο δημόσιο χώρο, ειδικά την περίοδο της καπιταλιστικής κρίσης. Η πρόληψη συγκρότησης συλλογικής πολιτικής και πολιτιστικής ζωής και συνείδησης της εργατικής τάξης που μορφοποιείται τελικά σε κινήματα στο δημόσιο χώρο, συγκροτεί επίσης **τμήμα του χωρικού σχεδιασμού και των ευρύτερων αστικών αναδιαρθρώσεων**, με

LA BEAUTÉ
EST DANS LA RUE

την εξέλιξη των πόλεων να ενισχύει την κοινωνική αποξένωση, τη διαρκή μετακίνηση, τη μειωμένη πρόσβαση στη δημόσια παιδεία, τον πολιτισμό και τις επιστήμες, τις ιδιωτικοποιήσεις των δημόσιων χώρων ή τη μετάλλαξή τους σε ελεγχόμενους χώρους, τη μετατροπή πλατειών σε χώρους κίνησης, με μεγαλύτερο αντίκτυπο την απομάκρυνση της εργατικής τάξης από τα κέντρα των πόλεων.

Οι στόχοι της κρατικής καταστολής και της κατασταλτικής πρόληψης έχουν από την πλευρά της αστικής εξουσίας δύο βλέψεις ως προς την εργατική τάξη και τη σχέση της με την πόλη. Πρώτον, την **εφαρμογή των αστικών αναδιαρθρώσεων για την ανάπτυξη των πόλεων μέσω επενδύσεων χωρίς εμπόδια από τοπικά κινήματα** και κινήματα πόλης που επιβραδύνουν ή και ματαιώνουν επιμέρους έργα. Δεύτερον, την **πολυδιάσπαση της εργατικής τάξης και σε χωρικό επίπεδο**, όπου έχει μεγαλύτερες πιθανότητες να συγκροτείται από κοινού, καθώς, όπως ανέδειξαν τα ιστορικά παραδείγματα πολιτικών κινήματων και εξεγέρσεων που όξυναν την ταξική πάλη στην Ελλάδα τον τελευταίο αιώνα, η συγκρότησή της και η συνειδήσή της ως «τάξη για τον εαυτό της», μπορεί να συνενώσει τα κινήματα με το εργατικό κίνημα και να συγκροτήσει ένα συνολικό πολιτικό κίνημα που μπορεί να ανατρέψει συνολικά το καπιταλιστικό σύστημα και την εξουσία της αστικής τάξης.

Μπορεί **τα τοπικά κινήματα χώρου να έχουν συγκεκριμένα ταυτοτικά/θεματικά χαρακτηριστικά και ιστορικά να μην μπορούν να παίξουν τον καθοριστικό ρόλο ανατροπής του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής**, όπως εκτιμούν ο Harvey και ο De Souza ότι χρειάζεται για να διεκδικηθεί το καθολικό δικαίωμα στην πόλη, **όμως μπορούν να συμβάλλουν στους ταξικούς αγώνες** υπό τη σκοπιά υπεράσπισης των συμφερόντων της εργατικής τάξης, όταν αντιπαρατίθενται στα συνολικά σχέδια της αστικής εξουσίας. Υπό το πρίσμα αυτό, ακόμα και η υπεράσπιση μιας μικρής πλατείας είναι ταξική πάλη, αν γίνει αντιληπτή ως συνειδητή επιλογή των εκμεταλλευόμενων με στόχο να την αποσπάσουν από την κερδοφορία του κεφαλαίου, αποτελώντας πλευρά ενός ευρύτερου αντικαπιταλιστικού σχεδίου με στόχο την κοινωνική ανατροπή, μαζί με εργατικές απεργίες, μαχητικές διαδηλώσεις, πρωτοβουλίες ανέργων κ.α. (Ανδρίτσος Θ., 2015)

Η περιοχή των Εξαρχείων αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα περιοχής που συμπυκνώνει το σύνολο των αντιθέσεων μεταξύ κεφαλαίου και κατοίκων, όπως αυτές προβάλλονται χωρικά στο επίπεδο του κέντρου μιας πόλης. Η ενισχυμένη ιδεολογικοπολιτική συλλογική συνείδηση λόγω της συνεχούς δράσης του εργατικού και νεολαιίστικου κινήματος, της ιστορικής παρακαταθήκης του κομμουνιστικού κινήματος και της παρουσίας πολιτικών συλλογικοτήτων που αναπτύχθηκαν μέσα από συνεχείς αναδιαμορφώσεις της περιοχής στην πάροδο των χρόνων, αποτελούσαν πάντα επιβραδυντικό παράγοντα για την υλοποίηση των σχεδίων αναπλάσεων της περιοχής από την αστική εξουσία.

Οι εκρόσωποι του κεφαλαίου και του αστικού κράτους, συγκροτούσαν για χρόνια την επιχειρηματολογία του «άβατου», ώστε σε συνδυασμό με την στοχευμένη υποβάθμιση της περιοχής και την εφαρμογή των κεντρικών οικονομικών πολιτικών της ΕΕ, όπως επίσης αξιοποιώντας και τις αδυναμίες των ίδιων των κινημάτων, κατάφεραν να προχωρήσουν σε βαθιές τομές υλοποίησης των στοχεύσεών τους στα μέσα της δεκαετίας του '10. Τεκμηριώνεται μέσα από την παρούσα έρευνα ότι **η περιβαλλοντική και οικιστική υποβάθμιση, φαινόμενα όπως το εμπόριο ναρκωτικών, η ρατσιστική ρητορεία και τελικά η γκετοποίηση μιας περιοχής όπως τα Εξάρχεια, δεν είναι οι αιτίες αλλά στοχεύσεις και μεθοδολογία της αστικής εξουσίας** για να ακολουθήσει πολιτικές «εξυγίανσης», οι οποίες εμπεριέχουν τη μεγαλύτερη παράδοση της περιοχής στα χέρια του κεφαλαίου. Στην περίπτωση των Εξαρχείων, από το 2014 μέχρι σήμερα, εφαρμόζονται όλα τα σχέδια που θα καταφέρουν **να ενώσουν την περιοχή υπό το ευρύτερο πλάνο της τουριστικοποίησης του συνολικού επιχειρηματικού και ιστορικού κέντρου της Αθήνας**.

Η **συγκρότηση τοπικών κινημάτων** από κατοίκους της περιοχής απέναντι σε επενδυτικά έργα και ιδιωτικοποιήσεις δημόσιων χώρων, όπως η μετατροπή της πλατείας Εξαρχείων σε σταθμό του Μετρό ή οι μελέτες και τα έργα ανάπλασης του λόφου Στρέφη, μπορεί να **έπαιξαν σημαντικό ρόλο στα πλαίσια της σύγκρουσης συμφερόντων κατοίκων – κεφαλαίου**, όμως, όπως κάθε ταυτοτικό και μονοθεματικό κίνημα, έτσι και αυτά τα χαρακτήρισαν παθογένειες και αδυναμίες. Σύμφωνα με τον Lefebvre, η πολιτική μας

υποχρέωση είναι να οραματιστούμε και να ανασυστήσουμε ένα εντελώς διαφορετικό είδος πόλης, έξω από το απεχθές χάος ενός κεφαλαίου που ωθεί στην ανεξέλεγκτη παγκοσμιοποίηση και αστικοποίηση (Lefebvre H., 2007).

Έτσι, και με αφορμή την ανάλυση των τοπικών κινημάτων, του ρόλου, των δυνατοτήτων και των ορίων που έχουν, συμπεραίνουμε ότι η κατάκτηση του δικαιώματος στην πόλη και η ανατροπή της επιβολής του κεφαλαίου σε αυτές, ώστε να αλλάξουν οι πόλεις μορφή και λειτουργία, **χρειάζεται τη συνένωση των κινημάτων σε ένα αντικαπιταλιστικό πολιτικό εργατικό κίνημα που θα στοχεύει και στη συνολική ανατροπή** του υπάρχοντος, προς την οικοδόμηση ενός νέου συστήματος-πλαισίου οικονομίας, παραγωγής, αξιών, και δημοκρατίας. Μια επανάσταση στον πυρήνα συγκρότησης κοινωνικής δομής και αντίληψης, που θα καθοδηγεί προς άλλη κατεύθυνση ακόμη και το πώς και από ποιους θα δομούνται οι πόλεις, ο χώρος και ο σχεδιασμός τους.

Ο ρόλος των κινημάτων σήμερα οφείλει να μπορεί από τη μία να αντιστέκεται στις εφαρμογές των αστικών αναδιαρθρώσεων, όμως, για να αλλάξουν ριζικά το ισοζύγιο προς όφελος της πληττόμενης κοινωνικής πλειοψηφίας και να κερδίσουν το στόχο για τον οποίο συγκροτούνται, υπάρχει η **ανάγκη για την περιγραφή ενός διαφορετικού «αναπτυξιακού» κοινωνικού μοντέλου εξέλιξης των πόλεων και του χώρου, μεταβατικού προς μια συνολικά διαφορετική δομή κοινωνίας και συστήματος.**

Ένα **ενδεικτικό προγραμματικό πλαίσιο διεκδίκησης πολιτικών αιτημάτων σχεδιασμού** των πόλεων, το οποίο μπορεί να επιβληθεί μόνο από τα ίδια τα κινήματα και όχι από τους φορείς της καπιταλιστικής διαχείρισης, δύναται να κεντροβαρίζει στην ισορροπία σχέσεων και τη διαλεκτική σύνδεση μεταξύ του κεντρικού σχεδιασμού και των επιμέρους αποκεντρωμένων περιοχών με ισότιμο διαμοιρασμό χρήσεων και ανάπτυξη δικτύων σε όλες τις περιοχές, με ισορροπημένες χρήσεις που θα προσφέρουν ίση πρόσβαση όλων των ανθρώπων σε κάθε αγαθό, κρατικοποιήσεις/εθνικοποιήσεις όλων των μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων και χώρων στην κατεύθυνση πλήρους κοινωνικοποίησης των μέσων παραγωγής και του δημόσιου πλούτου κ.ά., με τη δύναμη της λήψης αποφάσε-

ων να ανήκει στις δομές που θα συγκροτούν οι ίδιοι οι κάτοικοι και το επιστημονικό δυναμικό στις γειτονιές τους και στους χώρους εργασίας τους στα πλαίσια ενίσχυσης του κεντρικού σχεδιασμού.

Όσο οι πόλεις ανήκουν και σχεδιάζονται μέσα στο καπιταλιστικό σύστημα, με την εξουσία να ανήκει στην αστική τάξη και το κεφάλαιο, τόσο θα αναπαράγονται με νέες μορφές, ποιότητες κι εντάσεις οι ίδιες κοινωνικές παθογένειες σε διαφορετικές εποχές. **Ο πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός, όπως και οι ίδιες οι πόλεις και ο χώρος στο σύνολό του, αποτελούν πεδία κερδοφορίας, άρα και πεδία σύγκρουσης συμφερόντων και άσκησης πολιτικής μεταξύ των διαφορετικών τάξεων.**

Για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε και, τελικά, να ορίσουμε και να σχεδιάσουμε το χώρο με βάση τις καθολικές ανθρώπινες ανάγκες, είναι ζωτικής σημασίας η συνειδητοποίηση και η περιγραφή του είδους της κοινωνίας που θέλουμε να οικοδομήσουμε, των ανθρώπων που θέλουμε να είμαστε, των παραγωγικών και κοινωνικών σχέσεων στις οποίες θα στηριζόμαστε, των σχέσεων του ανθρώπου με τη φύση σε συνδυασμό με την αντίληψη της πραγματικής φύσης του ανθρώπου, της κατεύθυνσης της έρευνας, των επιστημών και της τεχνολογίας, των αναγκών και των επιθυμιών μας, της αισθητικής και της ιδεολογίας που θα αναπτύσσουμε. **Για να προσφέρουν οι πόλεις ελευθερία, ισότητα, ειρήνη, δικαιοσύνη, εφευρετικότητα, κοινωνικότητα, άθληση, πολιτισμό και, τελικά, ουσιαστική εξέλιξη της ανθρωπότητας** χρειάζεται η ίδια η κοινωνία και το συστημικό μοντέλο στο οποίο διαμορφώνεται και το ίδιο το περιβάλλον από τον άνθρωπο να στηρίζονται ακριβώς στις ίδιες αξίες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξανδρή Γ., 2013, Ανιχνεύοντας τις τάσεις του «εξευγενισμού» στο κέντρο της Αθήνας: η περίπτωση του Μεταξουργείου, στο Μαλούτας Θ. και συν. (επιμ.), Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, (σ.189-210), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Ανδρίτσος Θ., 2015, Η πόλη, η κατοικία και η ανατροπή του καπιταλισμού: βασικά στοιχεία μιας θεωρητικής-ιστορικής τοποθέτησης, στο Αθανασίου Κ. και συν. (επιμ.), Urban Conflicts, (σ.47-60), Θεσσαλονίκη: Εργαστήριο: συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη

Αράπογλου Β., 2013, Κρίση στο κέντρο της Αθήνας: προνοιακές πολιτικές στη νεοφιλελεύθερη εποχή, στο Μαλούτας Θ. και συν. (επιμ.), Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, (σ.283-303), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Βαϊου Ντ., Καλαντίδης Α., 2009, Πόλεις των «άλλων». Καθημερινές πρακτικές και συγκρότηση του δημόσιου χώρου, στο Μ. Σπυριδάκης (επιμ.), Χωρικοί Μετασχηματισμοί και Κοινωνική Έρευνα, (σ.17-36), Αθήνα: Νήσος

Βαϊου Ντ., 2013, Γειτονιές στο κέντρο της πόλης: αφηγήσεις και κλίμακες συνύπαρξης στην Κυψέλη, στο Μαλούτας Θ. και συν. (επιμ.), Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, (σ.171-188), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Βασιλάκη Μ., Μαντούση Σπ., 2013, Σκέψεις για τον σύγχρονο δημόσιο χώρο... με κεντρικό άξονα το αθηναϊκό τοπίο του 21ου αιώνα, Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Βουρεκάς Κ., Ιούλιος 2022, Όχι στη λεηλασία της γειτονιάς των Εξαρχείων από ΜΑΤ και funds, Εφημερίδα ΠΡΙΝ

Εμμανουήλ Δ., 2013, Η «κρίση» στο κέντρο της Αθήνας και η αγορά κατοικίας: επανεξετάζοντας τις υποθέσεις της «υποβάθμισης» και της «εγκατάλειψης», στο Μαλούτας Θ. και συν. (επιμ.), Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, (σ.53-87), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Ένγκελς Φρ., 2001, Αντι-Ντίρινγκ, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

Ένγκελς Φρ., 2012, Για το ζήτημα της κατοικίας, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

Graham S., 2004, Cities, War and Terrorism, Malden: Blackwell

Harvey D., 1985, The Urbanization of Capital, Oxford: Blackwell

Harvey D., 2008, The Right to the City, από το New Left Review, 53, (σ.23-40)

Harvey D., 2013, Εξεγερμένες Πόλεις - Από το δικαίωμα στην πόλη στην επανάσταση της πόλης, Αθήνα: ΚΨΜ

Ηλιόπουλος Σπ., 2016, Δημόσιος Αστικός Χώρος και Αστικά Κοινωνικά Κινήματα στο Μεταίχμιο του 20ού και 21ου Αιώνα: Η Πόλη από τον Πολίτη για τον Πολίτη, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ, Πολυτεχνική Σχολή, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Καβουλάκος Κ.Ι., 2013, Κινήματα και δημόσιοι χώροι στην Αθήνα: χώροι ελευθερίας, χώροι δημοκρατίας, χώροι κυριαρχίας, στο Μαλούτας Θ. και συν. (επιμ.), Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, (σ.237-256), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Kathimerini.gr, Ιανουάριος 2023, PRODEA Investments, Υψηλές επιδόσεις και ηγετική πορεία μέσα από τη βιώσιμη ανάπτυξη, Η Καθημερινή

Κανδύλης Γ., 2013, Ο χώρος και ο χρόνος της απόρριψης των μεταναστών στο κέντρο της Αθήνας, στο Μαλούτας Θ. και συν. (επιμ.), Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, (σ.237-256), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Κουτρολίκου Π., 2015, Τακτικές διακυβέρνησης διαπλεκόμενων κρίσεων στο κέντρο της Αθήνας, Urban Conflicts, Θεσσαλονίκη: Εργαστήριο συναντήσεις και συγκρούσεις στην πόλη

Κριεμπάρδη Γ., Σεπτέμβριος 2021, Στα Εξάρχεια η «εμπορευματοποίηση» βαφτίζεται «ανάπλαση», The Press Project

Lefebvre H., 2007, Δικαίωμα στην πόλη – χώρος και πολιτική, Αθήνα: Κουκκίδα

Lopes de Souza M. 2010. Which right to which city? In defence of political-strategic clarity, από το Interface, vol. 2, no. 1, (σ. 315–333)

Λεοντίδου Λ., 1989, Πόλεις της Σιωπής – Εργατικός εποικισμός της Αθήνας και του Πειραιά, 1909-1940, Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

Λιάλιος Γ., Σεπτέμβριος 2021, Μεταλλαγές στην ιδιοκτησία ακινήτων στο κέντρο της Αθήνας τη δεκαετία της οικονομικής κρίσης (2009-2018). Η περίπτωση των Εξαρχείων, Athens social atlas

Μαλούτας Θ., Κανδύλης Γ., Πέτρου Μ., Σουλιώτης Ν. (επιμ.), 2013, Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Μαλούτας Θ., 2013, Η υποβάθμιση του κέντρου της Αθήνας και οι επιλογές περιοχής κατοικίας από τα υψηλά και μεσαία στρώματα, στο Μαλούτας Θ. και συν. (επιμ.), Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα, (σ.29-51), Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Μαρξ Κ., 1983, Προκαπιταλιστικοί Οικονομικοί Σχηματισμοί (Εισαγωγή Ε. Hobsbawm, μετάφραση Θ. Καλοπίσης), Αθήνα: Κάλβος

Μαρξ Κ., 2024, Η αθλιότητα της φιλοσοφίας. Απάντηση στη «φιλοσοφία της αθλιότητας» του κ. Προυντόν, Αθήνα: Καστανιώτης

Μαρξ Κ., Ένγκελς Φρ., 1994, Το Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος, Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή

Mayer M., 2009, The “right to the city” in the context of shifting mottos of urban social movements, City 13(2): 362-374

Park R., 1967, On social control and collective behavior, Chicago: Chicago University Press

Purcell M., 2003, Citizenship and the right to the global city: reimagining the capitalist world order, από το International Journal of Urban and Regional Research, vol. 27, no. 3, (σ.564–590)

Πορτάλιου Ε., 2009, Εξάρχεια: η ταυτότητα μιας δυναμικής γειτονιάς, Αθήνα: Εφημερίδα Εποχή

Σαρηγιάννης Γ., 2004, Καταστολή και πολεοδομία στην ελληνική πόλη του 21ου αιώνα, στο Οικονόμου Δ. και συν. (επιμ.), Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Αθανάσιο Ι. Αραβαντινό, (σ.446-479), Αθήνα: ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, ΣΕΠΟΧ, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Σαρηγιάννης Γ., 2012, Από τον 395/68 των συνταγματάρχων ως τον ΝΟΚ της νέας εντολής του ΔΝΤ (Μέρος Β), Αρχιτεκτονικές ματιές, greekarchitects.gr

Σαρηγιάννης Γ., 2016, Τάξη και αταξία στην πόλη, 11 Φεβρουαρίου 2016, Αθήνα: Σπουδαστήριο Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ

Skai.gr, Ιανουάριος 2021, Μπακογιάννης: Ποιος και γιατί φοβάται την αλλαγή στον λόφο του Στρέφη, ΣΚΑΪ

Smith N., Low S., 2006, The politics of public space, New York: Routledge

Σταυρακάκης Χρ., 2016, Στα όρια του περιθωρίου: προσφυγική κρίση και η αναδυόμενη γεωγραφία της περιθωριοποίησης – το παράδειγμα του στρατοπέδου στο Σχιστό Κερατσινίου, Αθήνα: ΕΜΠ, ΔΠΜΣ: Αρχιτεκτονική και σχεδιασμός του χώρου

Σταυρακάκης Χρ. 2017, Η κρατική καταστολή ως «ενεργητική πολεοδομία» και η ρευστότητα του δημόσιου χώρου, Αθήνα: ΕΜΠ, ΔΠΜΣ: Αρχιτεκτονική και σχεδιασμός του χώρου

Sugranyes A., Mathivet C., 2010, Cities for all: proposals and experiences towards the Right to the City, Santiago: Habitat International Coalition (HIC)

Thepressproject.gr, Ιανουάριος 2021, Εταιρεία με «παρελθόν» αναλαμβάνει την ανάπλαση του Λόφου Στρέφη, The Press Project

Τότσικας Π., 2004, Η άλλη όψη της Ολυμπιάδας 2004, α-δέσποτες απόψεις για την Αθήνα και τους Ολυμπιακούς αγώνες του 2004, Αθήνα: ΚΨΜ

Τσακίρογλου Β., Νοέμβριος 2023, Αλήθειες και ψέματα για το μετρό στα Εξάρχεια – Δεν θα κάνουμε πίσω, λέει η κυβέρνηση, Πρώτο Θέμα

Τσάφου Σ., 2011, Δράσεις και Διεκδικήσεις των ελεύθερων χώρων στο κέντρο της Αθήνας. Ιστορία 8: Σχεδιασμός, Αστικές Πολιτικές και Πόλεις. Η Ελλάδα και το Παγκόσμιο, ΕΜΠ, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

1.1. ypodomes.com / φ.: eurokinissi

1.2. da.scienceaq.com

1.3. marxist.com / φ.: Jhonny White

1.4. deeply.thenewhumanitarian.org / φ.: Michel Spingler

2.1. truthout.org / φ.: Angela Weiss

2.2. apnews.com / φ.: Πέτρος Γιαννακούρης

2.3. prin.gr

3.1. akadimia-platonos.com / φ.: Πηνελόπη Θωμαΐδη

3.2. idcommunism.com

3.3. προσωπικό αρχείο (Εξάρχεια)

3.4. avgi.gr

3.5. kosmodromio.gr / φ.: Όχι μετρό στην πλ. Εξαρχείων

3.6. enallaktikos.gr

4.1. archive.org / εικαστικό: El Lissitzky

4.2. prin.gr / φ.: Σωτηρία Γεωργιάδου

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2024

Πολυτεχνείο Κρήτης
Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών
ακαδημαϊκό έτος: 2023-2024